

Avrupa Birliği tarafından
finanse edilmektedir.

CEİD Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi

**Türkiye’de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi:
Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi Faz III**

CEİD Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi 2024

Hazırlayanlar

Emel Memiş

Aslıhan Kabadayı

Hilal Arslan

Burça Kızılırmak

İlknur Yüksel-Kaptanoğlu

Eylül 2025

CEİD YAYINLARI

CEİD Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi 2024

Kaynak gösterilmek kaydıyla yararlanılabilir.

ISBN: 978-625-7666-51-0

Tel: 0 312 440 04 84

www.ceid.org.tr

www.ceidizler.ceid.org.tr

Kapak/İç Tasarım: Hasan Kürşat Akcan

Bu yayın Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir. İçeriği yalnızca Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği sorumluluğundadır ve her zaman Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmaz.

İçindekiler

Tablolar	5
Şekiller	5
Kısaltmalar	6
Önsöz	7
Giriş	8
Toplumsal Cinsiyet Endekslerinde Yöntemsel ve Kavramsal Dönüşüm: Fırsatlarda Eşitlikten Dönüştürücü Eşitliğe	10
Toplumsal Cinsiyet Endekslerinde Metodolojik Tercihler: Alternatif Ölçümler ve Etkileri	11
CEİD Endeks	13
Kapsam	14
1. Sağlıklı Yaşam Hakkı	14
2. Eğitim Hakkı	15
3. Çalışma Hakkı	16
4. İyi ve Yeterli Yaşam Hakkı	17
5. Kararlara Katılım Hakkı	17
Şiddetsiz Yaşam Hakkı	18
Hesaplama ve Ağırlıklandırma Yöntemi	21
CEİD Endeks Skorları	24
OECD Ülkelerinde CEİD Endeks: Genel Değerlendirme	34
Covid-19 Pandemi Öncesi ve Sonrası Karşılaştırmalı Değerlendirme	38
Kaynakça	45
EK 1. Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Ölçümü: Küresel ve Türkiye'ye İlişkin Endeksler	47
Küresel Toplumsal Cinsiyet Uçurum Endeksi (GGGI)	47
Toplumsal Cinsiyet Gelişme Endeksi (GDI)	48
Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlik Endeksi (GII)	49
Toplumsal Cinsiyet Sosyal Normları Endeksi (GSNI)	51
Toplumsal Kurumlar ve Toplumsal Cinsiyet Endeksi (SIGI)	52
EIGE Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi (GEI)	54
Equal Measures 2030 SDG Toplumsal Cinsiyet Endeksi (SDG-GI)	56
Türkiye'deki Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeks Örnekleri	58
TEPAV Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi	59
Yanıdayız Derneği İlçe Düzeyinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi	60
EK 2. CEİD Endeks Faktör ve Temel Bileşenler Analizi	62

Tablolar

Tablo 1. CEİD Endeks Göstergeleri	19
Tablo 2. CEİD Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi - OECD Ülkeleri Endeks Skorları- 2024	24
Tablo 3. CEİD Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi - OECD Ülkeleri Ülke Sıralamaları- 2024	26
Tablo 4. CEİD Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi - OECD Ülkeleri Endeks Skor ve Sıralaması- 2019-2024.....	31
Tablo 5. CEİD Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi - OECD Ülkeleri Pandemi Öncesi ve Sonrası Dönem Skor ve Sıra	39
Tablo 6. Seçilmiş TCE Endekslerine Göre İlk 5 ve Son 5 OECD Ülke Sıralaması (COVID-19 öncesi, 2019)	41
Tablo 7. Seçilmiş TCE Endekslerine Göre İlk 5 ve Son 5 OECD Ülke Sıralaması (En Güncel Endeks Değeri)	42
Tablo 8. Temel Bileşenler Faktör Analizi	64
Tablo 9. Temel Bileşenler Analizi Sonuçları.....	67

Şekiller

Şekil 1. CEİD Endeks 2024 Dönemi Ortalama Değerlere Göre Alt Boyut Skorları - Türkiye ve OECD Ortalaması ...	29
Şekil 2. CEİD Endeks ve Alt Skorları 2024.....	30
Şekil 3. CEİD Endeks Skorları - 2019 ve 2024	33
Şekil 4. Covid-19 Pandemi Öncesi ve Sonrası CEİD Endeks Skorları.....	38
Şekil 5. Türkiye CEİD Endeks ve Alt Boyutları Pandemi Öncesi ve Sonrası Dönem Skorları.....	42
Şekil 6. CEİD Endeks 2024.....	44
Şekil 7. Faktörlerin Öz Değerleri	63

Kısaltmalar

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BM	Birleşmiş Milletler
BİST	Borsa İstanbul
CEDAW	Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi)
CEİD	Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği
COVID	Coronavirus Disease (Koronavirüs Hastalığı)
DB	Dünya Bankası
EIGE	European Institute for Gender Equality (Avrupa Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü)
GDI	Gender Development Index (Toplumsal Cinsiyet Gelişme Endeksi)
GEI	Gender Equality Index (Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi)
GGGI	Global Gender Gap Index (Küresel Toplumsal Cinsiyet Uçurum Endeksi)
GII	Gender Inequality Index (Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi)
GSNI	Gender Social Norms Index (Toplumsal Cinsiyet Sosyal Normlar Endeksi)
GSYİH	Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
HDI	Human Development Index (İnsani Gelişme Endeksi)
HDI/GDI	Human Development Index / Gender Development Index (İnsani Gelişme Endeksi / Toplumsal Cinsiyet Gelişme Endeksi)
ISBN	International Standard Book Number (Uluslararası Standart Kitap Numarası)
JRC	Joint Research Centre (Avrupa Komisyonu Ortak Araştırma Merkezi)
MMR	Maternal Mortality Ratio (Anne Ölüm Oranı)
NENİ	Ne Eğitimde Ne İstihdamda (Not in Education, Employment or Training - NEET)
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
PCA	Principal Component Analysis (Temel Bileşenler Analizi)
PISA	Programme for International Student Assessment (Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı)
SDG	Sustainable Development Goals (Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları)
SIGI	Social Institutions and Gender Index (Toplumsal Kurumlar ve Cinsiyet Endeksi)
SKA	Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları
TEPAV	Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TSKB	Türkiye Sınai Kalkınma Bankası
UNDP	United Nations Development Programme (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)

Önsöz

CEİD toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesine izleme ve savunuculuk çalışmaları yoluyla katkı sunmaktadır. Bu amaçla çok çeşitli alanlarda kapsamlı haritalama ve izleme raporları hazırlanmakta, seçilen göstergelerin yer aldığı Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini İzleme Raporlarıyla sosyal, ekonomik, siyasal, kültürel gelişmelerin ne yönde olduğuna dair bilgi verilmektedir.

İlk kez “Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini İzleme Raporu, 2019-2020” başlıklı çalışmamızda yer verdiğimiz CEİD Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi (CEİD Endeks) Türkiye’ye özgü bir endekstir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinde zaman içindeki değişimin yönünü ve değişimi tetikleyen alt faktörleri tespit etmek ve uluslararası karşılaştırma yapmak amacıyla oluşturulan bu endeks CEİD Gösterge Uzman Grubu¹ tarafından 17 tematik alanda hazırlanan haritalama ve izleme raporlarının bulguları ve göstergeleri temelinde uluslararası ve yerel endeks çalışmalarını da göz önünde tutarak hazırlanmıştır. CEİD Endeks I 2010 ile 2020 arasındaki döneme ilişkin hesaplamaları içermektedir.

Elinizdeki bu çalışma 2022 yılında geliştirdiğimiz CEİD Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksini 2010-2024 dönemi için güncellemektedir. Yenilenen endeks değerleri bir önceki versiyonda olduğu gibi 36 OECD ülkesi için de hesaplanmıştır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini ortaya koyan çeşitli uluslararası endeksler varken neden Türkiye’ye özgü bir endeks hazırlandığı sorulabilir. Tam bu noktada CEİD Endeksin diğer endekslerden farklı olarak toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yalnızca sonuçlarına değil, süreçlerine dair bilgi içermeyi de amaçladığı belirtilebilir. Bu yaklaşım, haklara erişimin önündeki yapısal engelleri, katılım süreçlerindeki dışlayıcı mekanizmaları ve haklardan tamamen mahrum bırakılan toplumsal gruplara dair bilgiyi ölçüme dahil etmeyi mümkün kılar. Bu bağlamda hak temelli bir yaklaşımla geliştirilen CEİD Endeks, hakların bölünmez bir bütün oluşturduğu noktasından hareket eder. Toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık ile mücadele edilmesi, toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin farkındalığın artırılması, toplumsal cinsiyet eşitliğinin teşvik edilmesine yönelik çalışmalara katkıda bulunulması amacıyla kullanıcı dostu ve kolay yorumlanabilen bir ölçüm aracı sunar.

Çok ciddi ve titiz bir çalışma sonucunda hazırlanan bu özgün endeksin kamuoyunda daha yaygın olarak paylaşılabilmesi, hak ettiği değeri görebilmesi ve eşitlik mücadelesinde işlevsel olabilmesi için ayrı bir yayın olarak çıkmasına karar verilmiştir. Endeksin hazırlanmasında emeği geçen ekip üyelerine başta Emel Memiş olmak üzere Aslıhan Kabadayı, Burça Kızılırmak, İlknur Yüksel-Kaptanoğlu ve Hilal Arslan’a içten teşekkürlerimizi sunarız.

CEİD Yönetim Kurulu

¹ CEİD Gösterge Çalışma Uzman Grubu üyelerinin hazırladıkları CEİD Endeks hesaplamalarında ve raporun hazırlanmasında öncelikli olarak Emel Memiş, Aslıhan Kabadayı, Burça Kızılırmak, İlknur Yüksel-Kaptanoğlu ve Hilal Arslan yer almıştır. CEİD Gösterge Çalışma Uzman Grubu üyelerinden Hasan Kürşat Akcan farklı aşamalarda katkıda bulunmuşlardır. Destekleri için proje koordinatörü Ülker Şener’e teşekkür ederiz.

Giriş

Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği (CEİD) Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi (CEİD Endeks) hak temelli göstergelere dayalı, toplumsal cinsiyet eşitliğini kapsamlı ve çok boyutlu biçimde ölçmeyi hedefleyen analitik bir izleme aracı olarak Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği tarafından 2010-2020 dönemi için geliştirilmiştir. CEİD Endeks, uluslararası düzeyde karşılaştırılabilir, açık veri kaynaklarına dayanan ve zamana yayılan göstergeler aracılığıyla toplumsal cinsiyet eşitliğinin mevcut durumunu görünür kılmakta ve eşitlik alanındaki ilerlemeleri veya gerilemeleri izlenebilir hale getirmektedir. Endeksin temel amacı, sadece cinsiyetler arası farklılıkları tespit etmek değil; bu farkların zaman içindeki yönünü, eşitsizliği sürdüren yapısal etkenleri ve politik müdahaleye ihtiyaç duyulan alanları ortaya koymaktır. Bu yönüyle CEİD Endeks, karar alıcılara, politika yapıcılara ve hak savunucularına toplumsal cinsiyet eşitliği alanında veriye dayalı, sistematik ve sürdürülebilir bir izleme çerçevesi sunmaktadır. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) üyesi 36 üye kapsamında hazırlanan CEİD Endeks, 2010-2024 yılları için (CEİD Endeks II) güncellenmiştir.

Bu çerçevede, endeksin tematik yapısı ve göstergelere dayalı izleme modeli; sağlıklı yaşam hakkı, eğitim hakkı, çalışma hakkı, iyi ve yeterli yaşam hakkı, kararlara katılım hakkı ve şiddetsiz yaşam hakkı olmak üzere altı temel hak ekseninde yapılandırılmıştır. Bu temalar, 16 alt boyut ve 33 gösterge aracılığıyla izlenmekte olup istihdam, eğitim, gelir, bakım emeği, sağlık durumu, siyasi temsil, dijital erişim, şiddet gibi alanları kapsayarak toplumsal yaşamın farklı ve birbiriyle ilişkili yönlerini yansıtmaktadır. Göstergelerin belirlenmesinde kullanılan veri kaynakları ve metodolojik ilkeler, endeksin güvenilirliğini artırmaktadır. CEİD Endeksin veri seçim sürecinde karşılaştırılabilirlik, zaman serisi analizine uygunluk, resmi istatistik kullanımı, açık veri erişimi ve istatistiksel güvenilirlik kriterleri gözetilmiştir. Kapsamlı, çok boyutlu ve sürdürülebilir bir ölçüm çerçevesi oluşturmak amacıyla hem geçici değişimlere duyarlı hem de yapısal eşitsizlikleri hak temelli izlemeye elverişli göstergeler seçilmiştir. Ancak toplumsal cinsiyet eşitliği alanında kaydedilen ilerlemelerin kırılgan olduğu gerçeği, son yıllarda yaşanan çoklu krizler (doğal afetler, iklim değişikliği, dijital dönüşüm, demografik değişimler ve sosyoekonomik belirsizlikler) bağlamında daha da belirginleşmiştir. CEİD Endeks, bu çoklu krizlerin toplumsal etkilerini görünür kılabilen çeşitli göstergeleri kapsayarak eşitsizliklerin dinamiklerini izleme konusunda önemli bir araç sunmaktadır. Örneğin; genç işsizlik oranı, Ne Eğitimde Ne İstihdamda olan gençler (NENİ) oranı, yarı zamanlı çalışma oranı, ücretli ve ücretsiz çalışma süreleri, bireylerin internet kullanımı, kişinin algısal sağlık durumu ve kadınların gece dışarıda kendini güvende hissetme durumu gibi göstergeler, söz konusu krizlerin toplumsal cinsiyet üzerindeki etkilerini doğrudan izlemeyi mümkün kılmaktadır. Bu nedenle, CEİD Endeks, eşitlik politikalarının krizlere karşı daha dayanıklı hale gelmesini sağlamak ve bu politikaların toplumsal dönüşüm süreçlerine cinsiyet perspektifi kazandırmasını mümkün kılmak bakımından kritik bir izleme ve karar destek aracıdır.

CEİD Endeks, kesişimsel bir bakış açısıyla; toplumsal cinsiyetin yanı sıra yaş, engellilik, göçmenlik durumu, bölgesel farklılıklar gibi sosyal konumları da dikkate almayı hedeflemektedir. Bu yaklaşım, bireylerin maruz kaldığı çok katmanlı eşitsizliklerin görünür kılınması açısından büyük önem taşımaktadır. Ancak Türkiye bağlamında, bu tür

kesişimsel analizlerin yapılabilirliğini sınırlayan bazı engeller bulunmaktadır. Bu temel engellerden en önemlileri, resmi istatistik sisteminde cinsiyete göre ayrıştırılmış kesişimselliği yansıtan veri bulunmaması ve mevcut resmi kayıtlı verilere erişim kısıtının olmasıdır. Bu eksiklik, özellikle dezavantajlı grupların durumunu ayrıntılı biçimde izlemeyi ve ihtiyaç temelli, kapsayıcı politika önerileri geliştirmeyi güçleştirmektedir. Dolayısıyla, kesişimsel analizlere imkan tanıyan kırılımlı ayrıştırılmış verilerin sistematik biçimde toplanması ve açık erişimli hale getirilmesi, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik kamu politikalarının etkililiği açısından kritik bir ihtiyaçtır.

Resmi istatistik sistemindeki toplumsal cinsiyet verisi ve istatistiklerinin sınırlılıklarına karşın, CEİD Endeks mevcut verilerle çok boyutlu ve sistematik bir analiz imkanı sunmaktadır. Böylece karar alıcılara, hak savunucularına ve politika yapıcılara kanıta dayalı bir hak temelli izleme ve değerlendirme zemini sağlamaktadır. Endeks, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) üyesi ülkeler (36 ülke) kapsamında hazırlanmıştır.

Toplumsal Cinsiyet Endekslerinde Yöntemsel ve Kavramsal Dönüşüm: Fırsatlarda Eşitlikten Dönüştürücü Eşitliğe

Toplumsal cinsiyet eşitliğini çok boyutlu ölçen birçok endeks, öncelikle fırsat eşitliğini ölçmeyi amaçlamaktadır. Bu endeksler, kadınların mutlak olarak veya erkeklere kıyasla eğitim, istihdam, siyasal yaşama katılım oranlarını karşılaştırır ve genellikle söz konusu alanlarda “erişim” düzeyini ölçmeye odaklanır. Ancak fırsat eşitliğinin, toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik açıklama gücü ve kapsamı sınırlı kalmaktadır. Gerçek ve dönüştürücü eşitlik, hakların fiilen kullanılabilmesi, karar alma süreçlerine katılım düzeyi ve bazen haklardan tamamen mahrum bırakılma biçimleri ile doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle, toplumsal cinsiyet eşitliği endeksleri yalnızca erişim ve fırsat farklılıklarını değil, aynı zamanda hakların bütünlüğünü de dikkate almalıdır.

CEİD Endeks, tam da bu noktada, diğer endekslerden farklı olarak toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yalnızca sonuçlarını değil, süreçlerine dair bilgi içermeyi de amaçlamaktadır. Bu yaklaşım, haklara erişimin önündeki yapısal engelleri, katılım süreçlerindeki dışlayıcı mekanizmaları ve haklardan tamamen mahrum bırakılan toplumsal gruplara dair bilgiyi ölçüme dahil etmeyi mümkün kılar. Bu bağlamda CEİD Endeks, hakların bölünmez bir bütün oluşturduğu noktasından hareket eder. Örneğin, eğitim hakkı istihdam hakkından; siyasi katılım hakkı sağlık hizmetlerine erişim hakkından; sosyal koruma hakkı çalışma hakkından ayrı düşünülemez. CEİD Endeks, söz konusu bütünlüğü dikkate alarak, farklı hak alanlarının sosyal bağlamını ve birbirleriyle ilişkisini de analiz eden bir ölçüm çerçevesi sunar. Bu bakımdan hak temelli bir yaklaşımla geliştirilen CEİD Endeks, hem eşitsizliğin düzeyine dair bilgi üretilmesini hem de eşitsizliğin nasıl oluştuğunu ve iç içe geçtiğini belirleyen yapısal nedenleri ortaya çıkaracak etkili bir araç olmayı amaçlar.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin tek bir bileşik endeks içinde kapsanabilmesinin yarattığı zorluklar; çeşitli kurumların farklı göstergeler içeren değişik endeksler geliştirmesine yol açmıştır. Bu endekslerin hesaplanmasında genellikle BM’nin Binyıl Kalkınma Hedefleri ve devamında, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları arasında yer alan beşinci amaç olan toplumsal cinsiyet eşitliği amacı yol gösterici olmuştur. Gerek ülke ve bölge düzeyinde gerekse ülkeler arasında karşılaştırmalı olarak kadınların ve erkeklerin durumlarındaki eşitsizlikleri zaman içinde ortaya koyması, bu eşitsizliklerin giderilmesi için politikaların üretilmesine kanıt sunması, bu tür endeks hesaplamalarının gerisindeki temel motivasyon olarak görülebilir. Bu endekslerde egemen olan bakış açısı hak temelli olmaktan çok sürdürülebilir kalkınma odaklıdır. Örneğin, Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlar toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı kalkınmanın temel bir insan hakkı olarak görülmesi yaklaşımından ziyade eşitsizliklerin toplumların sürdürülebilir büyümesini, bu büyümenin etkili bir şekilde yönetilmesini ve yoksulluğun azaltılmasını engellediğini vurgulamaktadır. Bu çerçevede, devletlerin kalkınma politikalarında toplumsal cinsiyet sorunlarını analiz etmeleri ve tasarım ile uygulama süreçlerine katmaları gerektiği belirtilmektedir (DB, 2001).

Toplumsal Cinsiyet Endekslerinde Metodolojik Tercihler: Alternatif Ölçümler ve Etkileri

Toplumsal cinsiyet eşitliği endekslerinin metodolojileri, yalnızca kullanılan veri kaynakları ile değil, aynı zamanda eşitsizliğin nasıl tanımlandığı ve ölçüldüğü, hangi istatistiksel yöntemlerin tercih edildiği ve hangi karşılaştırma düzeylerinin esas alındığı gibi unsurlarla da farklılık göstermektedir. Bu alanlarda yapılan seçimler, elde edilen nihai endeks üzerinde belirleyici etkilere sahiptir. Bu bölümde, dünyada ve Türkiye’de yaygın olarak kullanılan dokuz toplumsal cinsiyet eşitliği endeksinde benimsenen temel metodolojik unsurlar incelenmekte, bu unsurlara ilişkin alternatif yaklaşımlar ve söz konusu yaklaşımların nihai endeks sonuçlarına etkileri değerlendirilmektedir. İnceleme kapsamında ele alınan endeksler şunlardır: UNDP Toplumsal Cinsiyet Gelişme Endeksi (GDI), UNDP Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlik Endeksi (GII), UNDP Toplumsal Cinsiyet Sosyal Normları Endeksi (GSNI), OECD Toplumsal Kurumlar ve Toplumsal Cinsiyet Endeksi (SIGI), WEF Küresel Toplumsal Cinsiyet Uçurum Endeksi (GGGI), EIGE Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi (GEI), Equal Measures 2030 SDG Toplumsal Cinsiyet Endeksi (SDG-GI), TEPAV Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi, Yanındayız Derneği İlçe Düzeyinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi. Bu endekslere ilişkin ayrıntılı açıklamalar ise Ek’te sunulmaktadır.

Bir endeksin hesaplanmasında alınan ilk temel kararlardan biri, her bir gösterge için eşitsizliğin hangi yöntemle ölçüleceğidir. Bazı endekslerde göstergelerin değerlerinde kadın/erkek oranı esas alınır ve “1” değeri tam eşitliği temsil eder (örneğin WEF GGGI, EIGE GEI, TEPAV, Yanındayız). Diğerlerinde, kadınların erkeklere göre başarı ya da yoksunluk yüzdesi kullanılır ve en iyi değer %50 olarak kabul edilir (örneğin SIGI’nin bazı alt değişkenleri). Erkek karşılığı olmayan sadece kadınlara ait durumlara ilişkin göstergelerde ise mutlak kadın dezavantajı ölçülür. Kadın sünneti yaygınlığı buna örnek gösterilebilir. Bazı endeksler insani gelişmişlik bileşenleri üzerinden oran üretirken (örneğin UNDP GDI), bazıları toplumsal tutum ve önyargı oranını doğrudan eşitsizlik ölçütü olarak kullanır (örneğin GSNI). Ölçümün oran olması, kadın-erkek göreceli durumunu, mutlak değer ise tek cinsiyetin durumunu öne çıkarır.

Eşitsizliğin yönü de metodolojik farklılıkların ikinci önemli alanını oluşturmaktadır. Bazı endekslerde, farkın yönüne bakılmaksızın hem kadınlar hem erkekler aleyhine eşitsizlikler dikkate alınmaktadır (örneğin UNDP GII ve GDI). Buna karşılık, WEF GGGI, TEPAV ve Yanındayız gibi endeksler yalnızca kadın aleyhine farkları eşitsizlik olarak tanımakta, kadın lehine farklar ise 1’e sabitlenerek nötr kabul edilmektedir. Kadın lehine farkların eşitsizlik sayılmaması, kadınların durumunu temel alan endeksler için tercih edilirken, her iki yönlü farkın dikkate alınması daha genel ve dengeli bir ölçüm sağlar.

Endekslerin metodolojilerinde belirleyici unsurlardan bir diğeri de hesaplamalarda başka ülke ya da bölge verisinin karşılaştırma amacıyla kullanılıp kullanılmadığıdır. Çoğu endeks (örneğin WEF GGGI, UNDP GDI ve GII, OECD SIGI, SDG-GI) hesaplama sırasında bir referans değer kullanmamaktadır. Diğerlerinden farklı olarak EIGE GEI ise bir düzeltme katsayısı aracılığı ile her ülkenin performansını AB’deki en iyi performans gösteren ülke ile

karşılaştırmaktadır. Bunun sonucu olarak gösterge değerinin yüksek olması hem kadın ve erkek değerlerinin eşitlendiği hem de ülkenin söz konusu göstergede genel anlamda başarı sağladığı anlamına gelmektedir.

Ortalama alma yöntemleri de nihai skor üzerinde önemli etkiler yaratmaktadır. Aritmetik ortalama, bir alandaki düşük performansın diğer alanlardaki yüksek skorlarla telafi edilmesine olanak tanırken (örneğin WEF GGI), geometrik ortalama (UNDP HDI/GDI, SIGI, EIGE), telafiye sınırlandırarak düşük performanslı alanların etkisini daha görünür kılar. UNDP GII'de kullanılan harmonik ortalama ise eşitsizliği daha sert şekilde cezalandırır. Bazı endekslerde (örneğin SIGI), göstergeler düzeyinde üstel veya logaritmik formlar kullanılarak aşırı kötü performansın üst değerler tarafından maskelenmesi engellenir.

Son olarak, ağırlıklandırma yaklaşımı da endeksler arasında değişiklik göstermektedir. Eşit ağırlık kullanımı (UNDP HDI/GDI) tüm göstergelerin aynı öneme sahip olduğu varsayımına dayanır. Standart sapma temelli ağırlıklandırma (WEF GGI, TEPAV, Yanındayız) ise varyansı düşük olan göstergelere daha fazla ağırlık vererek bunların endeks üzerindeki etkisini artırır ve her göstergenin alt endeks üzerindeki göreceli etkisinin eşit olmasını sağlar. Uzman görüşüne dayalı ağırlıklandırma (EIGE GEI) politika önceliklerine göre boyutların ağırlıklarını değiştirir. Bu farklı yaklaşımlar, endeksin hangi göstergelere ve boyutlara daha duyarlı olduğunu belirleyerek nihai skorun yorumunu doğrudan etkilemektedir.

CEİD Endeks

Bu bölümde, Türkiye’de 2011 yılında kurulan CEİD tarafından hazırlanan hak temelli toplumsal cinsiyet eşitliği endeksine yer verilmektedir. Hak temelli yaklaşımın katkısıyla dahil edilen göstergeler ile CEİD Endeksi alternatif endekslerden ayırtıran yönleri değinilmiştir. İnsan hakları yaklaşımı, son yıllarda, eğitim, sağlık ve gelir ile sınırlı karma göstergelerin kapsamını ve kullanım alanını genişletmiş ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin izlenmesine önemli katkı sağlamıştır. Söz konusu çalışmalar, aynı zamanda hak temelli örgütlerin toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik savunuculuk faaliyetlerinde veriye dayalı kampanyalar ve politika önerileri geliştirmede ihtiyaç duydukları hak temelli gösterge oluşturma bilgisini de üretmektedir.

CEİD Endeks, insan hakları belgelerinde toplumsal cinsiyet eşitliği normuna ilişkin üç eksenli kavramsal yaklaşıma göre - hukuki, fiili ve dönüştürücü eşitliği - temsil edecek biçimde haklardan eşit yararlanmayı üç aşamalı olarak ele almaktadır²:

- i) Haklara erişimde eşitlik (örneğin sağlık hizmetleri, eğitim hizmetleri, adalet hizmetlerine erişim vb.)
- ii) Haklardan yararlanmada eşitlik (örneğin çalışma hakkı bağlamında gelir getirici işlere eşit erişimin yanı sıra insan onuruna yakışan koşullarda işe erişim sağlanması gibi veya özgür ve özerk eşit karar alma olanaklarına sahip olmak gibi)
- iii) Haklardan yoksunluğun yol açtığı toplumsal eşitsizlikler (örneğin eğitim ve çalışma hakkından yoksunluğu temsil eden ne eğitimde ne istihdamda yer alma vb.)

İlk kez 2022’de hesaplanan CEİD Endeks değerleri Türkiye’yi OECD ülkeleriyle karşılaştırmaya da olanak sağlamaktadır. CEİD Endeks, sağlıklı yaşam hakkı, eğitim hakkı, çalışma hakkı, iyi ve yeterli yaşam hakkı, kararlara katılım hakkı olmak üzere beş alan ile şiddetsiz yaşam hakkına ilişkin bir uydu alanı kapsamaktadır. Seçilen alanlarda toplumsal cinsiyet eşitliğinde hak temelli izleme konusunda hangi göstergelerin öncelikli olduğu ve önemine dair tespitleri uzmanlar tarafından hazırlanan tematik alan raporlarında detaylarıyla sunulmaktadır³. Bunun yanında ülkeler sıralamasının karşılaştırmalı olarak sunulması, toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin yükümlülüklerin yerine getirilip getirilmediği konusunda uluslararası standartlara uygun biçimde oluşturulan veri tabanlarından elde edilen değişkenlerle zaman içinde güncellenebilir değerlendirme yapılmasına imkan tanımaktadır. Endeksin nihai hedefleri arasında CEİD’in kuruluş amacına hizmet edecek biçimde toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık ile mücadele edilmesi, toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin farkındalığın artırılması, toplumsal cinsiyet eşitliğinin teşvik edilmesine yönelik çalışmalara katkıda bulunulması ve bu çalışmaların güçlendirilmesi amacıyla kullanıcı dostu ve kolay yorumlanabilen bir ölçüm aracı oluşturulması yer almaktadır.

² Bu bölümde aktarılan açıklamaların önemli bir bölümü Toksöz ve Memiş (2023)’e dayandırılmaktadır.

³ Söz konusu raporlara CEİM E-Kütüphaneden erişilebilir. <https://dspace.CEİD.org.tr/xmlui/handle/1/48>

CEİD Endeks I, 2010 ile 2020 arasındaki döneme ilişkin hesaplamaları içerirken, güncel endeks CEİD Endeks II ise 2010-2024 dönemine ait tüm yıllara ilişkin toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin durumu ortaya koymaktadır. Güncelleme esnasında hak temelli yaklaşımı esas alan ve aynı yaklaşım benimsenerek CEİD Endeks I'de kullanılan bazı değişkenler, CEİD Endeks II güncellenirken mevcut olmadığından değişken bazında değişiklik yapılmıştır. Mevcut raporda Covid-19 Pandemi yılları öncesi ve sonrasına ait değerlendirmelerde dönemler 2010-19 ve 2022-2024 yılları olarak sınırlandırılmıştır ancak tüm yıllar için göstergelere ait değerlere [CEİM Veri Portalı'ndan](#) ulaşılabilir ve indirilebilir. Bu dönemleştirme aynı zamanda CEİD Endeksi diğer uluslararası endekslerin bulgularıyla karşılaştırmayı mümkün kılmaktadır. CEİD Endeks kapsamında yapılan değişikliklere ilişkin açıklamalar ayrıntılı biçimde aşağıda açıklanmıştır.

Kapsam

Endekse dahil edilen 33 gösterge, 16 alt boyutta, 5 temel alan ve 1 uydu alan altında toplulaştırılmaktadır. Temel alanlara göre göstergeler ve insan hakları belgelerinde yer alan dayanakları izleyen bölümde aktarılmaktadır.

1. Sağlıklı Yaşam Hakkı

Sağlığa erişimde eşitsizliğin göstergeleri olarak doğumda beklenen yaşam süresi ile birlikte, evli veya birlikte yaşayan üreme çağındaki kadınların aile planlaması ihtiyacını modern yöntemlerle karşılama oranı belirlenmiştir. Ancak, sağlıklı yaşam hakkından eşit yararlanmayı yalnızca mevcut durumu yansıtan işlevsel bir gösterge olan yaşam süresi üzerinden ölçmek yeterli değildir. Bu nedenle, haklardan yararlanma biçimindeki eşitsizlikleri de dikkate almak amacıyla bireylerin algısal sağlık durumu ölçüme dahil edilmiştir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve eşitsiz güç ilişkilerinin bir sonucu olarak şiddet, sağlıklı yaşam hakkının ihlaline yol açmakta; zorla ve erken yaşta evlendirme gibi toplumsal pratikler ise şiddet riskini artırmaktadır. Nitekim, CEDAW'ın 1992'de gerçekleştirilen oturumunda Genel Tavsiye Kararı No. 19 kadına yönelik şiddet başlığı altında 11. Maddede *"..kadınların erkeklere tabi olarak veya kalıplaşmış rollere sahip olarak görüldüğü geleneksel tutumlar, aile içi şiddet ve istismar, zorla evlendirme, çeyiz ölümleri, asit saldırıları ve kadın sünneti gibi şiddet veya zorlama içeren yaygın uygulamaların sürdüğünü"* belirtilmiş; bu tür uygulamaların kadınların insan haklarından ve temel özgürlüklerden eşit biçimde yararlanmasını engellediği vurgulanmıştır (BM, 1992). Bu çerçevede, ülkeler arasında cinsel sağlık ve üreme sağlığı hakları bakımından toplumsal cinsiyet eşitsizliğini karşılaştırmaya imkân sağlayacak göstergelerden biri olarak ergen doğurganlık hızı

(15-19 yaş arası 1000 kadın başına doğum) ve aile planlaması ihtiyacını modern yöntemlerle karşılayan, evli veya birlikteliği olan üreme çağındaki (15-49 yaş) kadınların oranı (%) hesaplamaya katılmaktadır. Bu gösterge, çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin bir sonucu olmasının yanı sıra, gebeliği önleyici yöntemlere ilişkin bilgidен mahrum kalmanın da önemli bir göstergesi niteliğindedir. (BM, 1992).

2. Eğitim Hakkı

Eğitime eşit erişimin ölçülmesinde öncelikle farklı eğitim düzeylerine göre mezuniyet oranları kullanılmaktadır. Bu kapsamda, 15-64 yaş arası nüfusun ortalama okul yılı, lise mezuniyet oranı ve lise veya üstü eğitime sahip olanların oranı (25 yaş ve üzeri) dikkate alınmaktadır. CEİD-I Endeksi'nde "bir okul bitirmeyenler" değişkeni yer almışken, CEİD-II'de 13 ülkenin verilerinde bu kategori farklı şekilde sınıflandırıldığı ve veri güvenilirliği sağlanamadığı için endekse dahil edilememiştir. Katılımda eşitliğin ölçülmesinde ise eğitim hakkından eşit yararlanmaya ilişkin eğitim kalitesi göstergeleri kullanılmaktadır. Bu çerçevede, OECD Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Sınavı (PISA) puanları, fen, okuma ve matematik alanlarında başarı düzeylerini karşılaştırma olanağı sunarak eğitimin kalitesine dair önemli veriler sağlamaktadır. Böylece, eğitime ilişkin eşitsizlik yalnızca okullaşma oranlarıyla değil, aynı zamanda nitelikli eğitime erişim üzerinden de görünür hale gelmektedir.

CEDAW'ın 10. maddesi de bu noktada yol göstericidir. Söz konusu madde, kadınların erkeklerle eşit koşullarda eğitime erişimini güvence altına almak üzere devletlerin okul öncesinden yükseköğretime kadar tüm kademelerde eşit erişim, aynı müfredat, aynı sınav koşulları, aynı standartta öğretim kadrosu ve eşit fiziki koşullar sağlanmasına dair yükümlülüklerini açıkça belirtmektedir (BM, 1979). Bu vurgu, eğitime erişimde yalnızca sayısal eşitliğin değil, fiili olarak nitelikli eğitime erişim eşitliğinin sağlanmasının da temel haklar bağlamında değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Eğitim hakkından yoksunluğun toplumsal eşitsizliklerle kesişimini görünür kılan göstergelerden biri de 15-24 yaş grubu gençler arasında "ne eğitimde ne istihdamda olanlar" (NENİ) oranıdır. Birçok ülkede okullaşma oranlarında ilerleme sağlanmış olsa da, çalışma yaşına erişmiş kadınların hâlâ yüksek oranda ne eğitimde ne de istihdamda yer alması, toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılıkların eğitim hakkına ilişkin eşitsizliği sürdürdüğünü göstermektedir. Bu nedenle NENİ oranı, eğitim hakkından yoksunluğun önemli bir göstergesi olarak endeks hesaplamasına dahil edilmiştir.

3. Çalışma Hakkı

Çalışma hakkına erişim, insan hakları belgelerinde toplumsal cinsiyet eşitliği normuna dair en temel yükümlülüklerinden biridir. CEDAW'ın 11. maddesi, taraf devletlerin kadınlara karşı ayrımcılığı ortadan kaldırmak üzere çalışma yaşamında erkeklerle eşit haklar tanınmasını öngörür. Bu madde, çalışma hakkını; mesleğini serbestçe seçme ve ilerleme, iş güvenliği, eşit ücret ve eşit muamele, sosyal güvenlik, ücretli izin ve güvenli çalışma koşulları gibi alt başlıklarla tanımlamaktadır (BM, 1979).

CEİD Endeks,

çalışma hakkına erişimde eşitliğin ne ölçüde sağlandığını görmek amacıyla farklı göstergeler kullanmaktadır. İlk olarak, uluslararası endekslerle uyumlu biçimde işgücüne katılma oranı (15-64 yaş) esas alınmaktadır. İkinci olarak, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin kökeninde yer alan erken çocukluk eğitime katılma oranı kullanılmaktadır. Bu gösterge, kız ve oğlan çocukların oranlarındaki farktan ziyade ülkeler arasında OECD ortalamalarına göre uzaklık üzerinden puanlanmakta; böylece kadınların istihdamına dolaylı biçimde etki eden bakım yükünün işgücüne katılım üzerindeki belirleyici rolü ölçülmektedir.

Dayanak sağlayan insan hakları belgelerinden biri de, 1995 Pekin 4. Dünya Kadın Konferansı'nda kabul edilen Eylem Planı'dır. Plan, toplumsal cinsiyet eşitliği için dönüştürücü önlemler öngörmüş; özellikle ücretsiz bakım işlerinde kadınların orantısız yük üstlenmesinin yalnızca çalışma hakkını değil, eğitim, sağlık ve karar

alma haklarını da ihlal ettiğini vurgulamıştır. Stratejik hedef F.6 kapsamında bakım sorumluluklarının eşit paylaşımı için devletlere ve özel sektöre yenilikçi medya kampanyaları, eğitim programları, işyerinde çocuk bakımı hizmetleri ve esnek çalışma düzenlemeleri gibi önlemler tavsiye edilmiştir (BM, 1995). Endeksin hesaplamasında buna ilişkin okul öncesi eğitime katılma oranı (3-5 yaş) (%) göstergesi eklenmiştir.

Çalışma hakkından yararlanma biçimlerini ölçmek üzere CEİD Endeks üç göstergelyi kullanmaktadır: (i) yarı zamanlı çalışma oranı, cinsiyetçi iş bölümünün kadınlar üzerindeki etkisini yansıtmaktadır; (ii) işçilerin sendikalaşma oranı ve (iii) toplu pazarlık kapsamı ise örgütlenme hakkını temsil etmektedir. Bu hak, köklerini 1946'da Uluslararası Çalışma Örgütü Anayasası'nda bulmaktadır. Çalışma hakkından yoksunluk boyutu ise 15-64 yaş arası işsizlik oranı ve 15-24 yaş arası genç işsizlik oranlarıyla ölçülmektedir. Genç işsizliğin ayrıca ele alınmasının nedeni, cinsiyetçi işsizlik yapısının özellikle genç yaşlarda ortaya çıkması ve bu dönemdeki eşitsizliklerin ileriki yaşlara taşınarak kalıcı hale gelmesidir.

4. İyi ve Yeterli Yaşam Hakkı

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin ölçülmesinde, erişim boyutunda gelire erişim; kaynaklara erişim boyutunda internet kullanım oranı; iyi yaşama fiilen erişimde ise zaman yoksulluğu göstergeleri kullanılmaktadır. Pekin Eylem Planı'nda da vurgulandığı üzere, kaynaklara eşit erişimin sağlanmasında bakım sorumluluklarının eşit paylaşımı ve uyumlu bir işbölümünün teşvik edilmesi kritik önlemler arasındadır. Kadınların özellikle hane içinde ücretsiz bakım işlerini üstlenmeleri, çoğunlukla kayıtdışı ve düşük ücretli işlerde çalışmalarına yol açmakta; bu durum da ücretli çalışma sürelerinde güvenceli ve yeterli gelire erişimde eşitsizliği beraberinde getirmektedir. Bu nedenle zaman yoksulluğunun ölçümünde hem ücretli çalışma hem de ücretlendirilmeyen çalışma sürelerinin dikkate alınması önemlidir. Böylece bireylerin yaşamlarını idame ettirecek gelire erişmek için ne kadar süre ücretli çalışmak zorunda kaldıkları ya da herhangi bir karşılık almaksızın ücretsiz faaliyetlerde ne kadar çalıştıkları izlenebilmektedir. Benzer göstergelerin son yıllarda uluslararası kuruluşlar tarafından hazırlanan toplumsal cinsiyet eşitliği endekslerinde de daha sık kullanılmaya başlanması, bu yaklaşımın önemini pekiştirmektedir.

5. Kararlara Katılım Hakkı

Toplumsal cinsiyet eşitliği, karar alma süreçlerine katılım bağlamında ekonomik, siyasi ve adalet alanlarındaki göstergelerle izlenmektedir. Ekonomik kararlar kapsamında, halka açık en büyük şirketlerin yönetim kurullarında kadın oranı ile kamu sektöründe karar alma süreçlerine katılımı yansıtan üst ve orta düzey yönetici oranları kullanılmaktadır. Siyasi kararlara katılım göstergeleri olarak merkezi parlamentoda ve yerel yönetimlerde kadın oranları dikkate alınmaktadır. Adalet alanında ise karar mekanizmalarına katılımıda eşitliği ölçmek üzere hakimler arasında kadın oranı temel gösterge olarak yer almaktadır.

Alternatif endekslerde genellikle yalnızca siyasi katılım göstergelerine yer verildiği görülmektedir. Oysa ekonomi ve adalet alanlarında karar hakkı bakımından eşitlik, siyasi kararlara katılımdan bağımsız olmadığı gibi, adalet hizmetlerine erişim açısından da kritik önemdedir.

Nitekim CEDAW'ın 7. maddesi, kadınların yalnızca siyasi karar alma süreçlerine değil; aynı zamanda hükümet

politikalarının oluşturulması ve uygulanmasına katılma, kamu görevlerinde bulunma ve her düzeyde kamu hizmetlerini yerine getirme hakkına da sahip olduğunu açıkça ifade etmektedir (BM, 1979; 1997).

Şiddetsiz Yaşam Hakkı

Birçok hak alanıyla kesişen, diğer alanlardaki eşitsizlikleri derinleştiren ve aynı zamanda başka haklara erişimde yeni eşitsizlikler yaratan temel bir haktır. CEİD-Endeks çalışmasında bu hak, yoksunluk ve güvenli yaşam hakkına erişim alt boyutları içindeki üç gösterge ile tanımlanmış; ancak endeksin ana boyutları arasında yer almamıştır. Şiddetsiz yaşam hakkının “uydu gösterge” olarak konumlandırılmasının iki temel nedeni bulunmaktadır. İlk olarak, hak temelli izleme bakımından düzenli olarak üretilen veriler arasında şiddete ilişkin göstergeler daha çok kadınlara yönelik şiddet verileriyle sınırlı kalmakta ve uluslararası karşılaştırmaya elverişli bir standardın her zaman sağlanamaması sorun yaratmaktadır. İkinci olarak, kavramsal düzeyde, toplumsal cinsiyet eşitliğinin “şiddetsizlik normu” üzerinden ölçülmesi, bu alanda bir eşitlik talebimiz olduğu şeklinde yanlış bir algı yaratma riskini taşımaktadır. Oysa şiddetsiz yaşam hakkı, diğer alanlardaki göstergelerle aynı düzlemde değerlendirilemez; çünkü burada esas olan, eşitlik değil, şiddetin her türünün tamamen ortadan kalktığı bir yaşam talebidir.

Endekse dahil edilen beş temel alana ilişkin göstergeler, endeks içinde toplulaştırılarak karma bir değer hesaplanmıştır. Uydu alan olarak ele alınan şiddetsiz yaşam hakkı için ise hak temelli göstergeler kullanılmıştır. Bu kapsamda, şiddetsiz yaşamdan yoksunluğu temsilen fiziksel ve/veya cinsel şiddete maruz bırakılan kadınlar ile çocuk yaşta, erken ve zorla evlilikler göstergeleri dikkate alınmıştır. Şiddetsiz yaşam hakkına erişimi temsilen ise geceleri kendini güvende hisseden kadınların oranı kullanılmıştır. Endeks hesaplamalarında kullanılan tüm göstergeler Tablo 1’de sunulmaktadır.

Tablo 1. CEİD Endeks Göstergeleri

Haklar		Sayı	Gösterge No:	CEİD Endeks I- Gösterge Adı	CEİD Endeks II- Gösterge Adı
ÇALIŞMA HAKKI	Erişim	1	1	İşgücüne Katılma Oranı (15-64 Yaş) (%)	
			2	Okul Öncesi Eğitime Kayıtlılık Oranı (3-5 Yaş) (%)	
	Katılım	2	3	Yarı Zamanlı Çalışma Oranı (%)	
			4	İşçi Sendikalaşma Oranı (%)	
			5	Toplu Pazarlık Kapsamı (%)	
			6	İstihdam Oranı (%)	
	Yoksunluk	3	7	Genç İşsizlik Oranı (15-24 Yaş) (%)	
			8	İşsizlik Oranı (15-64 Yaş) (%)	
İYİ VE YETERLİ YAŞAM HAKKI	Erişim	1	9	Kişi Başına Gelir (2017 SGP)	Kişi Başına Gelir (2021 SGP)
		2	10	İnternet Kullanımı (16-74 Yaş) (%)	
	Yoksunluk	3	11	Ücretli Çalışma Süresi (Dakika/Gün)	
			12	Ücretsiz Çalışma Süresi (Dakika/Gün)	
EĞİTİM⁴ HAKKI	Erişim	1	13	Ortalama Okul Yılı (15-64 Yaş) (Yıl)	
			14	Lise Mezuniyet Oranı (%)	Lise veya Üstü Eğitime Sahip Olanların Oranı (25 Yaş ve Üzeri) (%)
			15	Üniversite Mezuniyet Oranı (%)	
			16	Bir Okul Bitirmeyen Oranı (%)	-
	Katılım	2	17	Fen Puanı	
			18	Okuma Puanı	
			19	Matematik Puanı	
	Yoksunluk	3	20	Ne Eğitimde Ne İstihdamda 15-24 Yaş (%)	

⁴ CEİD-I kapsamında daha önce "bir okul bitirmeyenler" değişkeni yer alırken, güncellenen mevcut versiyonunda, bu değişken 13 ülkenin verilerinde bir okul bitirmeyenler farklı bir kategori altında sınıflandırıldığı ve veri güvenliği nedeniyle erişim sağlanamadığı için endekse dahil edilememiştir.

Haklar		Sayı	Gösterge No:	CEİD Endeks I- Gösterge Adı	CEİD Endeks II- Gösterge Adı
SAĞLIKLI YAŞAM	Erişim	1	21	Doğumda Beklenen Yaşam Süresi (Yıl)	
	Katılım	2	22	Kişinin Algısal Sağlık Durumu/Memnuniyet (İyi ve çok iyi) (%)	
	Yoksunluk	3	23	Ergen Doğurganlık Hızı (15-19 yaş arası 1000 kadın başına doğum)	
		4	24	Aile Planlaması İhtiyacını Modern Yöntemlerle Karşılaman, Evli veya Birlikteliği Olan Üreme Çağındaki (15-49 yaş) Kadınların Oranı (%)	
KARARLARA KATILIM	Ekonomik	1	25	Halka Açık En Büyük Şirketlerin Yönetim Kurullarında Kadın Payı (%)	
			26	Kadın Yöneticilerin Payı (SKA 5.5.2a) (%)	
			27	Üst ve Orta Yönetimde Kadınların Oranı (SKA 5.5.2b) (%)	
	Siyasal	2	28	Parlamentoda Kadın Payı (SKA 5.5.1) (%)	
			29	Yerel Yönetimde Kadınların Oranı (%)	
	Adaletle Kararlara Katılım	3	30	Hakimler Arasında Kadın Payı (%)	
ŞİDDETSİZ YAŞAM HAKKI	Şiddet	1	31	Fiziksel ve/veya Cinsel Şiddete Maruz Bırakılan Kadın Oranı (%)	
		2	32	Onsekiz Yaşından Önce Evlenen Kadınların Oranı (%)	
	Güvenli yaşam hakkı	3	33	Geceleri Kendini Güvende Hissettiğini Belirten Kadın Oranı (%)	

Not: Endeksin güncellenmesi sırasında, 10 göstergenin mevcut veri kaynaklarında yaşanan sınırlılıklar nedeniyle alternatif kaynaklara başvurulmuş ve söz konusu göstergeler, tabloda kırmızı renkle ayrıca belirtilmiştir.

CEİD Endekse dahil edilen her bir boyutta eşitsizlik skoru EIGE Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksinde (GEI) kullanılan yöntemle benzer şekilde kadın ve erkek arasındaki oransal açık hesaplanarak elde edilmiştir. EIGE GEI'yi diğerlerinden ayıran önemli bir özellik cinsiyet açığı metriğinin eşitsizliği ister kadınlar ister erkekler aleyhine olsun aynı biçimde hesaba katmasıdır. Bir başka özelliği de hesaplama yönteminin şekli ve maddi eşitliği, birlikte hesaba katacak biçimde tasarlanmış olmasıdır. EIGE GEI ülkelere ait skorları en iyi skora ait olduğu ülkeye uzaklığını gözeterek ayarlama katsayısı oluşturmakta ve ülkeleri en yüksek değere sahip olandan en düşüğe doğru sıralarken bu ayarlama katsayısıyla cinsiyet açığı metriğinde düzeltme yapmaktadır. Benzer şekilde CEİD Endeks hesaplanmasında da cinsiyet açığı metriği olarak adlandırılan açık, 0 ile 1 arasında değişen, eşitsizlik yükseldikçe 0'a, azaldıkça 1'e yaklaşan bir değer almaktadır. Elde edilen skor 1'den çıkarılarak, skor 1'e eşit olduğunda tam eşitliğin sağlandığını gösterecek biçimde dönüştürülmüştür. Her alt boyuta ait cinsiyet açığı metriği ülkeler arası karşılaştırmada kullanılırken, ülkelerin eşitlik performansı ülkeler ortalaması için elde edilen gösterge değerinden uzaklığına göre cezalandırma /ödüllendirme katsayısı ile ağırlıklandırılmış ve ülke konumları buna göre daha belirgin biçimde ayrıştırmıştır.

Hesaplama, Türkiye'nin üyesi olduğu OECD ülkeleriyle karşılaştırılması yapılmış ve ülkeler skorlarının OECD ortalamasından uzaklık katsayılarıyla ağırlıklandırılmıştır. Alanlara ait toplulaştırılan skorlar tüm alt boyutlara ait değerler kullanılarak bu aşamada 1-100 aralığına denk düşecek şekilde dönüştürülmüştür. Genel endeks skorunun elde edilmesi için ise alt boyutlar için aritmetik ortalama ve alt boyutların toplulaştırıldığı endeks değeri için alt boyutlara ait skorların geometrik ortalaması alınmıştır. Bazı göstergelerin ülke verisinin tüm yıllar itibarıyla mevcut olmadığı durumlarda, o ülkeler söz konusu gösterge bazında kapsam dışı bırakılmıştır. Gösterge değerleri verisinin eksik olduğu bazı yıllarda ise önceki yılın verisi kullanılarak hesaplama yapılmıştır.

Hesaplama ve Ağırlıklandırma Yöntemi

CEİD endeksi dahil edilen her bir boyutta eşitsizlik skoru-cinsiyet açığı metriği Birleşmiş Milletler Karma Endekslerinde ve EIGE Endeksinde kullanılan yöntemle benzer şekilde kadın ve erkek arasındaki oransal açık hesaplanarak elde edilmiştir. İlk adımda, her bir boyutta eşitsizlik skoru hesaplamaları için, haklara erişim, katılım ve haklardan yoksunluğu temsilen kadın (I_{ihbj}^K) ve erkek (I_{ihbj}^E) değerleri elde edilmiştir. Burada i ülkeleri, h farklı hakları, b alt-boyutları ve j her alt boyutun kapsadığı göstergeleri temsil etmektedir. Seçilen göstergelerin değerleri OECD, UNDP, BM-SKA göstergeleri ve ilgili diğer veri kaynaklarından derlenmiştir. Ülkelere ait göstergelerin kadınlar için ulaşılan değerleri kadın ve erkek ortalamasından uzaklık gözetilerek cinsiyet açığı metriği hesaplanmıştır. Kadın ve erkek arasındaki açık (A) denklem 1'de açıklanan şekilde hesaplanmıştır:

$$A_{ihbj} = \left| \frac{I_{ihbj}^K}{\frac{1}{2}(I_{ihbj}^K + I_{ihbj}^E)} - 1 \right| \quad (1)$$

Yukarıda elde edilen açık değeri (A) 0 ile 1 arasında değişen ve açık azaldıkça 0'a, yükseldikçe 1'e yaklaşan bir değer alır. Bu değer 1'den çıkarılarak, skor 1'e eşit olduğunda tam eşitliğin sağlandığını gösterecek biçimde dönüştürülmüş olup son adımda tüm boyutların toplulaştırıldığı aşamada 0-100 aralığına denk düşecek şekilde dönüştürülmüştür. Açık değeri ve katsayı kullanılarak tüm göstergeler için son skor hesaplanarak alt boyutlar için ortalama ve alt boyutların toplulaştırıldığı endeks değeri için ise alt boyutlara ait skorların geometrik ortalaması hesaplanmıştır. Metodolojik olarak, önceki CEİD Endeks-I hesaplamasından farklı olarak erkek karşılığı bulunmayan göstergelerde örneğin ergen doğurganlık hızına dair skor hesaplamasında ülkeler, küresel hedef olan sıfır değerine göre sıralanmıştır.

Aynı zamanda ülkelerin eşitlik performansında eşitsizlik açıklarının her bir gösterge için elde edilen değeri ve aldıkları skorlar karşılaştırılırken, ülkelerin söz konusu hak temelinde toplam nüfusunun erişim ve katılımını gösteren değerler, grup ortalaması için elde edilen gösterge değerinden uzaklığına göre cezalandırma/ödüllendirme katsayısı (K) ile ağırlıklandırılmış ve ülke konumları buna göre daha belirgin biçimde ayrıştırılmıştır.

$$K_{ihbj} = \frac{I_{ihbj}^T}{I_{OECD\_hb}^T} \quad (2)$$

Her gösterge için nihai ölçüt, cinsiyet açığı ve düzeltme katsayısı kullanılarak,

$$A'_{ihbj} = 1 + [K_{ihbj} \cdot (1 - A_{ihbj})] \cdot 99 \quad (3)$$

formülü ile elde edilir. Alt boyutlar ise nihai ölçütlerin aritmetik ortalamasıdır. Örneğin üç göstergeden oluşan bir alt boyut için hesaplanan eşitsizlik skoru (A_{ihb}) (4) no'lu denklemde görüldüğü gibi toplulaştırılır. İzleyen adımda ise alt boyutlar bir araya getirilmiş, 6 farklı hak alanı için hak temelinde erişim, katılım ve yoksunluk alt boyutlarının değerleri geometrik ortalama alınarak (5) no'lu denklemde gösterildiği gibi toplulaştırılmıştır:

$$A_{ihb} = (A'_{ihb1} + A'_{ihb2} + A'_{ihb3})/3 \quad (4)$$

$$\underline{A}_{ih} = \sqrt[b]{(A_{ih1} * A_{ih2} * ... * A_{ihb})} \quad (5)$$

Son olarak, altı⁵ farklı hak alanına ait özet değer ($\underline{A}_{ih}$), öncelikle insan haklarının bütünlüğü ve her birinin eşit öneme sahip olmasından yola çıkılarak, altı alana eşit ağırlık verilerek toplulaştırılmış ve bu şekilde $CEİD_i$ değerine ulaşılmıştır.

⁵ Beş farklı hak alanına ait alt skorlar toplulaştırılırken 'Şiddetsizlik Hakkı' uydu alan olarak ele alınmaktadır.

$$CEİD_i = \sqrt[n]{(A_{i1} * A_{i2} * ... * A_{ih})} \quad (6)$$

Ülkeler için hesaplanan endeks $CEİD_i^t$ t=2010 yılından t=2024 yılına kadar mümkün olan tüm yıllar itibariyle hesaplanmıştır.

Endeks ve çok kriterli karar verme çalışmalarında, göstergelere farklı önem dereceleri atamak için ağırlıklandırma yöntemleri kullanılır. Bu yöntemler genel olarak subjektif ve objektif olmak üzere iki ana kategoride sınıflandırılır. Subjektif ağırlıklandırma, uzmanların deneyim, bilgi ve sezgisel değerlendirmelerine dayanarak kriterlerin önem derecelerinin belirlenmesini ifade eder. Bu kapsamda, uzman görüşünü sistematik ve yapılandırılmış şekilde kullanarak karmaşık ilişkileri ve ince nüansları hesaba katma imkanı sağlar. Subjektif yöntemler, karar sürecine şeffaflık ve kabul edilebilirlik kazandırmakta, uzman katılımı sayesinde sonuçların benimsenmesini artırmakta ve kararların belirli bağlamlara özgü uyarlanmasını sağlamaktadır. Subjektif ağırlıklandırmanın en önemli avantajlarından biri, alan uzmanlarının bilgi ve deneyimlerinin karar sürecine doğrudan yansıtılmasıdır. Bu sayede, sadece sayısal verilerle yakalanamayan karmaşık ve bağlama özgü dinamikler dikkate alınabilir. Ancak, bu yöntemin dezavantajları da göz ardı edilmemelidir. Uzmanların değerlendirmeleri kişisel önyargılar, bilgi eksiklikleri veya farklı görüşler nedeniyle tutarsızlık gösterebilir. Bu da ağırlıkların nesnelliğini ve tutarlılığını azaltabilir. Ayrıca, uzman seçimi ve değerlendirme süreçleri zaman alıcı ve kaynak gerektiren aşamalar olabilir (Kizielewicz vd., 2024). Bu endeks çalışmasında, subjektif ağırlıklandırma tercih edilmemiştir. Öncelikle, endeksin temelini oluşturan veri setinin kapsamı ve heterojen yapısı, ağırlıkların tamamen veriye dayalı, nesnel ve tekrarlanabilir yöntemlerle belirlenmesini zorunlu kılmıştır. Subjektif yaklaşımların getirebileceği önyargı ve tutarsızlık riskleri, çalışmanın bilimsel güvenilirliği ve metodolojik tutarlılığı açısından kısıtlayıcı bulunmuştur. Ayrıca, uzman görüşlerinin sistematik toplanması ve analiz edilmesi için gereken zaman ve kaynaklar, bu çalışmanın kapsamı dahilinde karşılanmamıştır. Bu nedenlerle, ağırlıkların objektif yöntemlerle belirlenmesi hem analiz sürecinin şeffaflığını artırmış hem de sonuçların farklı araştırmacılar tarafından da tekrar edilebilir olmasını sağlamıştır.

CEİD Endeks Skorları

Güncellenen endeks skorları, 2024 yılına ait alt boyut skorlarıyla birlikte Tablo 2’de sunulmaktadır. 2024 yılına ait endeks değerlerine karşılık gelen ülke sıralamaları ise Tablo 3’te yer almaktadır. Alt boyut skorlarının 2024 değerlerinin Türkiye ve OECD Ortalaması karşılaştırması Şekil 1’de gösterilirken bu skorların tüm ülkelere göre dağılımı Şekil 2’de yer almaktadır. Covid-19 Pandemi sürecinin ülkelerin göstergelerini güncelleme takvimlerine etkileri gözetilerek, karşılaştırma yapabilmek amacıyla Pandemi öncesine ait 2019 yılından başlayarak 2024 yılını kapsayan yıllara ait güncellenen endeks değerleri ülke sıralamalarıyla birlikte Tablo 4’te sunulmaktadır.

Tablo 2 ve Tablo 3’te yer alan değerlere göre Türkiye, 2024 yılında 60,1 endeks değeri ile 36 ülke arasında son sırada yer almaktadır. Aynı yılda İzlanda (90,7), İsveç (90,6), Finlandiya (89,8) değerleriyle sırasıyla ilk üç sırada yer almaktadır. Son üç sırada yer alan ülkelere bakıldığında Güney Kore (62,2) 34. sırada, Japonya (61,3) 35. sırada ve Türkiye (60,1) 36. sırada yer alan ülkelerdir. 2024 yılında CEİD Endeks alt boyutlarına ait skora bakıldığında kararlara katılım boyutu neredeyse tüm ülkelerde diğer boyutlara kıyasla en düşük değerlerin görüldüğü ve ülkelerin genel endeks değerini aşağıya çeken alandır. Sağlıklı yaşam hakkı ve eğitim hakkı ise genel olarak en yüksek skorların ulaşıldığı ve endeks değerini olumlu etkileyen alt boyuttur.

Tablo 2. CEİD Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi - OECD Ülkeleri Endeks Skorları- 2024

2024	Skorlar	Alt Boyutta Skorlar					Uydu Boyut-Skor
	CEİD Endeks	Çalışma	İyi Yaşam	Eğitim	Sağlık	Kararlara Katılım	Şiddetsizlik
Avustralya	87,0	84,5	83,0	95,3	96,8	77,0	86,4
Avusturya	85,7	86,9	85,6	93,9	96,8	68,5	96,3
Belçika	86,6	88,1	84,4	94,8	97,0	71,5	89,9
Kanada	86,8	84,3	87,8	95,3	97,8	71,4	93,5
Şili	74,1	74,7	73,5	88,9	91,4	50,2	83,3
Çekya	75,6	76,0	83,5	91,7	95,0	44,6	91,0
Danimarka	88,3	93,2	88,5	95,6	97,5	69,8	94,1
Estonya	76,2	73,6	85,5	94,2	90,8	47,8	92,1
Finlandiya	89,8	93,5	88,8	94,3	97,0	76,9	92,8
Fransa	88,3	84,2	85,0	95,3	96,0	82,0	93,7
Almanya	82,6	81,9	85,9	97,8	95,7	58,6	94,6

2024	Skorlar	Alt Boyutta Skorlar					Uydu Boyut-Skor
	CEİD Endeks	Çalışma	İyi Yaşam	Eğitim	Sağlık	Kararlara Katılım	Şiddetsizlik
Yunanistan	73,8	69,3	70,5	90,3	91,5	54,3	85,7
Macaristan	77,2	73,4	80,0	93,7	91,0	55,0	86,6
İzlanda	90,7	94,5	90,6	92,0	97,8	79,5	94,5
İrlanda	85,5	82,4	82,0	95,3	97,4	72,7	93,7
İsrail	80,2	81,9	80,1	93,0	93,9	57,9	94,9
İtalya	79,4	80,8	75,4	92,2	93,5	59,9	89,4
Japonya	61,3	76,1	71,2	98,6	84,6	19,2	93,2
Güney Kore	62,2	73,5	73,8	95,8	90,6	19,8	91,6
Letonya	79,3	72,8	80,5	93,0	85,9	66,9	87,7
Litvanya	79,6	76,1	82,3	94,3	85,3	63,3	87,8
Lüksemburg	75,5	83,5	84,8	87,6	98,8	40,0	95,1
Meksika	70,0	66,8	62,7	85,6	83,7	56,1	77,4
Hollanda	85,2	85,6	87,1	96,0	97,6	64,4	92,8
Yeni Zelanda	87,9	78,7	81,3	92,7	96,3	92,1	86,9
Norveç	88,2	91,2	88,4	93,8	97,0	72,8	96,6
Polonya	80,7	71,2	78,5	94,6	91,2	71,0	92,4
Portekiz	82,2	81,4	77,4	90,9	89,9	73,1	91,7
Slovakya	79,9	73,5	81,4	92,6	90,1	65,2	88,6
Slovenya	82,9	86,2	84,4	93,7	94,3	60,8	95,4
İspanya	83,8	81,0	80,6	92,1	95,8	72,0	95,6
İsveç	90,6	91,7	91,2	92,2	96,5	82,0	92,3
İsviçre	84,3	80,6	85,9	98,1	97,3	64,4	97,1
Türkiye	60,1	58,5	58,4	87,8	87,5	29,8	85,7
Birleşik Krallık	87,4	80,7	84,1	96,5	96,4	80,6	95,7
ABD	84,7	72,2	81,5	98,7	94,7	79,0	92,1
OECD ORTALAMA	81,5	80,1	81,2	93,6	93,7	63,1	91,3

Tablo 3. CEİD Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi - OECD Ülkeleri Ülke Sıralamaları- 2024

2024	Ülke Sıra	Alt Boyutta Ülke Sıraları					Uydu Boyut- Ülke Sıra
	CEİD	Çalışma	İyi Yaşam	Eğitim	Sağlık	Kararlara Katılım	Şiddetsizlik
Avustralya	9	10	18	9	11	7	32
Avusturya	12	7	10	18	11	17	3
Belçika	11	6	14	13	10	13	25
Kanada	10	11	6	12	2	14	14
Şili	31	26	32	33	25	30	35
Çekya	29	25	17	30	19	32	24
Danimarka	5	3	4	8	5	16	11
Estonya	28	27	11	17	28	31	20
Finlandiya	3	2	3	16	8	8	17
Fransa	4	12	12	10	16	2	13
Almanya	19	16	8	4	18	25	9
Yunanistan	32	34	34	32	24	29	34
Macaristan	27	30	27	21	27	28	31
İzlanda	1	1	2	29	3	5	10
İrlanda	13	14	20	11	6	11	12
İsrail	22	15	26	23	22	26	8
İtalya	25	19	30	26	23	24	26
Japonya	35	23	33	2	35	36	15
Güney Kore	34	29	31	7	29	35	23
Letonya	26	31	25	22	33	18	29
Litvanya	24	24	19	15	34	22	28
Lüksemburg	30	13	13	35	1	33	7
Meksika	33	35	35	36	36	27	36
Hollanda	14	9	7	6	4	21	16
Yeni Zelanda	7	22	23	24	15	1	30
Norveç	6	5	5	19	9	10	2
Polonya	21	33	28	14	26	15	18

2024	Ülke Sıra	Alt Boyutta Ülke Sıraları					Uydu Boyut- Ülke Sıra
	CEİD	Çalışma	İyi Yaşam	Eğitim	Sağlık	Kararlara Katılım	Şiddetsizlik
Portekiz	20	17	29	31	31	9	22
Slovakya	23	28	22	25	30	19	27
Slovenya	18	8	15	20	21	23	6
İspanya	17	18	24	28	17	12	5
İsveç	2	4	1	27	13	3	19
İsviçre	16	21	9	3	7	20	1
Türkiye	36	36	36	34	32	34	33
Birleşik Krallık	8	20	16	5	14	4	4
ABD	15	32	21	1	20	6	21

Alt boyutlara göre 2024 yılında endeks değerleri incelendiğinde, Türkiye'nin en düşük performansının kararlara katılım (29,8) alt boyutunda olduğu görülmektedir. Bu alan aynı zamanda, Türkiye'nin OECD ortalama skor değerlerine en fazla uzaklık gösterdiği alandır. Buna karşılık, OECD ortalamasına en yakın olduğu alan ise 87,8 skor ile eğitim hakkı alt boyutudur (Şekil 1).

Türkiye, sağlıklı yaşam hakkı bakımından 32. sırada yer almakta; Japonya, Litvanya, Letonya ve Meksika gibi ülkelere kıyasla cinsiyet eşitliği açısından daha yüksek bir gelişmişlik düzeyi sergilemektedir. Sağlıklı yaşam hakkı alt boyutuna dahil edilen göstergelerin değerleri incelendiğinde bu boyutta yer alan 'kişinin algısal sağlık durumuna ilişkin memnuniyet' göstergesi, Türkiye'nin sıralamasının diğer boyutlara kıyasla daha üst basamaklarda olmasına katkı sağlamaktadır. Ancak Pandemi sonrasında bu göstergenin değerinde gerileme yaşanmıştır. Öte yandan, aynı dönemde 'ergen doğurganlık hızı (15-19 yaş arası 1000 kadın başına doğum)' göstergesinde 2023 Nairobi küresel hedefleri⁶ ile uyumlu bir şekilde tüm ülkelerde "sıfıra doğru azalmada" ilerleme gözlenmiş; bu göstergeye ilişkin eşitlik skorları yükselmiş ve ülke sıralamasında yukarı yönlü bir hareket kaydedilmiştir.

Çalışma hakkı bakımından Türkiye, 36 ülke arasında 36. sırada yer almaktadır. Çalışma hakkı alt boyutu göstergeleri arasında yer alan 'yarı zamanlı çalışma oranı' ile 'okul öncesi eğitime kayıtlılık oranı (3-5 yaş)' göstergelerinde önceki yıllara ve diğer ülkelere kıyasla kayda değer ilerleme kaydedilmiştir. Aynı zamanda 'işgücüne katılım oranı (15-64 yaş)' ve 'istihdam oranına' göre de skor değerlerinde cinsiyet eşitliği yönünde olumlu değişim olmuştur ancak bu göstergelerde diğer ülkelerde de gerçekleşen benzer değişimler endeksin ülke sıralamasını değiştirecek düzeyde fark yaratmamıştır. Diğer yandan 'genç işsizlik oranı (15-24 yaş)' ve 'genel işsizlik oranı (15-64 yaş)' açısından

⁶ HLC (2023). 2023 Scorecard Nairobi Global Commitments Monitoring Framework & Country Profiles. ICDP25. (<https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/2649>)

endeksin ülke sıralamasını olumsuz etkileyen gerileme yaşandığı görülmektedir. 'İşgücüne katılım' ve 'istihdam' oranlarındaki cinsiyet açıkları sürerken, 'yarı zamanlı çalışma', 'işçi sendikalaşma oranı' ve 'toplu pazarlık kapsamına' dair skorlar eşit çalışma koşulları ve örgütlenme hakkını sınırlamaktadır. Ayrıca 'genç işsizlik oranlarında (15-24 yaş)' gözlenen cinsiyet farkı, çalışma hakkı alt boyutundaki yapısal eşitsizliklerin genç yaşlarda belirginleştiğini göstermektedir.

İyi ve yeterli yaşam hakkı alt boyutunda ise, Türkiye genel endeks sıralamasına paralel olarak 36. sırada yer almaktadır. Bu alanda 'kişi başına gelirden' eşitsizliğin temel belirleyicileri arasında yer alan 'ücretli çalışma süresi' ile 'ücretsiz çalışma süreleri' göstergeleri yer almakta ve Türkiye'nin bu alandaki düşük performansının başlıca nedenini oluşturmaktadır. Gelire ve internet kullanımının temsil ettiği dijital kaynaklara erişim bakımından cinsiyet farkları ile çalışma hayatı ve bakım emeği ekseninde kadınlar ve erkekler arasındaki zaman kullanımındaki eşitsizlikler, kadınlar aleyhine zaman yoksulluğu riskini arttırmaktadır.

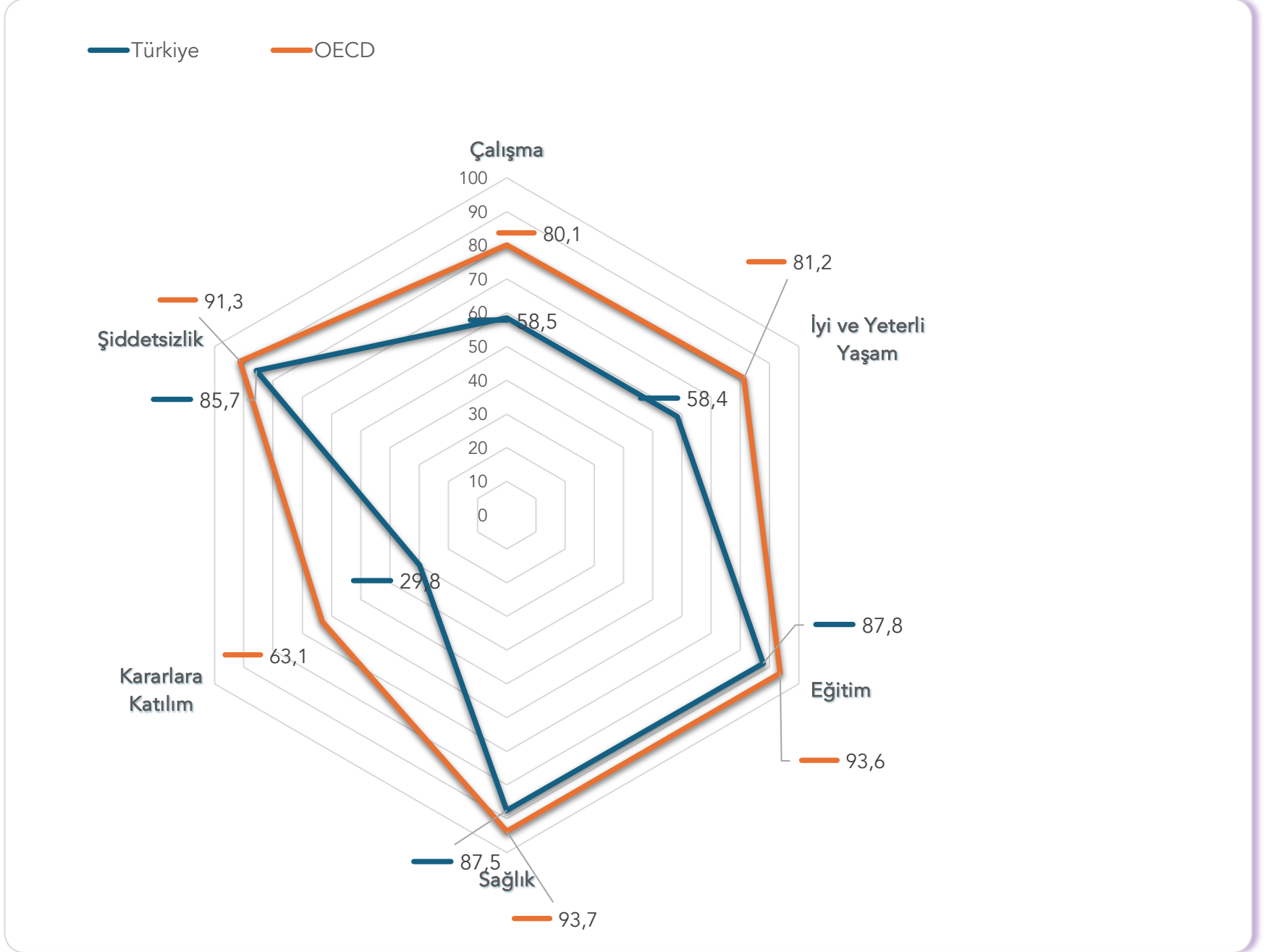
Eğitim hakkı bakımından Türkiye, 34. sırada yer almaktadır. Eğitim hakkı alt boyutunda Türkiye'nin sıralamasını olumlu yönde etkileyen göstergelerden biri 'üniversite mezuniyet oranı'dır. Ayrıca, PISA skorları incelendiğinde özellikle fen puanında dikkate değer bir iyileşme gözlenmiştir. 'Ortalama okul yılı (15-64 yaş)' süresi ve 25 yaş ve üzeri nüfusta lise veya üstü eğitim düzeyine sahip olma oranındaki iyileşmelere karşın, PISA (fen-okuma-matematik) sonuçları nitelikli eğitime erişimde kadınlarla erkekler arasında kalıcı farklılıklara işaret etmektedir. CEİD Endeks, eşitsizliği yalnızca kadınlar aleyhine olduğunda değil, erkekler aleyhine gerçekleştiğinde de simetrik biçimde hesaba katar. Bu nedenle 'PISA okuma puanlarında' kız çocuklarının erkek çocuklarına üstünlüğü de endeks değerine eşitsizlik olarak yansıtılmaktadır. Bununla birlikte, '15-24 yaş grubunda ne eğitimde ne istihdamda olan nüfusun oranı (NENİ)', eğitim hakkı kapsamında Türkiye'nin en düşük skor elde ettiği eşitsizlik alanı olarak öne çıkmaktadır.

Kararlara katılım hakkı açısından bakıldığında Türkiye'nin 34. sırada konumlandığı görülmektedir. Bu alanda ise Türkiye'nin zayıf endeks skorunu siyasal alanda ve üst/orta düzey yöneticilikte düşük kadın temsili eşitliği belirlemektedir; buna karşılık hakimler arasında kadınların sayısındaki artış Türkiye dâhil bazı ülkelerde bu alt boyutun skorlarını cinsiyet eşitliği yönünde yukarıya çekmektedir. Pandemi öncesi dönemde sıralamayı belirlemede etkili olan göstergelerden biri 'halka açık en büyük şirketlerin yönetim kurullarında yer alan kadın oranı' iken; Pandemi sonrası dönemi kapsayan yıllarda öne çıkan gösterge ise 'hakimler arasında kadın oranı' olmuştur.

CEİD Endeks skor hesaplamalarına dahil edilmeyen uydu alt boyut olan şiddetsizlik hakkı bakımından Türkiye, 36 ülke arasında Şili, Meksika ve Yunanistan'ın önünde 33. sırada yer almaktadır. Şiddetsizlik hakkına ilişkin göstergeler, bu alanın diğer alt boyutlardan farklı olarak gelişmişlik düzeyi yüksek ülkelerde dahi düşük skorların gözlenebildiği, çok boyutlu ve çözümü güç bir mesele olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye'nin düşük skor elde etmesinde belirleyici gösterge çocuk yaşta, erken ve zorla evlilikleri izlemede kullanılan 20-24 yaş grubu kadınlar arasında '18 yaşından önce evlenen kadınların oranı' iken, Yeni Zelanda ve Avustralya gibi ülkelerin sıralamada geriye düşmesinde etkili olan gösterge ise 'geceleri kendini güvende hissettiğini' belirten kadın oranıdır. Fiziksel ve/veya

cinsel şiddete maruz kalma, çocuk yaşta, erken ve zorla evlilik ile geceleri kendini güvende hissetme göstergeleri, eşitsizliğin diğer alanlarla kesişen boyutlarını görünür kılmaktadır.

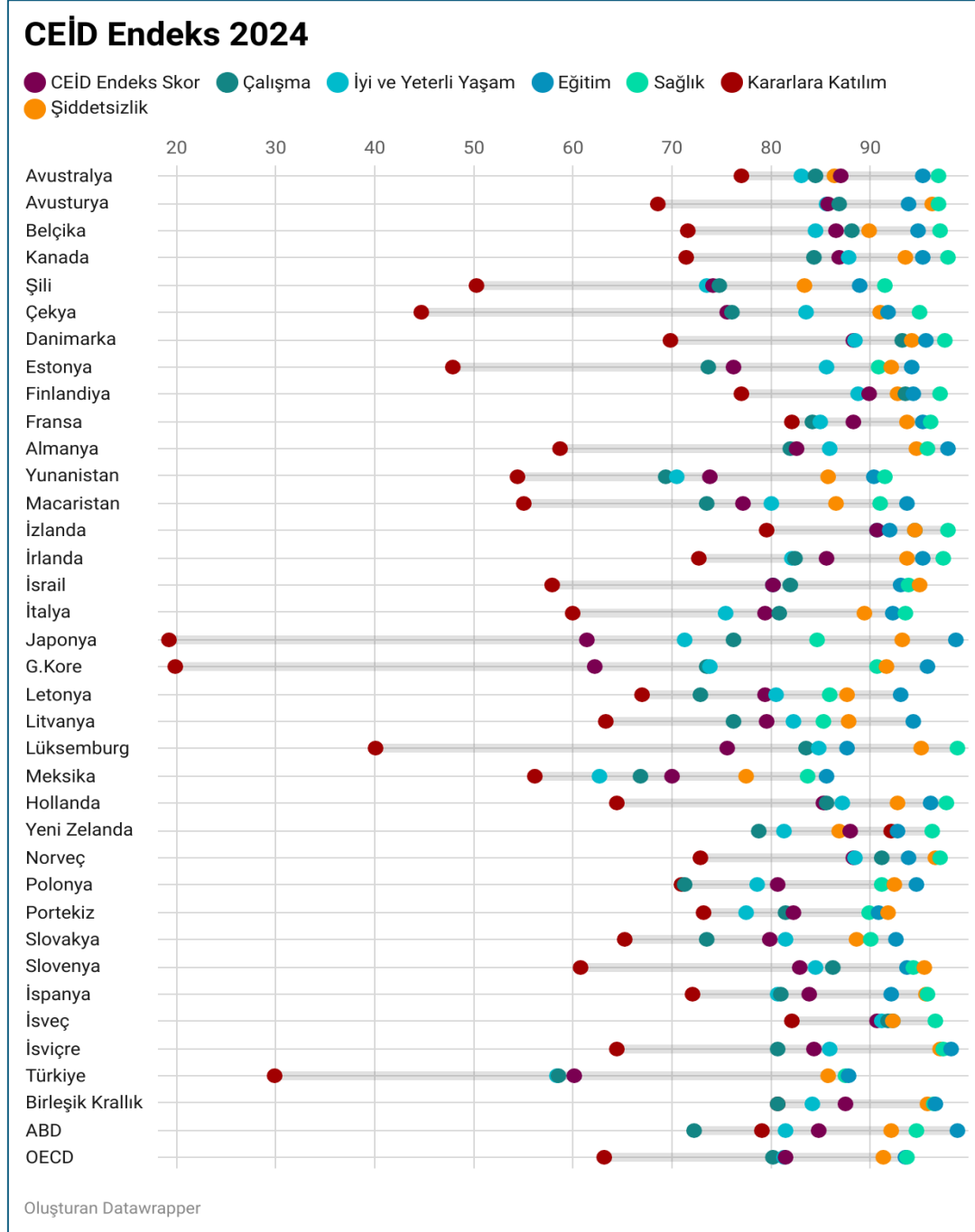
Şekil 1. CEİD Endeks 2024 Dönemi Ortalama Değerlere Göre Alt Boyut Skorları - Türkiye ve OECD Ortalaması

Kaynak: Yazarlar tarafından hesaplanmıştır.

Şekil 2. CEİD Endeks ve Alt Skorları 2024

Kaynak: Yazarlar tarafından hesaplanmıştır.

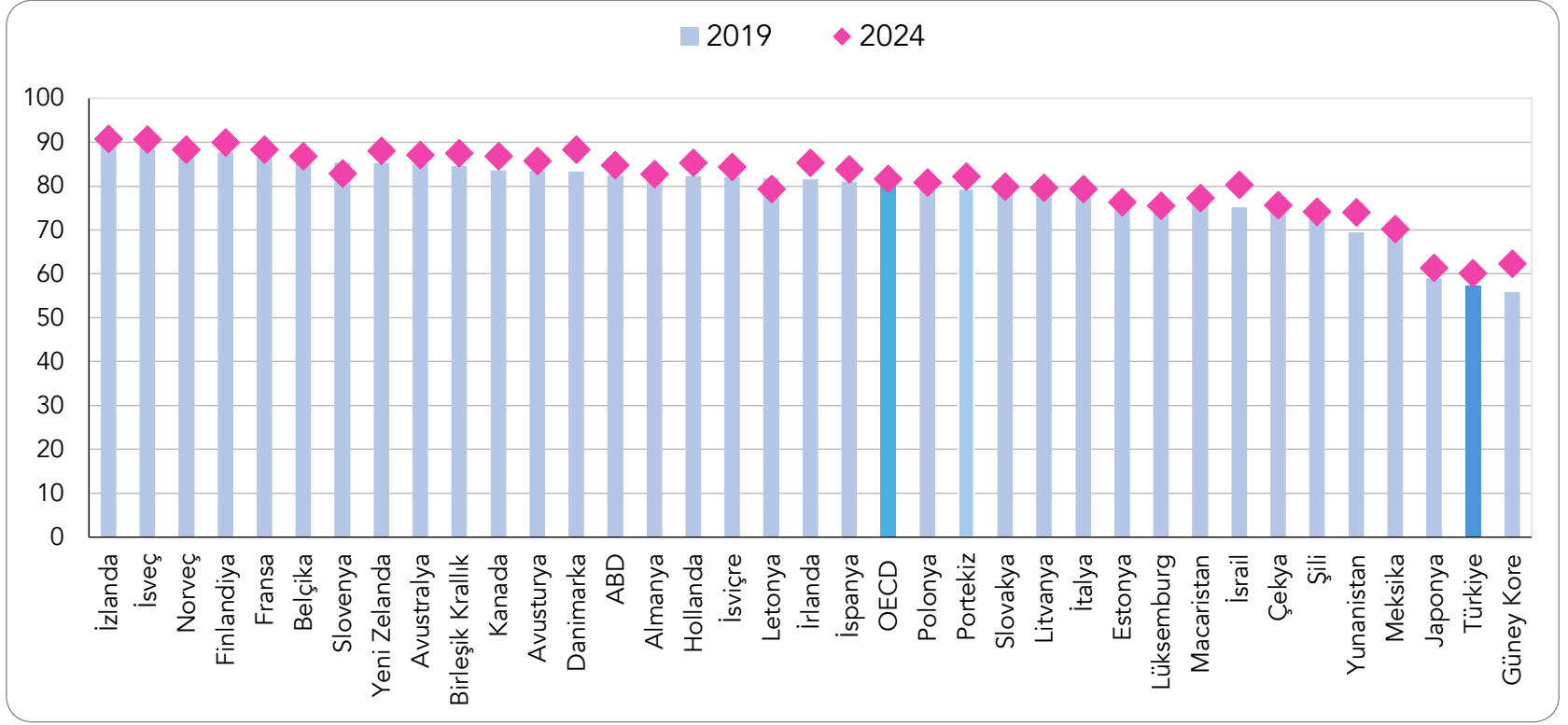
Tablo 4. CEİD Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi - OECD Ülkeleri Endeks Skor ve Sıralaması- 2019-2024

CEİD Endeks	OECD Ülkeleri Endeks Skor - Yıllar, 2019 - 2024						OECD Ülkeleri Endeks Sıra - Yıllar, 2019 - 2024					
	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Avustralya	85,1	85,6	86,5	87,1	87,1	87,0	8	8	9	9	9	9
Avusturya	83,6	83,6	85,5	84,2	85,8	85,7	12	13	11	14	11	12
Belçika	85,7	87,4	86,8	87,5	86,8	86,6	6	5	7	7	10	11
Kanada	83,7	84,3	84,9	85,6	85,7	86,8	11	12	12	11	12	10
Şili	74,1	71,1	72,9	73,8	74,1	74,1	31	31	31	32	31	31
Çekya	74,3	74,1	76,6	74,6	75,6	75,6	30	30	28	30	30	29
Danimarka	83,4	84,8	85,7	87,4	88,2	88,3	13	11	10	8	6	5
Estonya	77,2	77,5	79,2	78,8	76,2	76,2	26	27	25	28	28	28
Finlandiya	87,7	90,0	88,4	88,8	89,8	89,8	4	3	3	3	3	3
Fransa	86,8	87,4	87,7	88,3	88,4	88,3	5	6	5	5	4	4
Almanya	82,6	81,7	82,1	82,3	82,8	82,6	14	19	18	19	19	19
Yunanistan	69,5	69,5	71,5	74,3	73,8	73,8	32	33	32	31	32	32
Macaristan	76,5	76,7	76,5	77,2	77,2	77,2	29	28	29	29	27	27
İzlanda	93,0	91,3	91,5	91,6	90,7	90,7	1	1	1	1	2	1
İrlanda	81,6	82,7	84,0	84,7	85,3	85,5	19	15	13	12	14	13
İsrail	76,7	75,0	74,7	81,0	80,4	80,2	28	29	30	21	22	22
İtalya	77,6	78,0	78,6	79,0	79,8	79,4	25	26	26	27	24	25
Japonya	59,1	59,9	59,8	61,2	61,3	61,3	34	34	34	35	35	35
Güney Kore	55,9	57,0	59,1	61,7	62,4	62,2	36	36	36	34	34	34
Letonya	81,8	82,3	80,3	79,7	79,1	79,3	18	17	21	26	26	26
Litvanya	78,1	78,1	79,6	80,2	79,5	79,6	24	25	24	24	25	24
Lüksemburg	76,8	79,3	76,8	79,7	75,7	75,5	27	24	27	25	29	30
Meksika	69,2	69,6	69,9	70,4	70,6	70,0	33	32	33	33	33	33
Hollanda	82,2	81,0	82,8	84,5	85,3	85,2	16	20	15	13	13	14
Yeni Zelanda	85,0	86,8	87,0	87,9	88,1	87,9	9	7	6	6	7	7
Norveç	87,8	87,6	88,1	88,5	88,4	88,2	3	4	4	4	5	6
Polonya	80,0	80,1	80,5	80,7	80,8	80,7	21	22	20	23	21	21
Portekiz	79,5	79,5	80,1	81,9	82,0	82,2	22	23	22	20	20	20

CEİD Endeks	OECD Ülkeleri Endeks Skor - Yıllar, 2019 - 2024						OECD Ülkeleri Endeks Sıra - Yıllar, 2019 - 2024					
	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Slovakya	78,9	80,1	80,1	80,9	79,8	79,9	23	21	23	22	23	23
Slovenya	85,6	85,1	81,9	82,6	83,0	82,9	7	10	19	18	18	18
İspanya	81,0	82,7	82,6	83,6	84,0	83,8	20	16	16	16	16	17
İsveç	90,8	91,1	91,2	90,2	90,7	90,6	2	2	2	2	1	2
İsviçre	82,2	82,2	82,4	82,7	83,6	84,3	17	18	17	17	17	16
Türkiye	57,5	58,8	59,6	59,2	60,2	60,1	35	35	35	36	36	36
Birleşik Krallık	84,6	85,4	86,7	87,1	87,5	87,4	10	9	8	10	8	8
ABD	82,5	83,2	83,5	83,9	84,5	84,7	15	14	14	15	15	15
OECD ORTALAMA	80,1	80,4	80,8	81,5	81,5	81,5	Ülke Sayısı 36	Ülke Sayısı 36	Ülke Sayısı 36	Ülke Sayısı 36	Ülke Sayısı 36	Ülke Sayısı 36

Şekil 3. CEİD Endeks Skorları - 2019 ve 2024

Kaynak: Yazarlar tarafından hesaplanmıştır.

OECD Ülkelerinde CEİD Endeks: Genel Değerlendirme

OECD genelinde 2024 yılına ait CEİD Endeks skoru 81,5 puan olarak hesaplanmıştır. En yüksek puan 90,7 ile İzlanda, en düşük puan ise 60,1 ile Türkiye'ye aittir. OECD ülkeleri geneli ve Türkiye için alt boyutlarla ilgili olarak ise 2024 değerleri aşağıdaki bulguları işaret etmektedir.

- Sağlıklı yaşam hakkı alanı cinsiyet eşitliğinin en çok sağlandığı alandır. OECD ortalaması 93,7 puan ile tüm alt boyutlar arasında en yüksek değere sahiptir.
- Eğitim hakkı (93,6) alanı da sağlıklı yaşam hakkına benzer biçimde endekste yüksek performans sergilemektedir.
- Kararlara Katılım alt boyutu, 63,1 ortalama ile en zayıf alan olup; OECD ülkeleri arasında bu alandaki farklılıklar oldukça belirgindir. Yeni Zelanda (92,1), Fransa (82,0) ve İsveç (82,0) en üst sıralarda yer alırken, Japonya (19,2), Güney Kore (19,8) ve Türkiye (29,8) kararlara katılım açısından oldukça geridedir.
- Şiddetsiz yaşam hakkı, genel olarak yüksek (91,3) bir ortalamaya sahiptir. Ancak Türkiye (85,7) ortalamanın altında kalmaktadır.
- İlk sıralarda yer alan ülkeler (İzlanda, İsveç, Finlandiya) 'eğitim hakkı' dışında kalan alt boyutlarda dengeli bir performans sergilemektedir. Eğitim hakkına dahil edilen göstergeler arasında yer alan PISA Okuma, Matematik ve Fen skorlarına göre kız ve oğlan çocukların başarı puanları arasındaki açıklar bu ülkelerin eğitim hakkı alt boyutundaki sıralamalarını geriye düşürmektedir (OECD, 2023; 2019; 2016; 2014).
- Endekste alt sıralarda yer alan ülkelerde, özellikle 'kararlara katılım' alt boyutundaki düşük puanlar, endeksin OECD ülkelerinin genel ortalamasını ciddi şekilde düşürmektedir.

Özetle, OECD genelinde 'sağlıklı yaşam hakkı', 'eğitim hakkı' ve 'şiddetsizlik hakkı' alt boyutlarında cinsiyet eşitliğini sağlamada başarı düzeyi yüksek olsa da 'kararlara katılımı' ciddi eşitsizlikler devam etmektedir.

Çalışma Hakkı:

Çalışma hakkı alt boyutu ortalama skoru 80,1 ile CEİD endeks ortalamasına yakın skorlar gösteren alanlardan biri olmakla birlikte, ülkeler arasında belirgin farklılıklar mevcuttur. Ülkelere göre incelendiğinde listenin başında İzlanda (94,5), Finlandiya (93,5) ve Danimarka (93,2) yer alırken, listenin sonunda Türkiye (58,5) ve Meksika (66,8) bulunmaktadır.

- Kadınların işgücüne katılım oranı, hemen hemen tüm ülkelerde erkeklerin işgücüne katılım oranlarının gerisindedir.
- OECD genelinde bu alt boyutun ortalama değeri yüksek görünse de, birçok ülkede kadın istihdam oranı; kayıtlı istihdam olanaklarının sınırlılığı, cinsiyete dayalı mesleki ayrışma ve bakım yükünün orantısız şekilde kadınların üzerinde olması gibi yapısal nedenlerle düşük seyretmektedir. Pandemi öncesinde Türkiye, “çalışma hakkı” alt boyutunda yükselen bir skor eğilimi göstermiştir. Ancak, Pandemi sonrası dönemde OECD ülkeleri içinde, yaşanan kayıpları telafi edemeyen İtalya ve Meksika gibi bu alanda gerileme yaşayan az sayıdaki ülke arasında Türkiye de yer almıştır (Not: Pandemi öncesi ve sonrası döneme ait skor bilgisine yıllık bazda [CEİM veri portalından](#) erişilebilir.).
- Kanada ve İsviçre gibi ülkelerde Pandemi sonrası dönemde skorlarda belirgin artış ve kayda değer iyileşme kaydedilmiştir (bkz. [CEİM Veri Portalı](#)).

İyi ve Yeterli Yaşam Hakkı:

OECD ülkeleri arasında iyi ve yeterli yaşam hakkı alt boyutunun ortalama skoru 81,2’dir. İsveç (91,2), İzlanda (90,6) ve Finlandiya (88,8) en yüksek skorlara sahip ülkelerdir. Türkiye ise 58,4 skor değeri ile en son sırada yer almaktadır. Meksika (62,7) ve Yunanistan (70,5) ise sırasıyla 35. ve 34. ülkeler olarak sıralanmaktadır.

- Kadınların işgücüne düşük katılımının ardındaki yapısal nedenler, yalnızca istihdam oranlarını değil, istihdamın niteliğini de etkilemektedir. Bu durum kadınlar ve erkekler arasında kişi başına gelirden cinsiyet açığı olarak yansımaktadır.
- Ücretli ve ücretsiz çalışma süreleri, bilgiye erişim ve gelir eşitsizliği, ekonomik refah ve iyi ve yeterli yaşam hakkı kapsamında temel eşitsizlik göstergeleri arasında yer almaktadır.

Türkiye’de 2010-2014 döneminde cinsiyet eşitliği yönünde gözlemlenen iyileşmeler 2014 sonrasında yaşanan ekonomik krizler ve Pandemi sürecinin olumsuz etkileriyle tersine dönmüş ve endeks değeri gerilemiştir (bkz. [CEİM Veri Portalı](#)).

Eğitim Hakkı:

OECD ülkelerinde “eğitim hakkı” alt boyutu “sağlıklı yaşam hakkı” alt boyutundan sonra cinsiyet eşitliğinin en fazla sağlandığı alt boyut olarak öne çıkmaktadır. Eğitim hakkı alt boyutu için OECD ülkelerinin ortalaması 93,6 puandır. ABD (98,7), Japonya (98,6) ve İsviçre (98,1) eğitim hakkı alt boyutunda eşitliği en fazla sağlayan ülkeler iken, Meksika (85,6) bu alanda eşitliğin en az sağlandığı ülke konumundadır. Türkiye (87,8) ile 36 ülke içerisinde eğitim hakkı alt boyutunda 34. sırada yer almıştır. OECD ortalamasının yaklaşık 6 puan gerisinde olan Türkiye’de, eğitim hakkına erişim ve katılım açısından kadınlar ve erkekler arasındaki farkın daha belirgin olduğuna işaret etmektedir.

- Türkiye’de eğitim hakkı alt boyutunda özellikle 15-24 yaş arası ne eğitimde ne istihdamda olanların (NENİ) oranlarında belirgin cinsiyet eşitsizlikleri dikkat çekmektedir. Türkiye, 25 yaş ve üzeri nüfusun içinde lise veya üstü eğitim seviyesine sahip olanların oranına göre ve NENİ göstergesinde 36 ülke arasında son sırada yer alarak genç kadınların eğitim sistemine erişim ve iş gücüne katılımı karşılaştığı yapısal engellere işaret etmektedir.
- Üniversite mezuniyet oranları Türkiye’nin diğer OECD ülkelerine göre görece daha iyi sıralarda yer aldığı alanlardan biridir; bu durum yükseköğretimde kadınların artan temsilini göstermektedir.
- Ayrıca, PISA okuma, matematik ve fen puanlarındaki cinsiyet farklarının daha sınırlı olması, akademik başarı açısından kadınların erkeklerle daha eşit bir düzeyde olduğunu göstermektedir.

Sağlıklı Yaşam Hakkı:

OECD ülkeleri arasında sağlıklı yaşam hakkı, kadın ve erkekler arasındaki eşitliğin en yüksek düzeyde sağlandığı alt boyutlardan biridir. Bu alanda en yüksek skor değerine sahip ilk üç ülke; Lüksemburg (98,8), Kanada (97,8), ve İzlanda (97,8) olmuştur. Diğer taraftan, listenin son sıralarında yer alan Meksika (83,7), Japonya (84,6), Litvanya (85,3) ve Letonya (85,9), sağlık hakkı alanında cinsiyet temelli farkların sürdüğü ülkeler olarak dikkat çekmektedir. Türkiye (87,5), 32. sırada yer almakta ve OECD ortalamasının (93,7) yaklaşık 6 puan gerisinde kalmaktadır. Bu durum, Türkiye’de kadınların sağlık hizmetlerine erişiminde hala bazı yapısal sorunların varlığını göstermektedir.

- Türkiye sağlıklı yaşam hakkı alanında bazı gösterge değerlerine göre cinsiyet eşitliğini sağlamada ilerleme kaydederken özellikle kadınların sağlık hizmetlerine erişimi ve cinsel sağlık ve üreme sağlığı hakları konularında yapısal eşitsizliklerle karşı karşıyadır.
- Türkiye, “Sağlıklı Yaşam Hakkı” göstergelerinde zaman içinde cinsiyet eşitliği yönünde bazı ilerlemelerin yanı sıra gerilemeler de söz konusudur (bkz. [CEİM Veri Portalı](#)).
- Bireylerin kendi sağlık durumlarını ifade ederken ‘iyi’ ya da ‘çok iyi’ şeklinde belirtenlerin oranlarında yaşanan gerileme, kadın ve erkek arasındaki sağlık memnuniyeti farkının diğer ülkelere kıyasla arttığını ve dolayısıyla sağlık alanında cinsiyete dayalı eşitsizliklerinin Türkiye’de daha belirgin hale geldiğini düşündürmektedir.

- Ergen doğurganlık hızında düşüş, genç kadınların üreme sağlığı alanında olumlu gelişmeler yaşandığına işaret etmektedir. Ancak, Türkiye bu göstergede 32. sırada yer almakta olup, gebeliği önleyici yöntemlere ve sağlıklı doğum planlamasına erişimde önemli zorluklar devam etmektedir (bkz. [CEİM Veri Portalı](#)).
- En zayıf performans, aile planlaması ihtiyacını modern yöntemlerle karşılayan, evli veya birlikteliği olan üreme çağındaki kadınların oranı göstergesinde görülmektedir: Türkiye bu göstergede 34. sırada yer almakta ve yıllar içinde herhangi bir ilerleme kaydedilmemiştir (bkz. [CEİM Veri Portalı](#)).

Kararlara Katılım:

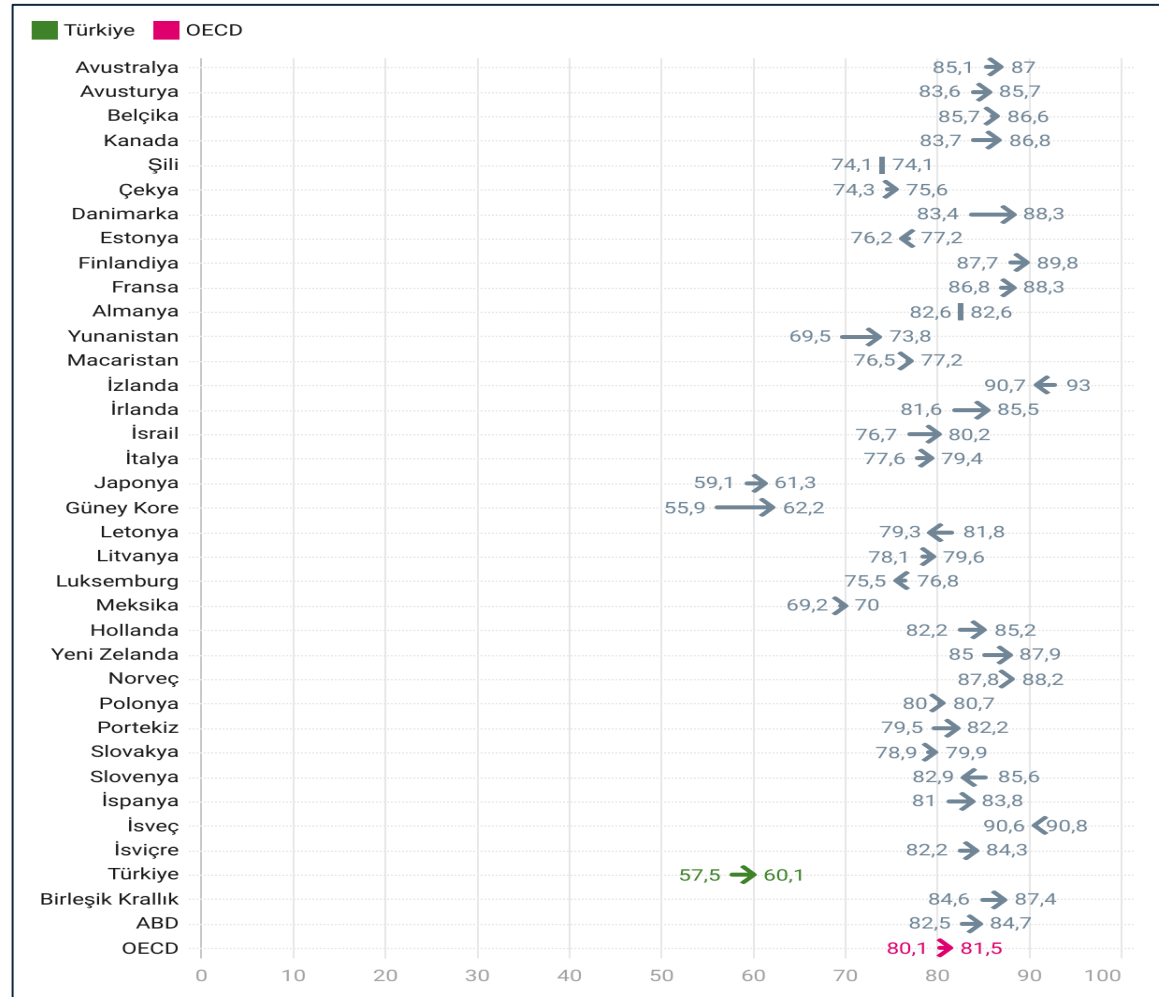
OECD ülke skorlarına göre, kararlara katılımında kadın ve erkek eşitliği açısından, Yeni Zelanda (92,1), İsveç (82) ve Fransa (82) ilk üç sırada yer almaktadır. Listenin sonlarında Japonya (19,2) ve Güney Kore (19,8) yer alırken, Türkiye (29,8) 34. sıradadır, Türkiye'nin skor değerinin, OECD ortalaması olan 63,1'in oldukça altında kalması, kadınların karar alma süreçlerine katılımının oldukça düşük olduğuna dikkat çekmektedir.

- Türkiye, karar alma süreçlerine kadınların katılımında diğer ülkelerle kıyaslandığında oldukça düşük bir performans sergileyen ülkelerden biridir.
- Türkiye'nin düşük performansının temel nedeni siyaset ve üst düzey yöneticilik alanlarındaki düşük kadın temsildir. Bu göstergeler, kadınların karar alma süreçlerindeki etkinliğini doğrudan etkileyen kritik alanlardır ve bu alanlardaki düşük sıralamalar Türkiye'nin cinsiyet eşitliğini hayata geçirmede genel performansını olumsuz yönde etkilemektedir.
- Kadın hakimlerin oranının yüksek olması, hukuk ve yargı alanında kadınların temsilinin diğer ülkelere göre nispeten yüksek olduğunu ve Türkiye'de kadınların bu alanda önemli ilerlemeler kaydettiğini göstermektedir.

Covid-19 Pandemi Öncesi ve Sonrası Karşılaştırmalı Değerlendirme

Covid-19 Pandemisinin etkileri dikkate alınarak, 2019 yılına ait Pandemi öncesi endeks değerleri ile 2024 yılına ait Pandemi sonrası endeks değerleri birlikte sunulmaktadır. Bu kapsamda, Türkiye Pandemi öncesinde 2019 yılında 57,5 puan ile 36 ülke arasında 35. sırada yer alırken, 2024 yılında puanı 60,1'e yükselmiş ancak diğer ülkelerin gerisinde kalarak 36. sıraya düşmüştür. Pandemi öncesi dönemde listenin ilk üç sırasında ise İzlanda (93), İsveç (90,8) ve Norveç (87,8) yer almaktadır. Pandemi öncesi dönemde olduğu gibi sonrasında da ilk iki ülke endeksteki sıralarını korumuştur. Norveç sıralamada geri düşmüş ve Finlandiya (89,8) üçüncü sıraya yükselmiştir. Pandemi öncesi ve sonrası dönemde sıralamaları değişse de son üç sırada yine Japonya, Güney Kore ve Türkiye yer almaktadır. 2024 yılı ülke skor ve sıralamasına göre, Japonya 61,3 puan ile 35. sırada, Güney Kore ise 62,2 puan ile 34. sırada bulunmaktadır (Tablo 5).

Şekil 4. Covid-19 Pandemi Öncesi ve Sonrası CEİD Endeks Skorları

Ülke sıralama sonuçlarının diğer uluslararası endekslerle karşılaştırılabilmesi amacıyla, UNDP GII, OECD SIGI, Equal Measures SDG-GI ve WEF GGGI dikkate alındığında, CEİD Endeksi bulgularına benzer şekilde OECD ülkeleri arasında en düşük değerlere sahip beş ülke Yunanistan, Meksika, Güney Kore, Japonya ve Türkiye olarak öne çıkmaktadır. Ancak dikkat çekici bir şekilde, Türkiye, İnsani Gelişim Endeksi'nde en yüksek gelişmişlik düzeyine sahip ülkeler grubu arasında yer almasına rağmen, OECD ülkeleriyle sınırlı 36 ülke içinde GII sıralamasında son sırada bulunmaktadır.

Tablo 5. CEİD Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi - OECD Ülkeleri Pandemi Öncesi ve Sonrası Dönem Skor ve Sıra

OECD Ülkeleri	Pandemi Öncesi- Ülke Skor 2019	Pandemi Öncesi- Ülke Sıra 2019	Pandemi Sonrası- Ülke Skor 2024	Pandemi Sonrası - Ülke Sıra 2024
Avustralya	85,1	8	87,0	9
Avusturya	83,6	12	85,7	12
Belçika	85,7	6	86,6	11
Kanada	83,7	11	86,8	10
Şili	74,1	31	74,1	31
Çekya	74,3	30	75,6	29
Danimarka	83,4	13	88,3	5
Estonya	77,2	26	76,2	28
Finlandiya	87,7	4	89,8	3
Fransa	86,8	5	88,3	4
Almanya	82,6	14	82,6	19
Yunanistan	69,5	32	73,8	32
Macaristan	76,5	29	77,2	27
İzlanda	93,0	1	90,7	1
İrlanda	81,6	19	85,5	13
İsrail	76,7	28	80,2	22
İtalya	77,6	25	79,4	25
Japonya	59,1	34	61,3	35
Güney Kore	55,9	36	62,2	34
Letonya	81,8	18	79,3	26
Litvanya	78,1	24	79,6	24
Lüksemburg	76,8	27	75,5	30
Meksika	69,2	33	70,0	33

OECD Ülkeleri	Pandemi Öncesi- Ülke Skor 2019	Pandemi Öncesi- Ülke Sıra 2019	Pandemi Sonrası- Ülke Skor 2024	Pandemi Sonrası - Ülke Sıra 2024
Hollanda	82,2	16	85,2	14
Yeni Zelanda	85,0	9	87,9	7
Norveç	87,8	3	88,2	6
Polonya	80,0	21	80,7	21
Portekiz	79,5	22	82,2	20
Slovakya	78,9	23	79,9	23
Slovenya	85,6	7	82,9	18
İspanya	81,0	20	83,8	17
İsveç	90,8	2	90,6	2
İsviçre	82,2	17	84,3	16
Türkiye	57,5	35	60,1	36
Birleşik Krallık	84,6	10	87,4	8
ABD	82,5	15	84,7	15
OECD ortalama	80,1		81,5	

Kaynak: Tabloda CEİD endeks ortalama skorlarına göre ilk 5 ülke yeşil son beş ülke sarı renkli belirtilmiştir.

Diğer toplumsal cinsiyet eşitliği endekslerine göre OECD ülke sıralamaları Covid-19 Pandemi dönemi öncesi ve sonrası ayrı dönemler olarak ele alınarak karşılaştırıldığında, İsveç Pandemi öncesi dönemde tüm endekslerde ilk beş ülke içerisinde yer almaktadır (Tablo 6). İzlanda, İsveç, Finlandiya ve Norveç Pandemi sonrası dönemde CEİD Endeksi ve Dünya Ekonomik Forumu'nun GGGI'ye göre; Fransa ise Pandemi öncesi hem de sonrası dönemde CEİD Endeksi ve SIGI'ye göre ilk beşte yer almaktadır. Danimarka'nın CEİD Endekse göre Pandemi sonrası ilk beş ülke arasına yükselişine benzer eğilimler Equal Measures, SIGI ve GII endekslerinde de ortak şekilde toplumsal cinsiyet eşitliği gelişmişlik skorları en yüksek ülkeler arasında bulunmaktadır.

Tablo 6. Seçilmiş TCE Endekslerine Göre İlk 5 ve Son 5 OECD Ülke Sıralaması (COVID-19 öncesi, 2019)

CEİD ENDEKS- I (2019)	SIGI GENDER INDEX (2019)	EQUAL MEASURES (2019)	GII (2019)	GGG INDEX (2020)
İzlanda	İsviçre	İsveç	Danimarka	İzlanda
İsveç	Danimarka	Danimarka	Norveç	Norveç
Norveç	İsveç	Norveç	İsviçre	Finlandiya
Finlandiya	Fransa	İsviçre	İsveç	İsveç
Fransa	Portekiz	Avusturya	Hollanda	Yeni Zelanda
.....	.....	.....	.....	.....
Yunanistan	Macaristan	İtalya	Slovakya	Yunanistan
Meksika	Yunanistan	Yunanistan	Şili	Macaristan
Japonya	Meksika	Şili	Macaristan	Güney Kore
Türkiye	Slovenya	Türkiye	Türkiye	Japonya
Güney Kore	Şili	Meksika	Meksika	Türkiye

Pandemi öncesi dönemde, CEİD Endeksi'nin alt boyutları incelendiğinde, özellikle eğitim hakkı göstergelerindeki PISA başarı puanları ile çalışma hakkı kapsamında yer alan işsizlik oranı ve toplu pazarlık kapsamı oranı gibi göstergeler, Fransa ve Danimarka'nın diğer endekslerdeki sıralamalarından farklı olarak CEİD Endeksi'ne göre ilk beş ülke arasında yer almalarını sağlamaktadır.

Sıralamalarda son beş ülke arasında yer alan Meksika, Yunanistan ve Türkiye incelenen beş alternatif endeksin dördünde ortak olarak alt sıralarda konumlanmaktadır. Şili ise beş endeksin üçünde Güney Kore ve Japonya da iki endekse göre cinsiyet eşitliği sıralamasında son beş ülke arasında yer almaktadır,

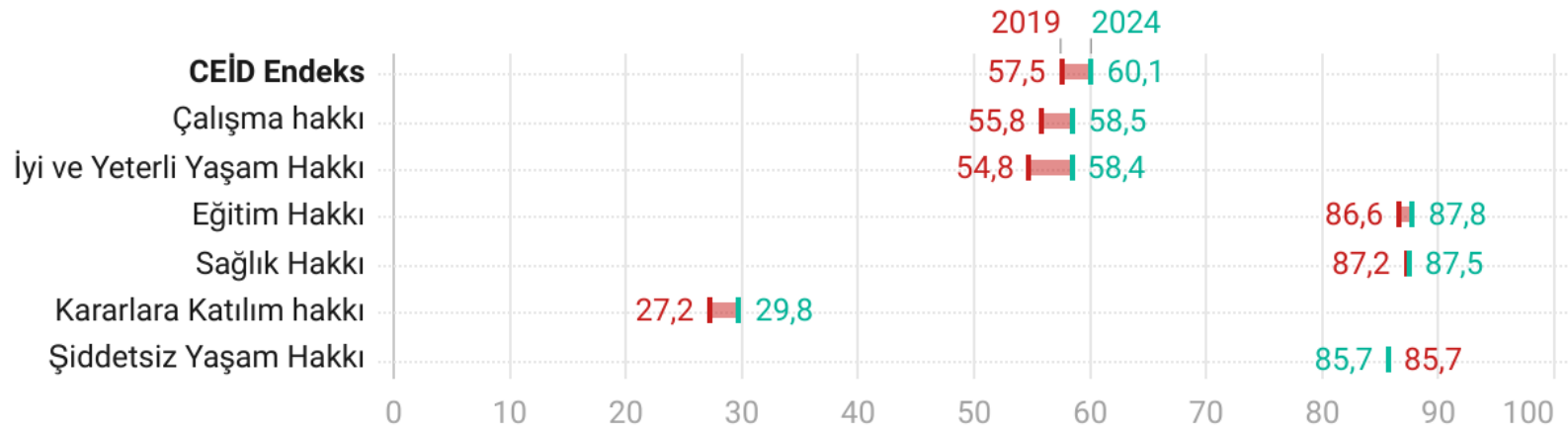
Covid-19 öncesi ve sonrası dönem karşılaştırıldığında, CEİD Endeks skorlarına göre Finlandiya sıralamada yükselirken; İzlanda ve İsveç yerlerini korumuştur. Norveç sıralamada gerilerken ve ilk beş ülke arasında Pandemi sonrası Norveç'in yerine Danimarka yer almaktadır (Tablo 6 ve Tablo 7). İsveç ise tüm endeksler bazında konumunu koruyarak ilk beş ülke içinde yer alma başarısını sürdüren ülkelerden biri olmuştur.

Son beş ülke grubuna ilişkin Pandemi öncesi ve sonrası eğilimler incelendiğinde, CEİD Endeks skorlarına göre, Yunanistan ve Meksika konumlarını korurken, Güney Kore ilerlemiş, Türkiye ve Japonya ise geriye düşmüştür. CEİD Endeksi'nin Pandemi sonrası değerleri ve GGGI'ye göre Türkiye son sıradadır.

Tablo 7. Seçilmiş TCE Endekslerine Göre İlk 5 ve Son 5 OECD Ülke Sıralaması (En Güncel Endeks Değeri)

CEİD ENDEKS-II (2024)	SIGI GENDER INDEX (2023)	EQUAL MEASURES (2022)	GII (2023)	GGG INDEX (2025)
İzlanda	İsviçre	İsveç	Danimarka	İzlanda
İsveç	Danimarka	Danimarka	Norveç	Norveç
Finlandiya	İsveç	Norveç	İsviçre	Finlandiya
Fransa	Fransa	İsviçre	İsveç	İsveç
Danimarka	Portekiz	Avusturya	Hollanda	Yeni Zelanda
.....	.....	.....	.....	.....
Yunanistan	Macaristan	İtalya	Slovakya	Yunanistan
Meksika	Yunanistan	Yunanistan	Şili	Macaristan
Güney Kore	Meksika	Şili	Macaristan	Güney Kore
Japonya	Slovenya	Türkiye	Türkiye	Japonya
Türkiye	Şili	Meksika	Meksika	Türkiye

Şekil 5. Türkiye CEİD Endeks ve Alt Boyutları Pandemi Öncesi ve Sonrası Dönem Skorları

Kaynak: Yazarlar tarafından hesaplanmıştır.

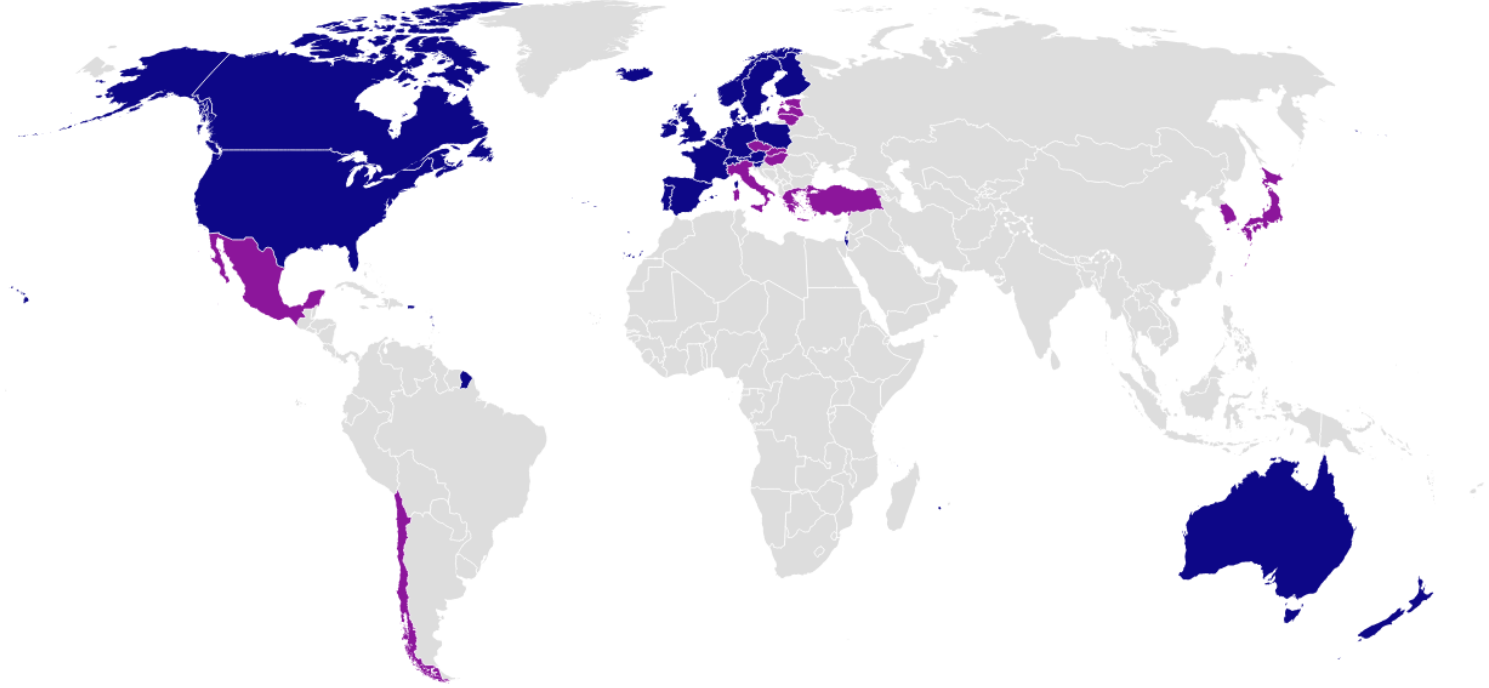
Şekil 5 CEİD Endeksi'nin 2019 ve 2024 yılları arasındaki değişimi, COVID-19 Pandemisi öncesi ve sonrasını karşılaştırmalı olarak göstermektedir. Genel olarak tüm alt boyutlarda 2024 yılında 2019'a kıyasla bir artış gözlenmektedir. Özellikle "iyi ve yeterli yaşam hakkı" (54,8'den 58,4'e) ve "çalışma hakkı" (55,8'ten 58,5'e) alanlarında belirgin iyileşmeler dikkat çekmektedir. Sağlık hakkı (87,2'den 87,5'e) çok az yükselmişken ve şiddetsiz yaşam hakkında bir değişim olmamıştır. Kararlara katılım hakkı ise görece en düşük seviyede kalmış (27,2'den 29,8'e) ve sınırlı bir ilerleme kaydetmiştir. Bu sonuçlar, Pandemi sonrasında hak temelli alanlarda kısmi ilerlemeler olsa da özellikle katılım hakkı gibi bazı kritik boyutlarda gelişimin yetersiz kaldığını ortaya koymaktadır.

Küresel ölçekte kanıta dayalı politikaların önemsendiği, toplumsal cinsiyet eşitliği için kesişimselliği dikkate alan analizlerin, yaş, engellilik, göçmenlik gibi kırılmaların olduğu veriye gereksinimin vurgulandığı bir dönem olmasına rağmen, halen birçok ülkede eşitsizlikleri gündeme getiren veri konusunda sorunlar yaşanabilmektedir. Veri eksikliği ya da verinin sürekliliğinin sağlanması sadece ülkelerin gelişmişlik düzeyleriyle ilgili değildir, aynı sorunlar OECD ülkeleri açısından da söz konusudur. Veriye ilişkin sorunlar sadece teknik bir sorun değildir, aynı zamanda bir politik tercih olarak karşımıza çıkabilmektedir. Hangi verinin toplanacağı, analiz edileceği, paylaşılacağı ve güncelleneceği konusu, bu dönemde karar alıcıların kararlarından bağımsız ilerlememektedir. Özellikle toplumsal cinsiyete ilişkin verinin üretimi, kapsamı ve tanımları gibi konularda küresel ölçekte alınması gereken çok yol olduğu ortadadır. Oysa, eşitliğin sağlanabilmesi için politikaların kanıta dayalı, siyasetten bağımsız ve sürdürülebilir olmasına ihtiyaç vardır. Tam da bu nedenle, mevcut çalışma gibi veriyi standardize eden, eksikleri teşhis eden ve ayrıştırılmış göstergelerle seyri izleyen araştırmaların önemi, bugün, hiç olmadığı kadar artmıştır; bu çalışmalar kurumsallaşmayı hızlandırmak, ulusal istatistik sistemlerinde eşitliğin gözetilmesi ve açık veri sistemlerinin güçlenmesine somut katkı sunmaktadır.

Şekil 6. CEİD Endeks 2024

CEİD Endeks 2024

Oluşturan Datawrapper

Kaynak: Yazarlar tarafından hesaplanmıştır.

Kaynakça

Casabianca, E., Ravanos, P., & Smallenbroek, O. (2024). *JRC statistical audit of the Equal Measures 2030 SDG Gender Index 2024* (JRC138804, EUR 32019). Publications Office of the European Union.

<https://doi.org/10.2760/615176>

European Institute for Gender Equality [EIGE]. (2024). *Gender Equality Index 2024: Sustaining momentum on a fragile path*. Publications Office of the European Union. <https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/2540>

Equal Measures 2030. (2024). *2024 SDG Gender Index: A gender equal future in crisis?*

<https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/2492>

Kizielewicz, B., Tomczyk, T., Gandor, M., & Sałabun, W. (2024). Subjective weight determination methods in multi-criteria decision-making: A systematic review. *Procedia Computer Science*, 246, 5396-5407.

Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD]. (2023). *SIGI 2023 global report: Gender equality in times of crisis (Social Institutions and Gender Index)*. OECD Publishing.

<https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/2638>

OECD (2023). *PISA 2022 Results (Volume I): The State of Learning and Equity in Education*, PISA, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/53f23881-en>.

OECD (2019). *PISA 2018 Results (Volume I): What Students Know and Can Do*, PISA, OECD Publishing, Paris,

<https://doi.org/10.1787/5f07c754-en>.

OECD (2016), *PISA 2015 Results (Volume II): Policies and Practices for Successful Schools*, PISA, OECD Publishing, Paris.

<http://dx.doi.org/10.1787/9789264267510-en>

OECD (2014), *PISA 2012 Results: What Students Know and Can Do* (Volume I, Revised edition, February 2014): Student Performance in Mathematics, Reading and Science, PISA, OECD Publishing, Paris,

<https://doi.org/10.1787/9789264208780-en>.

Şeker, M., Akduran, Ö., Saldanlı, A., & Bektaş, H. (2020). *İlçe düzeyinde toplumsal cinsiyet eşitliği endeksi - Türkiye, 81 il, 234 ilçe*. Yanındayız Derneği. <https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/1084>

Taşöz Düşündere, A., Kavas Bilgiç, A., & Avşar, İ. (2020). *81 ilde Türkiye'nin toplumsal cinsiyet eşitliği karnesi*. TEPAV, TOBB & TSKB. <https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/1083>

Toksöz, G. ve E. Memiş .(2023). "Toplumsal Cinsiyet Endeksleri Bağlamında CEİD Endeks: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçin Hak Temelli Bir Ölçüm" *Yaşam Odaklı Bir Ekonomi İçin İktisat ve Maliye Politikaları, Gülay Günlük Şenesen'e Armağan içinde*, ed. A. Yakar Önal, Y. Yücel, Ö. A. Erol, M. Kahveici, SAV Yayınları, İstanbul 2023.

United Nations Development Programme [UNDP]. (2023). *Technical note: Gender Social Norms Index (GSNI)*. https://hdr.undp.org/sites/default/files/publications/additional-files/2023-06/gsni_2023_technical_note.pdf

United Nations Development Programme [UNDP]. (2025). *Technical notes (Human Development Report 2025)*. UNDP. https://hdr.undp.org/sites/default/files/2025_HDR/HDR25_Technical_Notes.pdf

World Bank. (2001). *Engendering development through gender equality in rights, resources, and voice*. World Bank & Oxford University Press. <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/512911468327401785/engendering-development-through-gender-equality-in-rights-resources-and-voice>

World Economic Forum [WEF]. (2025). *Global Gender Gap Report 2025*. World Economic Forum. <https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/2620>

EK 1. Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Ölçümü: Küresel ve Türkiye'ye İlişkin Endeksler

Küresel Toplumsal Cinsiyet Uçurum Endeksi (GGGI)⁷

Tanım ve Kapsam: Uluslararası bir sivil toplum örgütü olan Dünya Ekonomik Forumu (WEF) tarafından 2006 yılından beri hazırlanan endeksin amacı ülkeler arasında karşılaştırma yapmaya imkân sağlayarak toplumsal cinsiyet açıklarını kapatma yolunda en etkili politikaların tanımlanması olarak belirtilmiştir. 2025 yılında 148 ülkenin verisi üzerinden toplumsal cinsiyet uçurumunu karşılaştırma imkânı vermektedir. Toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığı dört alanda ortaya koymaktadır. Eğitim (4 gösterge), sağlık ve yaşam (2 gösterge), ekonomik katılım ve fırsatlar (5 gösterge) ile siyasi güçlenme (3 gösterge) başlıkları altındaki toplam 14 gösterge şunlardır:

1. Eğitim: okur-yazarlık oranı, ilköğretimde okullaşma, ortaöğretimde okullaşma, yükseköğretimde okullaşma oranı
2. Sağlık ve yaşam: doğumda cinsiyet oranı, beklenen sağlıklı yaşam süresi dir.
3. Ekonomik katılım ve fırsatlar: işgücüne katılım oranı, eşit işe eşit ücret, üst düzey yönetici ve profesyonel pozisyonlardaki kadın oranı, tahmini gelir düzeyi
4. Siyasi güçlenme: parlamentoda kadın oranı, bakanlık pozisyonlarında kadın oranı, son elli yılda ülkenin kadın/erkek devlet yöneticisiyle geçirdiği yıllar.

Veri Normalleştirme: Veri normalleştirme bir başka deyişle göstergelerin hesaplanmasında kullanılan farklı ölçeklerdeki verilerin karşılaştırılabilir hale getirilmesi için Global Gender Gap Index (GGGI), her bir gösterge için kadınların durumunu erkeklerin durumuna oranlayarak hesaplama yapar. Yani ham göstergeler cinsiyet oranlarına dönüştürülür. Örneğin, bir ülkede kadın işgücüne katılım oranı %60, erkeklerin %80 ise, bu gösterge için ülke skoru 0,75 (kadın/erkek oranı) olarak alınır. Endeks hesaplamasında, iki sağlık göstergesi hariç, parite (eşitlik) değeri 1,0 olarak belirlenmiştir; oran 1'e ne kadar yakınsa kadınlar o alanda erkeklerle o kadar eşit durumda kabul edilir. Hesaplama yapılırken, cinsiyet uçurumu mantığı gereği kadın lehine farklar eşitsizlik sayılmamaktadır. Bu yüzden tüm oranlar 1,0'i geçse bile maksimum 1.0 olarak sınırlandırılır. Doğumda cinsiyet oranı söz konusu olduğunda, eşitlik ölçütü 0,944 olarak belirlenmiştir. Sağlıklı yaşam beklentisi söz konusu olduğunda, kadınların erkeklerden daha uzun yaşama eğiliminde olması nedeniyle eşitlik ölçütü 1,06 düzeyindedir. Bu nedenle, kadınlar ortalama olarak erkeklerden ancak beş yıl daha uzun yaşıyorsa eşitlik sağlanmış sayılır. Bu yöntemle tüm göstergeler 0-1 aralığında bir "kadın/erkek durumu" oranı haline getirilmiş olur.

⁷ WEF (2025). Global Gender Gap Report 2025. World Economic Forum. (<https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/2620>)

Hesaplama ve Ağırlıklandırma Yöntemi: Dört alt endeksin her biri, kendi içinde yer alan göstergelerin ağırlıklı ortalamasıyla hesaplanmaktadır. Bunun için önce her bir alt endekte yer alan göstergeler için standart sapmalar hesaplanır. Ardından, 0.01 değeri, o göstergenin standart sapmasına bölünerek, her gösterge için %1'lik bir değişimin kaç standart sapmaya karşılık geldiği bulunur. Bu değerler ağırlık olarak kullanılarak göstergelerin ağırlıklı ortalaması hesaplanır. Bu yöntemle daha az değişkenliğe sahip bir gösterge daha fazla ağırlık alırken, daha fazla değişkenliğe sahip olan daha az ağırlık alır. Böylece her göstergenin alt endeks üzerindeki göreceli etkisinin eşit olmasını sağlar.

Toplulaştırma Yöntemi: Tüm alt endeksler için mümkün olan en yüksek puan 1 (cinsiyet eşitliği) ve en düşük puan 0'dır (eşitsizlik). Genel Küresel Cinsiyet Uçurumu Endeksi her alt endeks puanının basit bir ortalamasıdır ve alt endeks puanları gibi 1 (eşitlik) ile 0 (eşitsizlik) arasında değişen bir değerdir. Toplulaştırmada tam telafi prensibi vardır; yani aritmetik ortalama bir alandaki düşük oranı başka bir alandaki yüksek oran kısmen telafi edebilir. Örneğin bir ülke siyaset alanında çok geride (0,1) ancak eğitimde tam eşitliği yakalamış ise (1,0), bu iki durum ortalama dengelenir. GGGI'ya göre ortalama değerler, ülkelerin farklı alanlardaki performansını dengeleyerek genel bir resim sunmak içindir. Bununla birlikte, eleştirel değerlendirmeler bu yöntemin ülkelerin belirli kilit alanlardaki çok kötü durumlarını yumuşatabildiğine dikkat çekmektedir. Örneğin eğitimde mükemmel olan bir ülke, 0 siyaset alanında çok düşük düzeyde olsa bile genel skor orta düzey çıkabilir.

Nihai Skorun Hesaplanması, Yorumu ve Eşik değeri: GGGI skoru 0 ile 1 arasında bir oran veya % olarak sunulur. 1,000 puan bir ülkede ölçülen cinsiyet farklarının tamamen kapandığını, kadınların ilgili alanlarda erkeklerle tamamen eşit (veya daha iyi durumda olmadığı ölçüde eşit) olduğunu gösterir. 0,000 puan ise teorik olarak mutlak eşitsizlik durumudur - kadınların tüm kaynak ve fırsatlardan tamamen mahrum olduğu uç bir senaryoya karşılık gelir.

Toplumsal Cinsiyet Gelişme Endeksi (GDI)⁸

Tanım ve Kapsam: UNDP (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı) tarafından 1995 yılında geliştirilen bu Gender Development Index (GDI), toplumsal cinsiyet eşitliği bakımından farklı alt alanları merkezine almaktadır. İnsani Gelişmişlik Endeksinden (Human Development Index-HDI) bağımsız olarak yorumlanamayan bu endeks, uzun ve sağlıklı yaşam, bilgi ve yaşam standartlarına erişim olmak üzere üç alt alana ilişkin durumu özetlemektedir. Bu göstergeler HDI'nın bileşenlerinin cinsiyete göre ayrı ayrı hesaplanmış versiyonlardır:

1. Uzun ve sağlıklı yaşam göstergesi olarak doğumda beklenen yaşam süresi;
2. Bilgi göstergesi olarak beklenen okul yılı ve ortalama okul yılı;
3. Yaşam standardına erişim göstergesi olarak ise satın alma gücü paritesine göre hesaplanan kazanılmış gelir kullanılmaktadır.

⁸ UNDP (2025). Human Development Report 2025 A matter of choice: People and possibilities in the age of AI. United Nations Publication. (<https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/2602>)

Veri Normalleştirme: GDI, boyut endeksleri HDI’da olduğu gibi minimum ve maksimum “hedef değerler” kullanılarak 0 ile 1 arasında olacak şekilde normalleştirir. Herhangi bir boyut endeksi (gerçek değer - minimum değer)/(maksimum değer - minimum değer) formülü ile hesaplanır.

Hesaplama ve ağırlıklandırma yöntemi: Öncelikle cinsiyete göre HDI değerleri ayrı ayrı hesaplanır: Sağlık, eğitim ve gelir boyutlarının endeks değerleri hesaplanır ve bunların geometrik ortalaması alınır. Bu işlemde her üç boyut eşit ağırlıklı kabul edilir. Eğitim boyutunun kendi içinde iki alt göstergesi (beklenen ve ortalama eğitim yıl sayıları) vardır. Bunlar HDI metodolojisinde olduğu gibi aritmetik ortalama ile tek bir eğitim endeksi oluşturacak şekilde birleştirilir. Sonuçta elde edilen kadınlara özgü HDI ve erkeklere özgü HDI değerleri, o cinsiyetin sağlık, eğitim, gelir performansını 0-1 aralığında gösterir. Toplulaştırma aşamasında GDI, bu iki değer doğrudan karşılaştırılmasına dayanır: $GDI = \frac{\text{Kadınların HDI değeri}}{\text{Erkeklerin HDI değeri}}$ olarak tanımlanır. Yani kadınların insan gelişimi düzeyi erkeklerin düzeyine oranlanır. Bu basit oran, cinsiyetler arası gelişmişlik uçurumunu özetler.

Nihai Skorun Hesaplanması, Yorumu ve Eşik Değer: Elde edilen GDI skoru 1’e ne kadar yakınsa kadınlar ve erkekler arasındaki gelişmişlik düzeylerinin o kadar eşit olduğu anlamına gelir. $GDI = 1$ ise kadın ve erkek HDI’larının eşit olduğunu, dolayısıyla temel sağlık, eğitim ve gelir göstergelerinde tam bir cinsiyet eşitliği sağlandığını ifade eder. 1’den küçük GDI değerleri, kadınların HDI düzeyinin erkeklere göre geride kaldığını gösterir. 1’den büyük GDI (ender de olsa bazı ülkelerde görülebilir) kadınların ilgili göstergelerde erkeklerden daha iyi durumda olduğunu ifade eder.

Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlik Endeksi (GII)⁹

Tanım ve Kapsam: UNDP tarafından ilk kez 2010 yılında hesaplanan Gender Inequality Index (GII)insani gelişmişliğin önünde engel olan toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine dikkat çekmektedir. Sağlık, güçlenme ve işgücü piyasasına ilişkin üç alt alanda bilgi sunmaktadır.

1. Sağlıkta göstergeler anne ölümlülük oranı (MMR) ve ergen doğum oranı (ABR);
2. Güçlenme kapsamındaki göstergeler en az ortaöğretime sahip olan kadın ve erkek nüfusu ile parlamentodaki kadın ve erkek oranları;
3. İşgücü piyasasına ilişkin gösterge ise kadın ve erkek işgücüne katılım oranıdır.

GII, her üç boyutta kadın ve erkek kazanımları arasındaki eşitsizliklerin insani gelişme potansiyelinde ne kadar kayıp yarattığını gösterir. 0 ile 1 arasında değer alır; 0 değeri kadın ve erkeklerin ilgili tüm alanlarda eşit başarıya sahip olduğunu (yani hiçbir eşitsizlik kaybı olmadığını), 1 ise bir cinsiyetin tüm boyutlarda mümkün olan en kötü performansa sahip olması halinde ortaya çıkacak azami eşitsizliği ifade eder.

⁹ UNDP (2025). Human Development Report 2025 A matter of choice: People and possibilities in the age of AI. United Nations Publication. (<https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/2602>)

Veri Normalleştirme: GII hesaplanırken veriler doğrudan endeks haline getirilmeden önce belirli dönüşümlere tabi tutulur. Negatif yönde olan göstergeler (anne ölümlülük oranı ve ergen doğum oranı gibi, değeri yükseldikçe durumun kötüleştiği göstergeler) ters çevrilerek ele alınır. Örneğin anne ölümlülük oranında düşük değerler iyi performansı gösterdiği için hesaplamada 10/MMR formu kullanılır; ergen doğum oranı adölesan doğurganlık için benzer şekilde 1/ABR kullanılarak düşük doğurganlık daha yüksek skora dönüştürülür. Bu sayede sağlık boyutunda değerler büyük çıktıkça endeks skoru düşer, küçük oldukça yükselir (yani yüksek anne ölüm veya adölesan doğum oranları kadınlar için dezavantaj olarak endekse yansır).

Tüm oran ve yüzdeler (örneğin, parlamentoda kadın oranı, eğitim düzeyleri, işgücüne katılım) 0 ile 100 arasında olabileceğinden, yüzde cinsinden 0 değeri varsa sıfır değerlerin çarpımı sıfır yapmasını engellemek için UNDP bunları 0,1 gibi küçük bir değere yuvarlayarak alır. Yani hiçbir kadın parlamentoda yoksa, bu gösterge hesaplamada 0 yerine 0,1% olarak kabul edilir. Benzer şekilde aşırı uç değerler de sınırlandırılır: Anne ölüm oranı için UNDP 100.000 doğumda en fazla 1000, en az 10 olarak sınır koyar. Bu eşiklerin mantığı, 1000'in üzerindeki MMR değerlerinin zaten aşırı kötü koşulları gösterdiği ve daha da yükselmesinin durumu daha kötü yapmadığı; 10'un altındaki değerlerin ise pratikte "çok iyi" olarak birbirine eşdeğer görülüp küçük farkların tesadüfi olabileceğidir.

Hesaplama ve Ağırlıklandırma Yöntemi: GII, "birleşik ortalamaların birleşik ortalaması" şeklinde çok aşamalı bir hesaplama yöntemine dayanır. İlk olarak her bir cinsiyet grubu için ayrı ayrı bir bileşik skor hesaplanır. Bu adımda kadınlar için üreme sağlığı, güçlenme ve işgücüne katılım boyutlarının geometrik ortalaması alınarak bir kadın başarı endeksi (GF) elde edilir. Benzer şekilde erkekler için geometrik ortalama hesaplanarak bir erkek başarı endeksi (GM) çıkarılır. Üreme sağlığı boyutu erkekler için tamamlanmadığından, erkek grupta bu boyut en iyi durum (1.0) kabul edilerek hesaba dahil edilir. Geometrik ortalama kullanılması, boyutlar arasında birbirine duyarlı (association-sensitive) birleştirme yapar; bir boyuttaki aşırı düşük değer, diğer boyutlardaki yüksek değerlerin etkisini azaltır. Her boyut endekse eşit ağırlıkla girer. Üreme sağlığı ve güçlenme gibi içinde iki alt gösterge olan boyutlar önce kendi geometrik ortalamaları ile tek bir alt endeks haline getirilir.

İkinci adımda, bulunan kadın (GF) ve erkek (GM) bileşik skorları harmonik ortalama ile birleştirilir. Harmonik ortalama, aritmetik ortalamaya kıyasla cinsiyetler arası dengesizliği daha güçlü cezalandırır. Yani kadın ve erkek başarı skorları arasında büyük farklar varsa, harmonik ortalama düşük çıkacaktır. Bu birleşik değer, cinsiyet eşitsizliği düzeltildiğinde ortaya çıkabilecek ideal durumla karşılaştırılır. Böylece son adımda GII değeri şu şekilde elde edilir:

$$GII = 1 - \frac{\text{Harmonik ortalama}(GF, GM)}{\text{Eşitlik durumundaki ortalama}}$$

Burada paydadaki "eşitlik durumundaki ortalama", kadın ve erkek performanslarının eşit olduğu varsayıldığında endeksin alacağı değerdir. Harmonik ortalama mevcut performansın teorik eşitlik durumuna göre ne kadar düşük kaldığını gösterir; 1'den çıkarıldığında ise bu farkın oransal büyüklüğünü verir. Özetle, GII 0 olduğunda harmonik ortalama, tam eşitlikteki ortalamaya eşit demektir (yani kadın-erkek arasında fark yok, kayıp yoktur); GII = 0,35

olduğunda ise harmonik ortalama, eşitlik durumunda alınabilecek değerin yalnızca %65'ine karşılık gelmektedir (yani %35'lik bir kayıp vardır).

Nihai Skorum Hesaplanması, Yorumu ve Eşik değeri: GII skoru arttıkça toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin olumsuz etkisi büyür. 0 değeri tam eşitliği (hiçbir kayıp olmadığını), 1 değeri azami kaybı (tam bir eşitsizlik hali) temsil eder. Genellikle ülkeler 0 ile 1 arasında bir yerde konumlanır; daha düşük GII'ler, kadınlar ve erkeklerin sağlık, eğitim, ekonomik katılım farklarının görece küçük olduğunu gösterir. GII, pozitif ya da negatif yönlü ayrımı yapmaksızın her iki cinsiyet aleyhine olan uçurumları da hesaba katar - endeks tasarımı gereği hangi cins dezavantajlı olursa olsun fark büyüdükçe değer yükselir. Ancak pratikte, seçilen göstergelerin doğası gereği yüksek GII genellikle kadınların dezavantajlı olduğu toplumları yansıtır.

Toplumsal Cinsiyet Sosyal Normları Endeksi (GSNI)¹⁰

Tanım ve Kapsam: UNDP tarafından Dünya Değerler Araştırmasında (WVS) toplumsal cinsiyet eşitliğiyle ilgili tutum soruları kullanılarak oluşturulan Toplumsal Cinsiyet Sosyal Normları Endeksi (GSNI) siyaset, eğitim, ekonomi ve fiziksel bütünlük olmak üzere dört bileşenden oluşmaktadır. Endeks hesaplanırken kullanılan göstergeler:

1. Siyaset boyutu: (a) "Genelde, erkekler kadınlardan daha iyi siyasi liderler oluyor" ifadesine katılanların oranı, (b) Kadınların erkeklerle aynı haklara sahip olması gerektiğini düşünenlerin oranı,
2. Eğitim boyutu: (c) "Üniversite eğitimi, erkekler için kadınlardan daha önemlidir" ifadesine katılanların oranı,
3. Ekonomi boyutu: (d) "Ülkede eğer erkekler iş bulamıyorsa çalışmak kadınlardan çok erkeklerin hakkıdır" diye düşünenlerin oranı, (e) "Genel olarak, erkekler kadınlardan daha iyi şirket yöneticisi oluyor" diye düşünenlerin oranı,
4. Fiziksel bütünlük boyutu: (e) Erkeğin birlikte olduğu kadını dövmesini doğru bulanların oranı, (f) Kürtajı onaylayanların oranıdır.

Toplumsal cinsiyet normu olarak değerlendirilen bu yedi göstergeden en az birine katılım düzeyi yüksek olanlar toplumsal cinsiyet önyargısına sahip olarak tanımlanmaktadır.

Veri Normalleştirme: Veri işleme aşamasında, her bir soruya verilen yanıtlar iki kategoriye indirgenmiştir: önyargılı yanıt vs önyargısız yanıt. Örneğin, "erkekler daha iyi siyasi liderdir" sorusunda "tamamen katılıyorum" veya "katılıyorum" diyenler önyargılı kabul edilirken, "katılmıyorum" diyenler önyargısız sayılır. Bazı sorular 1-10 arası ölçekte olduğu için bunlarda belirli bir eşik kullanılır; örneğin "Kadınlar aynı haklara sahip olmalı mı?" sorusu 1=önemsiz, 10=çok önemli şeklinde ise, 7 ve altı not verenler önyargılı kabul edilir. Anket sonuçları bu şekilde ikili (önyargı var/yok) hale getirildikten sonra basit bir oran hesaplanır. Yani bir ülkede örneğin ankete katılanların %45'i

¹⁰ UNDP (2023). 2023 Gender Social Norms Index. United Nations Development Programme. (<https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/2217>)

en az bir cinsiyet önyargısı sergilediyse, o ülkenin GSNI skoru 0.45 olur. GSNI2 ise iki veya daha fazla önyargıya sahip olanların oranını hesaplar.

Hesaplama ve Ağırlıklandırma Yöntemi: GSNI bir alt gösterge ağırlıklandırması içermez. Her bir önyargı sorusunun katkısı, bir kişinin önyargılı olup olmamasını belirlemede eşit önemdedir. Pratikte, bir kişinin önyargılı sayılması için tek bir (GSNI2 için iki) önyargı yeterlidir. Bu yöntemin gerekçesi, kültürel önyargıların birbirine de bağlı olabileceği ve tek bir alanda ayrımcı görüşe sahip birinin genel anlamda cinsiyet eşitliği ilkesini tamamen içselleştirmemiş olduğunu varsaymaktır. Ülkeler arası karşılaştırmada da her soruya ayrı ağırlık vermek yerine toplam önyargı yaygınlığı tercih edilmiştir.

Nihai Skorum Hesaplanması, Yorumu ve Eşik Değer: Hem GSNI hem de GSNI2 0 ile 1 arasında değişmektedir ve daha yüksek değerler, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlendirilmesine karşı daha yüksek bir önyargıyı göstermektedir. Örneğin GSNI = 0.40 ise, o ülkede insanların %40'ının en az bir cinsiyet önyargısı taşıdığı anlaşılır. GSNI'nin ideali, toplumda hiç kimsenin cinsiyet konusunda önyargıya sahip olmamasıdır, yani %0 önyargı yaygınlığı. Bu durumda GSNI = 0.00 olur.

Toplumsal Kurumlar ve Toplumsal Cinsiyet Endeksi (SIGI)¹¹

Tanım ve Kapsam: OECD Geliştirme Merkezinin Toplumsal Kurumlar ve Toplumsal Cinsiyet Endeksi (SIGI), kadınlar ve erkekler arasındaki ayrımcılıkların toplumsal kurumlar ve sosyal normlar aracılığıyla pekiştirilmesinden yola çıkarak 2009 yılında hesaplanmaya başlamıştır. Diğer toplumsal cinsiyet eşitliği ölçümleri genelde çıktılarına odaklanmakta, eşitsizliklerin kökeni üzerinde durmamaktadır. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin sosyal kurumsal temellerine ışık tutan bu SIGI, diğer endeksleri tamamlayıcı niteliktedir. Toplumsal kurumlar, yasa ve geleneklerdeki cinsiyet temelli ayrımcılığı ölçmeyi amaçlar. SIGI, dört boyut, 16 gösterge ve 25 temel değişkenden oluşan bir çerçeve üzerine kurulu bileşik bir endekstir. Söz konusu dört boyut ve alt göstergeleri aşağıdaki gibidir:

1. Aile içinde ayrımcılık: çocuk yaşta evlilik, hane içi sorumluluklar, boşanma, miras;
2. Kısıtlı fiziksel bütünlük: kadına yönelik şiddet, kadın sünneti, kayıp kadınlar, üreme özerkliği;
3. Üretken ve mali kaynaklara sınırlı erişim: arazi mülkiyetine erişim, arazi dışı varlıklara erişim, finansal hizmetlere erişim, çalışma hayatı hakları;
4. Kısıtlı medeni haklar: vatandaşlık hakları, seyahat özgürlüğü, politik söz, adalete erişim.

Her bir gösterge, mümkünse üç farklı veri türünden beslenen alt değişkenlerle tanımlanmıştır: (i) yasal durum (ülke mevzuatında kadınların hakları ve korumaları), (ii) uygulamadaki durum (kadınların maruz kaldığı fiili uygulamalar, oranlar - örneğin erken evliliklerin fiilen yaygınlığı) ve (iii) tutumlar (toplumsal normlar ve inançlar - örneğin "erkekler

¹¹ OECD (2023). SIGI 2023 Global Report: Gender Equality in Times of Crisis. OECD. (<https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/2638>)

kadınlardan daha iyi liderdir” ifadesini belirtenlerin oranı). Ancak veri kısıtları nedeniyle her göstergenin bu üç unsuru tam olarak bulunamayabilir.

Veri normalleştirme: SIGI’de farklı türde (yüzde, oran, yasal skor vb.) değişkenler ortak bir ölçeğe dönüştürülürken min-maks normalizasyonu kullanılmıştır. Bunun nasıl yapıldığı değişkenin türüne bağlı olarak değişmektedir. Kadınların yoksunluğunun mutlak düzeylerini ölçen değişkenler için erkek karşılığı olmadığından bu değişkenler, %0’ın kadınlar için en iyi sonucu (örneğin, hiçbir kadının kadın sünneti yaşamaması) ve %100’ün kadınlar için olası en kötü sonucu (örneğin, aile planlaması ihtiyaçları karşılanmamış olan ve gebeliği ertelemek isteyen üreme çağındaki tüm kadınlar) temsil edecek şekilde ifade edilir.

Kadınların erkeklere kıyasla göreceli başarı veya yoksunluk düzeylerini belirli bir alt popülasyondaki kadınların oranı olarak ifade eden değişkenler için mümkün olan en iyi sonuç %50’dir ve bu da erkekler ve kadınlar arasında eşitliği gösterir. Bu değişkenler %50 ile sınırlandırılır ve bir minimum-maksimum normalleştirme sürecinin ardından yeniden ölçeklendirilir; böylece puanlar 0 ile 100 arasında değişir; 0 cinsiyet eşitliği için en iyi sonuç, 100 ise en kötü sonuçtur.

Kadınların erkeklere kıyasla göreceli başarı veya yoksunluk düzeylerini kadın-erkek oranı olarak ifade eden değişkenler: Bu değişkenler, kadın değerinin erkek değerine bölünmesiyle hesaplanır. Bu değişkenler için en iyi olası sonuç 1’dir ve bu da erkekler ve kadınlar arasındaki eşitliği gösterir. En kötü olası sonuç, kapsanan tüm ülkelerdeki oranın maksimum değeridir. Bu değişkenler 1 ile sınırlandırılmıştır; bu, kadın-erkek oranı 1’in üzerinde olduğu sürece ayrımcılığın var olduğu anlamına gelir. Kadınlar erkeklerden daha iyi performans gösterirse ve oran 1’in altına düşerse herhangi bir ceza uygulanmaz. Bu değişkenler, puanların 0 ile 100 arasında değişeceği şekilde bir min-maks normalleştirme sürecinin ardından yeniden ölçeklendirilir; 0, cinsiyet eşitliği için en iyi sonuç, 100 ise en kötü sonuçtur.

Hesaplama ve ağırlıklandırma yöntemi: SIGI, çok katmanlı bir yapıda önce değişkenleri göstergelere, sonra göstergeleri boyutlara, en son boyutları genel endekse toplulaştırmaktadır. Bir gösterge altında eğer birden fazla değişken varsa eşit ağırlıkla bir araya getirilir. Örneğin “Kadına yönelik şiddet” göstergesi 3 alt değişkenden (yasa, uygulama, tutum) oluşuyorsa, her biri 1/3 ağırlıkla dikkate alınır ve önce bu değişkenlerin bir bileşik skoru hesaplanır. Bu seviyede aritmetik yerine üstel-ortalamalı özel bir formül kullanılır: Değişken puanları 0-100 ölçeğinde önce üstel fonksiyona dönüştürülür ve bunların ortalaması alındıktan sonra logaritması alınarak gösterge skoru elde edilir. Matematiksel olarak gösterge skoru aşağıdaki formülle hesaplanır:

$$Gösterge_i = \ln \left(\frac{1}{n} \sum_{j=1}^n e^{x_{ij}} \right)$$

burada x_{ij} her bir alt değişkenin 0-100 puanı, n o gösterge altındaki değişken sayısıdır). Bu yöntem, değişkenler arasında tam ikameyi kısmen sınırlandıran bir geometrik ortalama etkisi yaratır: Bir değişkenin çok yüksek bir

ayrımcılık puanı, logaritmik toplama nedeniyle gösterge skorunu oransal olarak daha fazla yukarı çeker, dolayısıyla hiçbir alt unsurun kötü olması gizlenemez. Ardından dört temel boyutun her biri, kendi içindeki dört gösterge skorunun aynı yöntemle birleştirilmesiyle hesaplanır. Son adımda dört boyut skoru, SIGI'nın toplam skoru olarak yine eşit ağırlıklı geometrik ortalama ile birleştirilir. Bu şekilde SIGI hesaplanırken her bir boyut endekse eşit katkı yapar (%25'er) ve hiçbir boyuttaki aşırı kötü performans diğer boyuttakiler tarafından tam olarak telafi edilemez.

Nihai skurun hesaplanması, yorumu ve eşik değeri: SIGI skoru 0 ile 100 arasında bir değer olarak sunulur; 0 puan bir ülkede toplumsal kurumlarda cinsiyete karşı hiçbir ayrımcılık olmadığı ideal durumu, 100 puan ise kadına yönelik kurumsal ayrımcılığın en uç düzeyde olduğu durumu temsil eder. Dolayısıyla SIGI'de düşük puan olumlu, yüksek puan olumsuzdur.

EIGE Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi (GEI)¹²

Tanım ve kapsam: Avrupa Toplumsal Cinsiyet Enstitüsü (EIGE) Avrupa Birliği'nin (AB) bağımsız bir kuruluşudur. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi AB ülkelerinde toplumsal cinsiyet eşitliği yönündeki ilerlemeleri ölçmek için geliştirilmiş bir araçtır. Avrupa Birliği'nin öncelikli politika alanlarına göre tanımlanan altı ana boyutta cinsiyet eşitliğini ölçer:

1. Çalışma (istihdama katılım ile mesleki ayrım ve işin niteliği),
2. Para (finansal kaynaklar ile ekonomik kaynaklar),
3. Bilgi (eğitime katılım ve ayrımcılık ile yaşam boyu öğrenme),
4. Zaman (bakım hizmetleri ile sosyal aktivitelere ayrılan zaman),
5. Güç (politik güç ile ekonomik güç),
6. Sağlık (sağlıklı olma ile erişim).

Avrupa Birliği üyeleri için veri sunan endeks, Türkiye için hesaplanmamıştır. EIGE, yukarıda verilen boyutların yanında endeksin hesaplanmasında kullanılmayan iki alt boyut daha ele almaktadır. Bunlardan birincisi, "Kesişen Eşitsizlikler"dir; toplumsal cinsiyet eşitliğini etkileyebilecek diğer özellikleri (örneğin yaş, aile durumu, eğitim, göçmenlik geçmişi ve engellilik) ele alır. Endekse girmeyen ikinci boyut ise "Şiddet"tir. Bu boyut hem GEI'nın temel alanlarına önemli bir boyut kazandırması, hem de istatistiksel olarak kadınlar ve erkekler arasındaki farklılıkları ölçmek yerine, kadınların şiddet deneyimlerini incelemesi nedeniyle bu şekilde ele alınmaktadır. EIGE, temel amacın uçurumları azaltmak değil kadınlara yönelik şiddeti ortadan kaldırmak olduğunu belirtmektedir.

Endeks oluşturulurken hem kavramsal çerçeveyi hem de istatistiksel analizi dikkate alan çok aşamalı bir yaklaşım kullanılmıştır: Göstergeler bir araya getirilerek alt boyutlar, bunlar da bir araya getirilerek boyutlar oluşturulmaktadır.

¹² EIGE (2024). Gender Equality Index 2024: Sustaining Momentum on a Fragile Path. European Institute for Gender Equality. (<https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/2540>)

Son aşamada ise, boyutların bir araya gelmesiyle endeks değeri hesaplanmaktadır. Mevcut versiyonda 31 gösterge, 14 alt boyut ve altı boyut kullanılmaktadır.

Veri normalleştirme: GEİ'nin her bir göstergede cinsiyet açığını hesaplamada kullandığı formül aşağıdaki gibidir:

$$\gamma_{(X_{it})} = \left| \frac{\tilde{X}_{it}^W}{\tilde{X}_{it}^a} - 1 \right|$$

Burada $\gamma_{(X_{it})}$ kadınlar ve erkekler arasındaki farkların ölçümüdür ve t dönemindeki i'inci ülkeye ait X göstergesi için yapılır. $\tilde{X}_{it}^W$ göstergenin kadınlara ait değeri, $\tilde{X}_{it}^a$ kadın ve erkeklerin ortalamasıdır.

Düzeltilme katsayısı, orijinal değişkenleri dönüştürmek için kullanılan bir diğer unsurdur. Düzeltilme katsayısının amacı, her ülkenin performansını AB'deki en iyi performans gösteren ülkeyle karşılaştırmaktır. Belirli bir değişkende, bir ülkenin puanı en iyi performans gösteren ülkenin puanından ne kadar farklıysa, puan o kadar fazla düzeltilir. Her gösterge için düzeltilme katsayısı şu şekilde hesaplanır:

$$\alpha_{(X_{it})} = \sqrt{\frac{\tilde{X}_{it}^T}{\max\{\tilde{X}_{i2005}^T, \tilde{X}_{i2010}^T, \tilde{X}_{i2012}^T, \tilde{X}_{i2015}^T\}}}$$

Burada, $\tilde{X}_{it}^T$ t zamanında i ülkesinin toplam göstergesidir (T kadın ve erkek toplamıdır). Formülün paydası, her gösterge için belirlenen kıstastır ve 2005, 2010, 2012 ve 2015 yıllarında tüm Üye Devletler içindeki maksimum değerdir. Bu şekilde, payda endeksin her yayınında sabit bir değer olarak yer almaktadır. Sonraki yıllarda, belirli bir ülkenin belirli bir göstergesinde ulaşılan seviye, sabit kıstas değerinden daha büyükse, düzeltilme katsayısının değeri 1'e düşürülecektir (yani herhangi bir düzeltilme uygulanmayacaktır). Ayrıca zaman boyutundaki bakım faaliyetleri alt boyutuna veya güç boyutuna düzeltmeler uygulanmaz.

Her gösterge için nihai ölçüt, cinsiyet açığı ve düzeltilme katsayısının bir birleşimidir ve şu şekilde elde edilmektedir:

$$\Gamma_{(X_{it})} = 1 + [\alpha_{(X_{it})} \cdot (1 - \gamma_{(X_{it})})] \cdot 99$$

Nihai ölçüt, başarı seviyelerine göre ayarlanmış bir cinsiyet farkı ölçüsü sağlar. Boyutsuzdur (değişkenin ölçüm birimleri ortadan kaldırıldığı için karşılaştırılabilirliğe olanak tanır) ve 1 ile 100 arasında değerler alır.

Hesaplama ve ağırlıklandırma yöntemi: EIGE, toplulaştırmalarda farklı düzeylerde farklı yöntemler kullanır: Göstergeler düzeyinde aritmetik ortalama kullanarak yüksek telafi imkânı tanınırken, daha üst düzeylerde tam telafiye sınırlamak amacıyla geometrik ortalama kullanılır. Ağırlıklandırmada ise her bir göstergenin ilgili olduğu alt boyut

içinde önemi eşit kabul edilmiş ve eşit ağırlık kullanılmıştır. Bunun ardından, alt boyutlar kendi içinde yine eşit ağırlıkla bir araya getirilerek boyutlara ulaşılmaktadır. Örneğin “Çalışma” boyutunda “İstihdama Katılım” ile “Mesleki ayırım ve işin kalitesi” gibi alt boyutlar eşit katkıyla çalışma boyutu skorunu oluşturur. Son aşamada boyutlara subjektif ağırlıklar verilerek ve geometrik ortalama alınarak nihai endekse ulaşılır. Boyutlar arası ağırlıklar, EIGE’nin uzman ağırlığının belirlediği katsayılarıdır ve “Çalışma” ve “Güç” için %19’ar, “Para” ve “Zaman” için %15’er, “Bilgi” için %22, ve “Sağlık” için % 10’dur.

Nihai skorun yorumu ve eşik değer: GEI skoru 1 ile 100 arasında bir değer olarak raporlanır ve 100 puan ideal durumu yansıtır. Endeks eşitlikle birlikte başarı düzeyini de içerdiği için 100 puan, her bir göstergede kadın ve erkek değerlerinin eşitlendiği ve aynı zamanda göstergenin yüksek olduğu anlamına gelir. Örneğin istihdamda 100 puan hem kadın hem erkek istihdam oranlarının yüksek ve eşit olduğunu gösterir. 100’ün altındaki puanlar, tam eşitlik noktasına olan mesafeyi gösterir; puan azaldıkça cinsiyet açığı ve/veya her iki cinsiyetin genel başarı düzeyi düşmektedir. Örneğin 2022 yılı için AB ortalaması 71.0 puan olarak hesaplanmıştır. Bu, AB genelinde cinsiyet eşitliğine yaklaşık %71 oranında erişildiğini ifade etmektedir.

Equal Measures 2030 SDG Toplumsal Cinsiyet Endeksi (SDG-GI)¹³

Tanım ve kapsam: SDG Toplumsal Cinsiyet Endeksi, ülkelerin BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SDG) ve 2030 Gündemi ile ilgili toplumsal cinsiyet eşitliği konularındaki ilerlemelerini izlemek için 2019’da başlatılmıştır. Endeks yapısı, her biri izlenen 14 Sürdürülebilir Kalkınma Amacı’ndan birine karşılık gelen 56 göstergeden oluşmaktadır. Bu göstergeler hem resmi SDG izleme çerçevesindeki göstergeleri hem de tamamlayıcı göstergeleri içermektedir. Her gösterge cinsiyete özgü veya cinsiyetten bağımsızdır ancak kız çocukları ve kadınlar üzerinde orantısız bir etkiye sahip olması muhtemel görülen göstergelerdir. Endeksin hesaplanmasında kullanılan hedefler ve göstergeler aşağıdaki gibidir:

SDG 1 - Yoksulluğa Son: yoksulluk oranı; genç ve yaşlı çalışma çağındaki kadın nüfusa oranı; yasaların kadınlara ve erkeklere arazi kullanımı, kontrolü ve mülkiyeti konusunda eşit ve güvenli erişim sağlama derecesi; hanehalkı gelirlerinden memnun olduğunu belirten kadınların oranı;

SDG 2 - Açlığa Son: asgari beslenme enerjisi tüketim düzeyinin altında kalan nüfusun oranı; kadınların gıda güvensizliği deneyimi düzeyi; gebe olmayan kadınlarda anemi görülme sıklığı; yeterli miktarda gıda satın alacak paraya sahip olduğunu belirten kadınların oranı;

¹³ Casabianca, Ravanos & Smullenbroek (2024) ve EM2030 (2024). A gender equal future in crisis? - Findings from the 2024 SDG Gender Index. Equal Measures 2030. (<https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/2492>)

SDG 3 -Sağlık ve Refah: anne ölüm oranı; ergen doğurganlık oranı; aile planlaması ihtiyacının modern yöntemlerle karşılandığını belirten kadınların oranı; yaşadıkları bölgedeki sağlık hizmetlerinin kalitesinden memnun olduğunu belirten kadınların oranı;

SDG 4 - Nitelikli Eğitim: kız çocuklarının okul öncesi eğitime kayıtlı olma oranı; bir kız çocuğunun yaşamı boyunca alması beklenen toplam eğitim yılı; eğitimde, istihdamda veya mesleki eğitimde olmayan genç kadınların oranı; en azından bir düzeyde ortaöğretim görmüş kadınların oranı;

SDG 5 - Toplumsal Cinsiyet Eşitliği: evli genç kadınların oranı; zor durumda kaldıklarında yardım alabileceklerini belirten kadınların oranı; kürtajın yasal dayanak düzeyi; ulusal parlamentolarda kadın milletvekillerinin oranı; kadınların bakanlık ya da üst düzey yürütme organlarındaki temsil oranı;

SDG 6 - Temiz Su ve Sanitasyon: en azından temel içme suyu hizmetlerini kullanan nüfusun oranı; en azından temel sanitasyon hizmetlerini kullanan nüfusun oranı; yaşadıkları yerdeki su kalitesinden memnun olduklarını bildiren kadınların oranı;

SDG 7 - Erişilebilir ve Temiz Enerji: elektriğe erişimi olan nüfusun oranı; ana enerji kaynağı olarak katı yakıt kullanan nüfusun oranı; yaşadıkları yerdeki enerji kalitesinden memnun olduklarını bildiren kadınların oranı;

SDG 8 - İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme: benzer işler için kadın ve erkek arasında ücret eşitliği; toplam kadın istihdamının yüzdesi olarak “aile işçisi” olan kadınların oranı; toplu pazarlık hakkının yasallığı; kadınların ebeveynliğini ve bakım eşitliğini zorunlu kılan yasaların düzeyi; bir finans kuruluşunda hesabı olan kadınların oranı;

SDG 9 - Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı: dijital ödeme yapan veya alan kadınların oranı; yaşadıkları yerdeki yolların kalitesinden memnun olduğunu bildiren kadınların oranı; internete erişimi olan kadınların oranı; imalat katma değerinin GSYİH'ye oranı;

SDG 10 - Eşitsizliklerin Azaltılması: Palma oranı (en zengin %10'un gelirinin en yoksul 40'ın gelirine oranı); kişisel özerklik, bireysel haklar ve ayrımcılığa uğramama düzeyi; göçle ilgili temel insan hakları belgelerinin onaylanma oranı; kadınların özel ve kamusal alanlarda siyasi konuları açıkça tartışabilme derecesi; yasaların cinsel yönelimi, cinsiyet kimliğini ve eşcinsel ilişkileri suç sayma, koruma veya tanıma derecesi

SDG 11 - Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar: barınma ihtiyacını için yeterli paraya sahip olduğunu bildiren kadınların oranı; enerji sektöründen kişi başına düşen sera gazı emisyonları; yaşadıkları yerde toplu taşıma hizmetlerinden memnun olduklarını belirten kadınların oranı; ticaret ve ulaştırma altyapısının kalitesi;

SDG 13 - İklim Eylemi: taraf ülkelerin iklim müzakerelerinde kadın ve erkeklerin eşit temsil edilme düzeyi; çevrenin korunmasına yönelik çabalardan memnun olduklarını belirten kadınların oranı; iklim kırılganlık düzeyi;

SDG 16 – Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar: kadınların adalete güvenli, eşit ve etkili erişim düzeyi; kasten öldürülen kadın kurbanların oranı; yaşadıkları yerde gece yalnız yürürken kendini güvende hissettiğini belirten kadınların oranı; ceza adalet sisteminin işleyiş düzeyi;

SDG 17 – Hedefler için Ortaklıklar: askeri harcamaların GSYİH'ya oranı; merkezi hükümet borcunun GSYİH'ye oranı, yaşadıkları yerde yolsuzluğun yaygın olmadığını belirten kadınların oranı; yaşadıkları ülkede hükümet yolsuzluğunun yaygın olmadığını bildiren kadınların oranı; verilerin kapsamı ve ayrıştırılmışlığı.

Veri normalleştirme: SDG-GI, 39 olumlu ve 17 olumsuz gösterge içerir. Göstergelerin tamamı daha yüksek değerlerin daha iyi performansı gösterdiği şekilde 0-100 ölçeğinde normalleştirilmiştir. Göstergelerin özelliklerine göre birden fazla normalleştirme formülü kullanılmaktadır:

- 27 gösterge, halihazırda 0-100 aralığında oranlar oldukları için normalleştirilmemiştir,
- Oran olan dokuz negatif gösterge ters çevrilmiştir,
- Negatif yönlü 14 gösterge, min-maks formülü kullanılarak normalleştirilmiştir,
- Ham değerleri 0 ile 1 arasında değişen iki gösterge, 0-100 aralığına uyacak şekilde yeniden ölçeklendirilmiştir ve
- Cinsiyet eşitliğini ölçen dört gösterge, merkeze yakın değerlere sahip ülkeler için 100 değerini verecek şekilde normalleştirilmiştir.

Böylece her bir gösterge SDG hedeflerine göre 0-100 arası puanlanmış olur. Burada 100, 2030 hedefinin tam olarak yakalandığını gösterir.

Hesaplama ve ağırlıklandırma yöntemi: Göstergelerin ağırlıklı aritmetik ortalaması alınarak hedeflere ulaşılırken, hedeflerin ağırlıklı geometrik ortalaması ile SDG-GI elde edilir.

Nihai skorun yorumu ve eşik değer: SDG-GI ülkelerin performansını 0 ile 100 arasında bir ölçekle puanlanmıştır. Bu nihai skor, cinsiyet eşitliği hedeflerine yönelik genel ilerlemeyi özetleyen tek bir birleşik değer sunar. Skorun yüksek olması, kadın ve kız çocuklarının eğitim, sağlık, ekonomik fırsatlar, liderlik, güvenlik ve temel haklara erişim gibi alanlarda daha fazla eşitlik ve güçlenme yaşadığını gösterir.

Türkiye'deki Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeks Örnekleri

Türkiye'de Dünya Ekonomi Forumunun Küresel Toplumsal Cinsiyet Uçurumu Endeksi metodolojisini temel alarak hesaplanan iki toplumsal cinsiyet eşitliği endeksi bulunmaktadır. Bunlardan ilki TEPAV'ın il düzeyinde, diğeri de Yanındayız derneğinin ilçeler bazında toplumsal cinsiyet eşitliğinin durumunu ortaya koymayı amaçladığı endekslerdir.

TEPAV Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi¹⁴

Tanım ve Kapsam: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) ve Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (TSKB) il bazında cinsiyet eşitsizliklerini karşılaştırmak üzere “81 İlde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi”ni 2020’de yayınlamıştır. TEPAV, Birleşmiş Milletler Toplumsal Cinsiyet Göstergeleri esas alarak 2014’ten bu yana “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi”ni iki yıllık aralarla hesaplamıştır. 81 il için hesaplanan, 3 temel alan ve bunlara ait 11 gösterge aşağıdaki gibidir.

- (i) Siyaset ve ekonomide temsil edilme: belediye meclisi üyelerinin, siyasi partilerin ilçe başkanlarının cinsiyetlerine göre dağılımı, TOBB’a bağlı oda ve borsalarda başkan, meclis başkanı, genel sekreter, yönetim kurulu üyeleri, meclis üyeleri ve meslek komitesi üyelerinin cinsiyetlerine göre dağılımının ortalaması, cinsiyetlere göre sendikalaşma oranı ve şirketlerin imza yetkililerinin cinsiyetlerine göre dağılımı;
- (ii) Üretim faaliyetlerine katılım: cinsiyetlerine göre çalışan nüfusun oranı, yönetici pozisyonunda çalışma oranı, benzer işler için cinsiyetler arası ücret eşitliği;
- (iii) Eğitime katılım: cinsiyete göre okuryazarlık oranı, en az lise mezuniyet oranı, en az üniversite mezuniyet oranı.

Endeksin geliştirilme sürecinde üç aşamalı bir işlem sırası benimsenmiştir: (1) göstergelerin kadın/erkek oranlarına dönüştürülmesi, (2) eşitlik ölçümüne uygun şekilde işlenmesi, (3) ağırlıklandırma yoluyla alt endekslerin ve nihai endeksin oluşturulması.

Veri normalleştirme: Endeksin ilk aşamasında, tüm göstergeler kadın/erkek oranı biçiminde ifade edilmiştir. Endeksin temel yaklaşımının, kadınların güçlenmesinden ziyade toplumsal cinsiyet eşitliğini ölçmek olduğu belirtilmektedir. Bu nedenle kadınların erkeklere kıyasla daha yüksek bir değere sahip olduğu göstergelerde (örneğin daha yüksek okullaşma oranı), bu fark artı puan olarak yansıtılmamaktadır. Kadın/erkek rasyosu 1’den büyükse, bu değer eşitlik değeri olan 1’e sabitlenmektedir. Böylece, kadınların lehine olan dengesizlikler de eşitsizlik olarak değerlendirilmemekte, tüm göstergelerde tam eşitlik, oran olarak “1” değeri ile temsil edilmektedir.

Hesaplama ve ağırlıklandırma yöntemi: Endeksin hesaplama aşamasında, alt endeksler ve nihai endeks sırasıyla ağırlıklı ve basit ortalama yöntemleriyle oluşturulmaktadır. Her bir alt endeks, içinde yer alan göstergelerin ağırlıklı ortalamasından oluşur. Bu ağırlıkların belirlenmesinde, göstergelerin standart sapmaları dikkate alınmıştır. Önce her bir gösterge için 0.01 değeri göstergenin standart sapmasına bölünerek yüzde 1’lik bir değişimin standart sapma açısından karşılığı hesaplanmıştır. Ardından bu değerler toplanıp oranlanarak göstergelerin alt endeks içindeki ağırlık katsayıları belirlenmiştir. Bu yöntem sayesinde daha az değişkenliğe sahip göstergeler, daha büyük ağırlık

¹⁴ Taşöz Düşündere, A., Kavas Bilgiç, A. & Avşar, İ. (2020). 81 İlde Türkiye’nin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi. TEPAV. (<https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/1083>)

alabilmekte ve düşük varyansa sahip bir göstergede gözlenen iyileşmelerin, yüksek varyanslı göstergelerin gölgesinde kalmasının önüne geçilmektedir.

Nihai skorun yorumu ve eşik değeri: Toplumsal cinsiyet eşitliğini ölçen bu endeks, kadın/erkek rasyolarına dayalı göstergelerden türetilmiş ortalama bir değerdir ve 0 ile 1 arasında değer alır. "1" değeri, kadınlar ve erkeklerin tüm göstergelerde eşit performans gösterdiği ideal durumu temsil eder. "0" değeri ise tam eşitsizlik durumunu gösterir. Endeks değeri "1"den uzaklaştıkça, eşitlikten sapma ve kadınların dezavantajlı konumu artmaktadır. Bu nedenle, endeks değerinin 1'e yakın olması toplumsal cinsiyet eşitliği açısından olumlu bir göstergedir. Değerin 0'a yaklaşması ise ciddi bir eşitsizlik durumu olduğuna işaret eder.

Yanındayız Derneği İlçe Düzeyinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi¹⁵

Tanım ve Kapsam: Yanındayız Derneği tarafından 81 ile bağlı 234 ilçede "İlçe Düzeyinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi hesaplanmaktadır. Dernek, amaçlarını toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin, ülke içinde farklı bölge ve mekanlarda ne durumda olduğunu ortaya koyarak Türkiye geneli ile karşılaştırmak ve mevcut durumu iyileştirmek için yerel yönetimlere politika geliştirmek üzere bilgi sunmak olarak belirtmektedir. Politik katılım ve karar alma, eğitim, ekonomik yaşam ve kaynaklara erişim, sağlık ve spor alanlarında 27 göstergeye dair veri toplanmaktadır. Göstergeler aşağıdaki gibidir:

- 1) Politik katılım ve karar alma: belediye meclis üyesi sayısı, belediye başkan yardımcısı sayısı, belediyede müdür sayısı, muhtar sayısı, belediye çalışan sayısı, müdürlerin yönettiği toplam yıllık bütçe,
- 2) Ekonomik hayat ve kaynaklara erişim: ehliyet sahipliği, tapu sahipliği, satın alınan tapu sayısı, işyeri sahipliği, işyeri sahipliği,
- 3) Eğitim: okuma-yazma bilme oranı, lise mezunu oranı, üniversite mezunu oranı, ortalama eğitim süresi,
- 4) Sağlık ve spor: lisanslı sporcu sayısı, faal sporcu sayısı, doğuştan beklenen yaşam süresi, ölüm nedeni olarak dolaşım sistemi hastalıkları, sinir sistemi hastalıkları, tümörler, enfeksiyon hastalıkları.

Veri normalleştirme: Endeksin ilk aşamasında, tüm göstergeler kadın/erkek oranı biçiminde normalize edilmiştir. Kadınların erkeklere kıyasla daha iyi performans gösterdiği durumlar da dahil olmak üzere, tüm göstergelerde ideal eşitlik durumu "1" rasyosu olarak tanımlanmıştır. Kadın/erkek oranı 1'den büyükse, bu değer 1'e eşitlenmiş ve endekste artı puan olarak yansıtılmamıştır.

Hesaplama ve ağırlıklandırma yöntemi: Endeksin yapısal bileşimi iki düzeyde hesaplanmıştır: Alt endeksler ve nihai endeks. Alt endeksler, kendi içindeki göstergelerin ağırlıklı ortalamasına göre belirlenirken, nihai endeks bu

¹⁵ Şeker, M., Akduran, Ö., Saldanlı, A. & Bektaş, H. (2020). İlçe Düzeyinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi - Türkiye, 81 İl, 234 İlçe. Yanındayız Derneği. (<https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/1084>)

üç alt endeksin basit ortalaması alınarak elde edilmiştir. Gösterge düzeyindeki ağırlıklar, WEF ve TEPAV'ın endekslerinde olduğu gibi, her bir göstergenin standart sapması kullanılarak belirlenmiştir. Daha değişken göstergelere daha düşük ağırlık verilerek, düşük varyansa sahip göstergelerin etkisinin daha belirgin hale gelmesi sağlanmıştır.

Nihai skorun yorumu ve eşik değer: Oluşturulan endeks, "0" ile "1" arasında değer alır. Bu değerler, toplumsal cinsiyet eşitliği düzeyini yansıtmaktadır. "1" değeri, kadınların ve erkeklerin tüm göstergelerde eşit konumda olduğunu; "0" ise ciddi bir eşitsizlik bulunduğunu ifade eder. Endeks değeri bu iki uç arasında yer aldığı anda, kadınların erkeklere kıyasla hangi düzeyde dezavantajlı konumda olduğunu gösterir.

EK 2. CEİD Endeks Faktör ve Temel Bileşenler Analizi

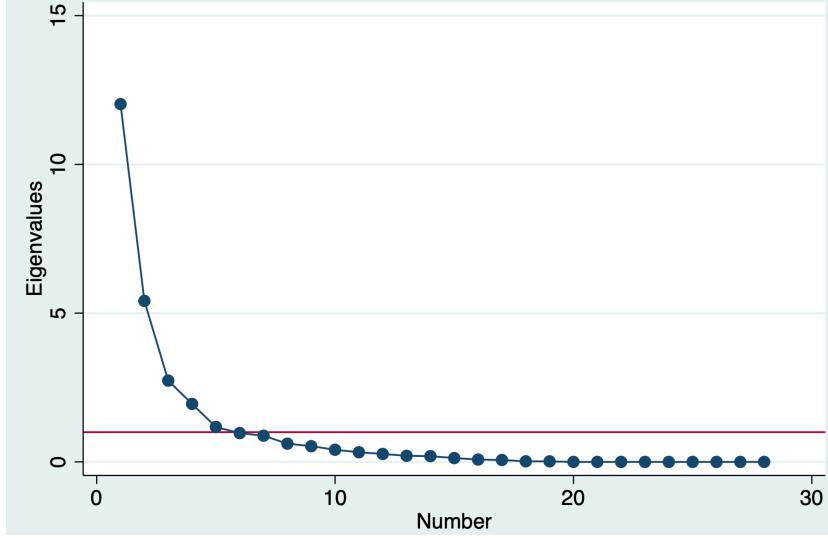
Bu bölümde, çalışma, iyi yaşam, eğitim, sağlık ve kararlara katılım haklarından oluşan çok boyutlu CEİD endeksin kavramsal ve istatistiksel tutarlılığını özetlenmektedir. Amaç; (i) endekse dahil göstergelerin hak boyutlarıyla eşleşmesini açıklamak, (ii) faktör analiziyle bu eşleşmenin veri içindeki doğal kümelenmesini ve alt boyut ayrışmalarını ortaya koymaktır. CEİD Endeks teorik olarak hakların bütünlüğüne dayalı kurgulanmıştır. Temel bileşenler analizi yöntemi referans alınarak yapılan faktör analizi için iki farklı veri kullanılmıştır. İlk analiz için endekste yer alan tüm göstergelerin son yıl verisinin olduğu bir veri setinden faydalanılmıştır.

Bununla birlikte, son yıl verileriyle yürütülen temel bileşenler/faktör analizi, gösterge setindeki toplam varyansın ağırlıklı olarak ilk üç-dört bileşende yoğunlaştığını göstermektedir. Bu bulgu, hak alanlarının pratikte ortak yapısal boyutlar üzerinden birlikte hareket ettiğine işaret eder. Örneğin eğitim hakkı, çalışma hakkı ve kararlara katılım hakkına ilişkin göstergeler, bağımsız alt boyutlar olmaktan ziyade ekonomik-toplumsal katılım ekseninin farklı veçheleri olarak ortaya çıkmaktadır. Buna karşılık, eğitimde kalite göstergeleri (PISA MAT/OKU/FEN), kişinin algısal sağlık durumu ve doğumda beklenen yaşam süresi veya parlamentoda kadın oranı gibi göstergeler görece ayrı faktörlerde yoğunlaşmaktadır. Dördüncü bileşenden sonra açıklanan ek varyansın sınırlı kalması, ilave boyutların marjinal bilgi taşıdığını düşündürmektedir.

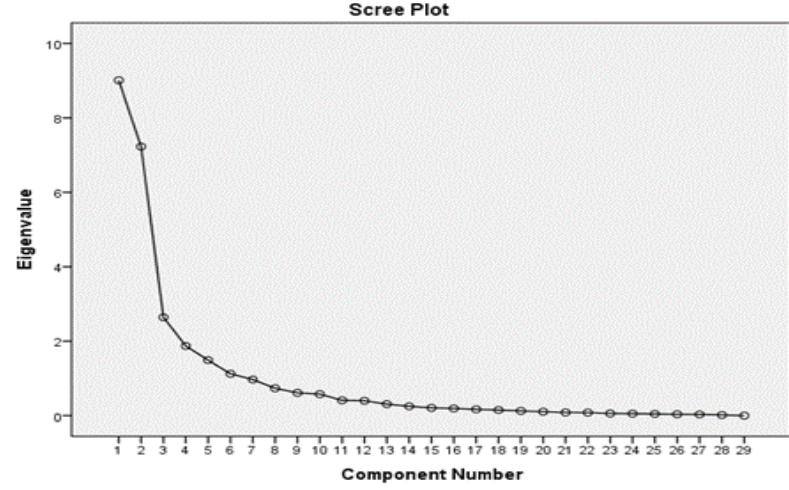
Bu örüntü, endeksin beş hak alanlı kavramsal yapısıyla genel olarak tutarlıdır: alanlar normatif olarak ayrışık tutulmalı, ancak ampirik olarak bazı göstergelerin aynı eksende kümelenebileceği kabul edilmelidir. Analiz, özellikle çalışma ve eğitim alanlarının çekirdek bir eksende diğer alanlara göre daha “taşıyıcı” görüldüğünü; iyi ve yeterli yaşam hakkı ile sağlıklı yaşam hakkı alanı göstergelerinin ise ikincil bir eksen oluşturduğunu göstermektedir. Sağlıklı yaşam hakkı ve kararlara katılım göstergeleri kendi içinde alt temalara bölünme eğilimi sergilemektedir. Bu nedenle hem endeksin bütünü hem de alt hak alanları çok boyutlu niteliğe sahiptir.

Endeks skorlarının geometrik ortalama ile toplulaştırılması, alanlar arası dengesizlikleri görünür kılmakta ve görece zayıf kalan eksenin (ör. kararlara katılım hakkı) toplam skoru belirgin biçimde sınırlamasına imkân tanımaktadır. Sonuç olarak CEİD Endeks, toplumsal cinsiyet eşitliğinin izlenmesi ve politika önceliklendirmesi açısından hem kavramsal olarak tutarlı hem de ampirik olarak güvenilir bir çerçeve sunmaktadır.

Şekil 7. Faktörlerin Öz Değerleri

Veri: Göstergelerin en son yıl güncel verileri

Veri: 2010-2024 tüm yılların ham gösterge verileri

Yukarıda yer alan grafikte, özdeğerlerin (eigenvalues) faktör numaralarına göre sıralandığı değişkenler arasında var olan ortak yapıyı (gizil boyutları) özetlemektedir. CEİD Endeksinde kullanılan göstergelerin hangi boyutlar altında gruplanabileceğine dair bilgi vermektedir.

Bu analiz, CEİD endeksinin çok boyutlu bir eşitsizlik çerçevesine dayandığını ve göstergelerin rastgele değil, belirli yapısal kümeler halinde gruplaştığını göstermektedir. Özdeğeri 1'in üzerinde olan faktör sayısına (Kaiser kriteri) göre şekilden görüleceği üzere yaklaşık 6 faktör toplam varyansı büyük oranda açıklamaktadır. Bu da teorik olarak geliştirilen CEİD endeksi kapsamında 6 anlamlı alt boyut (ya da küme) olabileceğini göstermektedir. Özdeğer skorlarında hızlı bir düşüşü gösteren ve optimal faktör sayısını belirlemede dayanak alınan dirsek noktası, 4. faktörden sonra ortaya çıkmış ve grafik eğrisinde bundan sonra düzleşme başlamıştır. Özdeğer skoru yaklaşık 12,08 olan birinci faktör, toplam varyansın (yüzde 41,7) çok büyük bir kısmını açıklamaktadır. Bu durum, çalışma hakkı, eğitim hakkı, karar alma mekanizmalarına katılım hakkı gibi alt hak alanlarında yer alan bazı yapısal eşitsizlik göstergelerinin ortak bir boyut altında yoğunlaştığını göstermektedir.

Tablo 8. Temel Bileşenler Faktör Analizi

Göstergeler	Kısaltma	Faktör1	Faktör2	Faktör3	Faktör4	Faktör5	Faktör6	Tekillik
İşgücüne katılma oranı (15-64 yaş) (%)	İKO	0.8859						0.0486
İstihdam oranı (%)	İO	0.8767						0.0787
Okul öncesi eğitime kayıtlılık oranı (3-5 yaş) (%)	OÖ							0.1227
Yarı zamanlı çalışma oranı (%)	YZ	0.5424		0.6024				0.1344
İşsizlik oranı (15-64 yaş) (%)	İŞZ				-0.6488			0.0924
Genç işsizlik oranı (15-24 yaş) (%)	GİŞZ	0.5119	0.6716					0.1313
Toplu pazarlık kapsamı (%)	TPAZ	0.5147	0.5973					0.2038
İşçi sendikalaşma oranı (%)	SEND	0.8937						0.0483
Kişi başına gelir (2021 SGP)	KBG	0.9246						0.0702
İnternet kullanımı (16-74 yaş) (%)	INT	0.7254	-0.5494					0.1099
Ücretli çalışma süresi (dakika/gün)	ÜCÇ	0.8521						0.0853
Ücretsiz çalışma süresi (dakika/gün)	ÜCZÇ	0.8786						0.0859
Ortalama okul yılı (15-64 yaş) (yıl)	OKY	0.8393						0.1053
Lise mezuniyet oranı (%)	LİSE			0.6748				0.2124
Üniversite mezuniyet oranı (%)	UNIV	0.7622						0.1252
PISA matematik puanı	MAT			0.6474				0.2028
PISA okuma puanı	OKU						0.5286	0.1660
PISA fen puanı	FEN	0.8843						0.1147
Ne Eğitimde Ne İstihdamda oranı (15-24 Yaş) (%)	NENİ		0.8311					0.0921
Doğumda beklenen yaşam süresi (Yıl)	BEKYAŞ		0.6681					0.1243
Kişinin algısal sağlık durumu/memnuniyet (İyi ve çok iyi)	ALGSAĞ	0.5544	0.5021			-0.5173		0.1585
Ergen doğurganlık hızı (15-19 yaş arası (1000 doğum)	ERGDOĞ	0.8895						0.1364
Aile planlaması ihtiyacını modern yöntemlerle karşılayan, evli veya birlikte	APLAN		0.7445					0.1155

Göstergeler	Kısaltma	Faktör1	Faktör2	Faktör3	Faktör4	Faktör5	Faktör6	Tekillik
olan üreme çağındaki (15-49 yaş) kadınlar (%)								
Halka açık en büyük şirketlerin yönetim kurullarında kadın payı	BORSA	0.6943						0.0741
Kadın yöneticilerin payı (SKA Göstergesi 5.5.2a) (%)	YONETİCİ	0.6472						0.1315
Üst ve orta yönetimde kadınların oranı, % (SKH 5.5.2b)	USTORTA	0.6830						0.1337
Parlamentoda kadın payı (SKH 5.5.1)	PARLAM	0.7558						0.2210
Yerel yönetimde kadınların payı	YEREL		0.7058					0.4106
Hakimler arasında kadın yüzdesi	HAKIM	0.8859						0.0486

Faktör 1 – Ekonomik ve Toplumsal Katılım Ekseni (çok güçlü)

Bu faktör altında yer alan ve endeksin çalışma hakkının nicelik bileşenleri olan işgücüne katılım oranı, istihdam oranı, ne eğitimde ne istihdamda olanların oranı, okul öncesi eğitime kayıtlılık oranı (O (0.8859), OÖ (0.8767), NENİ (0.8843), KBG (0.8937), INT (0.9246), ÜCZÇ (0.8521), ÜCÇ (0.7254), OKY (0.8786), LİSE (0.8393) ve APLAN (0.8895) başta olmak üzere; eğitim hakkı ve siyasal/kurumsal temsiliyet göstergeleri de bu ortak eksene güçlü katkı vermektedir (MAT (0.7622), YEREL (0.7558), PARLAM (0.6830), YÖNETİCİ (0.6943), ÜSTORTA (0.6472)). Tekillik değerlerinin düşüklüğü (ör. İO 0.0486, KBG 0.0483, INT 0.0702, OKY 0.0859, YÖNETİCİ 0.0741) ortak faktörün çok güçlü olduğunu göstermektedir. Güvenilirlik testlerine göre (ör. $\alpha=0.97$, $\omega=0.99$, $CR=0.87$, $AVE=0.68$) çok yüksek iç tutarlılık ve yakınsak geçerlilik tespit edilmiştir.

Faktör 2 – Sağlık ve Refah

Bu faktör altında sağlık ve örgütlenme-temsiliyet göstergeleri aynı yönde ve yüksek yüklerle toplanmaktadır: BEKYAŞ (0.8311) ve ALSAĞ (0.6681) sağlık/iyi oluş boyutunu; BORSA (0.7445), HAKİM (0.7058), TPAZ (0.6716) ve SEND (0.5973) ise kurumsal temsil ve işçi örgütlenmesini güçlü biçimde temsil etmektedir. ÜCÇ (–0.5494) bu ekseninde negatif yüklemiştir; yani ücretli çalışma süresi uzadıkça bu boyut zayıflama eğilimindedir. Bazı göstergeler Faktör 1 ile de anlamlı bağlarını korumaktadır (TPAZ (0.5119), SEND (0.5147) F1’de pozitif). Tekillik değerlerinin çoğu düşük-orta düzeydedir (BEKYAŞ (0.092), BORSA (0.116), ALSAĞ (0.124), TPAZ (0.131), SEND (0.204)), bu da Faktör 2’nin ortak varyansı iyi yakaladığını göstermektedir; ancak HAKİM’de tekillik görece yüksektir (0.411), yani bu gösterge kısmen daha idiosenkretiktir. Elde edilen güvenilirlik ölçütleri ($\alpha\approx0.87$, $\omega\approx0.90$, $CR\approx0.61$, $AVE\approx0.61$) bu yapıyla uyumlu olup, faktörün sağlam iç tutarlılık ve yakınsak geçerlilik sunduğunu desteklemektedir.

Faktör 3 – Eğitim Niteliği ve Örgütsel/Siyasal Katılım

Eğitim hakkı alt alanında UNIV (0.675) ve OKU (0.647) yükleri, üniversite mezuniyet oranı ve okuryazarlık/okuma becerileri eksenini yakalamaktadır. İŞZ (0.602)'nin aynı faktörde pozitif yüklenmesi, söz konusu dönemde eğitim kazanımlarındaki artış ile işsizlikteki hareketin kısmen eşzamanlı seyrettiğine işaret etmektedir (ör. beceri-talep uyumsuzluğu, geçiş friksiyonları). Güvenilirlik: $\alpha \approx 0.43$, $\omega \approx 0.72$, $CR \approx 0.47$, $AVE \approx 0.47 \rightarrow$ orta düzey; $k=3$ olması boyutun güvenilirliğini sınırlamaktadır.

Faktör 4 – “Gençlik riski/demografi” faktörü GİŞZ (0.649) ve ERDOĞ (0.517) ile tanımlanmaktadır. Genç işsizlik ve ergen doğurganlık hızı azaldıkça faktör skoru yükselir. İki maddeli bir yapı olduğundan ($k=2$) güvenilirlik metrikleri temkinli yorumlanmalıdır; yine de içerik bakımından tutarlı bir “gençlik riski” eksenidir. Faktör 5 “PISA/ölçme başarısı” (tek gösterge): Bu faktör pratikte FEN (0.53) ile taşınmaktadır. Tek maddeli olduğundan bağımsız bir alt endeks yerine Faktör 3 ile birleştirilmesi birleştirilabilir.

Endeksin Alt Boyutlarına Göre Faktör Yorumlar:

Çalışma Hakkı: Nicelik göstergeleri çok güçlü biçimde Faktör 1’dedir. İKO, İO gibi göstergelerin hepsi Faktör 1’de yüksek yük değerleri ile yer almaktadır. Bu da işgücü piyasasına katılımın “tek boyutlu bir yapı” olarak çok güçlü biçimde ortaya çıktığını gösterir. Yani çalışma hakkının nicelik boyutu çok net ve güçlü bir şekilde tek bir eksende ölçülüyor. Sendikalılık oranı ve toplu pazarlık kapsamı göstergeleri (SEND/TPAZ) ise Faktör 2’de daha belirgindir. Yani çalışma hakkının örgütlenme/nitelik boyutu farklı bir dinamik taşımaktadır. Analiz bulguları çalışma hakkını sadece “işgücüne katılım” üzerinden değerlendirme ve izlemenin eksik olduğu görüşümüzü desteklemektedir. Böylece istihdama hem sayısal katılım hem de işin kalitesi/örgütlülüğünü endeks ayrı ayrı görünür hale getirmektedir.

İyi ve Yeterli Yaşam Hakkı: Kişi başına gelir, internet kullanımı ve ücretsiz çalışma süresi KBG, INT, ÜCZÇ çoğunlukla Faktör 1’dedir; ücretli çalışma ÜCZ hem birinci faktöre hem de ikinci faktörle ilişkilidir. Ekonomik refah, ücretsiz bakım emeği birbirine çok bağlı, aynı eksen üzerinde hareket etmektedir. ÜCZ hem Faktör 1’de (ekonomik ve toplumsal katılım) yüksek yük alıyor, hem de Faktör 2 ile (sağlık ve refah) bağlantılı. Yani ücretli çalışma süresi hem ekonomik katılımı hem de yaşam kalitesini doğrudan etkiliyor değerlendirmesi yapılabilir. Endeksin “iyi ve yeterli yaşam hakkı” alt alanını analiz ediyorsak, tek bir bütün olarak değil, bu alanı iki alt boyuta ayırmak mümkündür.

Eğitim Hakkı: Erişim göstergeleri ortalama okul yılı, lise mezuniyet oranı ve ne eğitimde ne istihdamda PISA matematik puanı (OKY, LİSE, NENİ, MAT) Faktör 1’de; Fen okuma puanı ve fen puanı (OKU, FEN) Faktör 3 ve kısmen Faktör 5’te yoğunlaşıyor. Eğitim hakkına erişim, istihdam ve gelire aynı eksende olup bilişsel beceri ve kalite boyutu erişimden ayrı dinamiklere sahip. CEİD Endeksinin eğitim hakkı alt boyutunda yer aldığı üzere eğitim hakkının izlenmesinde “erişim” ve “katılım” alt skorlarının ayrıştırılması, erişim sorunları ile katılım farklılıklarının daha net görülmesini sağlamaktadır

Sağlıklı Yaşam Hakkı: BEKYAŞ ve ALGSAĞ Faktör 2’de; doğuştan beklenen ortalama yaşam süresi ve kişilerin sağlıklarını nasıl algıladığı aynı eksende toplanıyor. Bunlar daha çok endeksin yaşam kalitesi ile ilgili sağlık ve refah boyutunu temsil ediyor. Diğer yandan endekste sağlık hakkı alt alanında yer alan ve üreme sağlığını temsil eden aile planlaması ihtiyacını modern yöntemlerle karşılama oranı (APLAN) Faktör 1’e yükleniyor ve doğurganlık, üreme sağlığı gibi göstergeler ekonomik ve toplumsal katılım eksenleriyle birlikte hareket etmekte. Sağlık hakkı altında yer alan bir diğer gösterge olan ergen doğurganlık hızı (ERGDOG) Faktör 1, Faktör 2 ve Faktör 4’e yüklenmektedir. Bu durum ergen sağlığının karma bir alan olduğunu göstermektedir. Sağlığın hem yapısal (ömür, üreme) hem algısal bileşeni bulunmaktadır ve bu iki alan bu alt bileşenlerin birlikte izlenmesi gerektiğine işaret etmektedir. Bulgular sağlık hakkını izlerken sadece beklenen yaşam süresi ya da aile planlaması ihtiyacının karşılanması gibi “çıktılara” bakmanın yeterli olmadığını aynı zamanda insanların algısı ve gençlere özgün sağlık sorunlarının da takip edilmesi gerektiği görüşünü desteklemektedir.

Kararlara Katılım Hakkı: Kadın yöneticilerin payı, üst ve orta yönetimde kadınların oranı, yerel yönetimde kadınların oranı göstergeleri (YONETICI, USTORTA, YEREL) Faktör 1’de; parlamentoda kadın temsili Faktör 1 ve 2’de; hakimler arasında kadın oranı ise Faktör 2’de yer almaktadır. Bu durum adalette eşitlik göstergesinin ve parlamenter siyasetin diğer temsil alanlarından ayrı bir dinamik taşıdığını göstermektedir.

Ek olarak yaptığımız verinin büyük kısmının ilk 3-4 bileşende toplandığını göstermektedir. Bileşen 1 ekonomik ve toplumsal katılım ile yaşam kalitesi (gelir, eğitim, dijital kapsayıcılık ve temsiliyet) eksenini, Bileşen 2 ise sağlık ile kurumsal temsil ve sendikal örgütlenmeyi ortak bir boyutta desteklemektedir. Bileşen 3 ağırlıkla yüksek eğitim ve akademik beceriler kümesini temsil ederken işsizlik göstergeleriyle birlikte hareket ediyor. Bileşen 4 genç işgücü riskini öne çıkarmakta, Bileşen 5 ise daha sınırlı sağlık göstergelerinden oluşan bir eksen. Bileşen 6 ise zayıf ve karma bir eksen eğitimde eşitlik, adalet eşitliğinin temsil boyutu. Bu nedenle 4. bileşenden sonra ek boyutlar artık varyans niteliğinde ve endekste anlamlı katkı sunmamaktadır. Göstergeler, bu çerçevede birkaç güçlü eksen etrafında kümelenmiştir.

Tablo 9. Temel Bileşenler Analizi Sonuçları

Göstergeler	Bileşen1	Bileşen2	Bileşen3	Bileşen4	Bileşen5	Bileşen6	Açıklanmayan
İKO	0.2554	-0.1631	0.0326	0.0330	-0.1225	-0.0019	.04859
İO	0.2528	-0.0902	0.1113	0.1653	-0.0691	-0.1282	.07873
OÖ	0.0918	0.2112	-0.2647	-0.3090	0.1795	0.3508	.1227
YZ	0.1564	-0.0478	0.3645	-0.2447	0.0367	-0.2834	.1344
İŞZ	0.1112	-0.1014	0.2765	-0.4645	-0.1367	-0.2308	.09236

Göstergeler	Bileşen1	Bileşen2	Bileşen3	Bileşen4	Bileşen5	Bileşen6	Açıklanmayan
GişZ	0.1476	0.2887	0.0052	0.1807	-0.1059	-0.2850	.1313
TPAZ	0.1484	0.2567	-0.1663	-0.1052	0.2373	-0.1081	.2038
SEND	0.2577	0.1461	0.0854	0.0477	-0.1024	0.0275	.04834
KBG	0.2666	-0.0250	0.1045	0.0309	0.1808	-0.0383	.0702
INT	0.2092	-0.2361	-0.0933	-0.1115	-0.0922	0.0646	.1099
ÜCÇ	0.2457	0.0149	-0.0847	-0.2203	0.0637	0.2657	.08527
ÜCZÇ	0.2534	-0.1137	0.0407	-0.1798	0.0048	0.0688	.0859
OKY	0.2420	-0.1173	0.0636	-0.2086	0.0751	0.1166	.1053
LİSE	-0.0844	0.1746	0.4083	-0.0688	-0.1776	0.1907	.2124
UNIV	0.2198	-0.1118	-0.2152	-0.1014	-0.2328	0.1286	.1252
MAT	0.0342	-0.0281	0.3917	0.3217	0.3247	0.1876	.2028
OKU	0.0574	-0.1712	0.2939	0.2286	-0.1249	0.5372	.166
FEN	0.2550	-0.0629	0.0738	0.1296	-0.1357	-0.1144	.1147
NENİ	0.1113	0.3572	0.1232	0.0189	0.0832	-0.1362	.09212
BEKYAŞ	0.0940	0.2872	0.1237	-0.1685	0.4368	0.0441	.1243
ALGSAĞ	0.1599	0.2158	-0.0602	0.0476	-0.4774	-0.0124	.1585
ERGDOĞ	0.2565	0.0404	0.1052	0.0273	0.0830	0.1571	.1364
APLAN	0.1336	0.3200	0.1181	0.1764	-0.0964	-0.0770	.1155
BORSA	0.2002	-0.2065	-0.1074	0.2523	0.1839	-0.1353	.07409
YONETICI	0.1866	-0.1852	-0.1552	0.2421	0.2430	-0.1231	.1315
USTORTA	0.1969	0.2133	-0.1925	0.0813	-0.1615	0.0959	.1337

Göstergeler	Bileşen1	Bileşen2	Bileşen3	Bileşen4	Bileşen5	Bileşen6	Açıklanmayan
PARLAM	0.2179	0.0451	-0.2227	0.1656	0.0732	0.0383	.221
YEREL	-0.0300	0.3034	0.0051	0.0999	-0.0882	0.2312	.4106
HAKIM	0.2554	-0.1631	0.0326	0.0330	-0.1225	-0.0019	.04859

Endeksin hesaplanmasında kullanılan 2024 yılı verilerine ait temel bileşenler faktör analizi bulguları CEİD endeksin teorik olarak geliştirilen beş hak alanlı kurgusunu genel olarak desteklemektedir. Beş faktör toplam oldukça güçlü biçimde varyansın yaklaşık %82'sini açıklamaktadır. Kaiser kriteri baz alınarak incelenen skor değeri 1'den yüksek olan özdeğerlere göre özellikle ilk iki faktör toplam varyansın yarısından biraz fazlasını açıklar niteliktedir (bileşen 1: %31,1; bileşen 2: %24,9). Bu da endeksin hesaplanması için seçilen göstergelerin toplumsal cinsiyet eşitliğinin boyutlarını yakalamada oldukça etkili olduğunu göstermektedir. Özetle, istatistiksel gruplandırma sonuçları endeksin çok boyutlu yapısını doğrulamakta; göstergelerin toplumsal cinsiyet eşitliğinin farklı yüzlerini (erişim/katılım, kalite/başarı, sağlık/refah, temsil/örgütlenme) ayrı ama ilişkili eksenler olarak yakaladığını göstermektedir. Bu bulgular, CEİD Endeksin hem izleme hem de politika önceliklendirme amaçları için kavramsal olarak tutarlı ve ampirik açıdan sağlam bir çerçeve sunduğunu teyit eder.

Endeksin çalışma hakkı, iyi ve yeterli yaşam hakkı, eğitim hakkı, karar mekanizmalarına katılım hakkı alt alanları referans alındığında varimax rotasyondan sonrası faktörlerin dağılımına bakıldığında tek bir alt alanın hakim olmadığını, bunun yerine çok sayıda dengeli alt boyutun ortaya çıktığını gözlemlenmekte, bu da geliştirilen CEİD endeks modelin geçerliliğini güçlendirmektedir. Bir diğer deyişle istatistiksel gruplandırma, endeksin çok boyutlu yapısını genel olarak desteklemekte ve temel bileşenler analizi göstergelerle ölçülen toplumsal cinsiyet eşitliğinin farklı yönlerine odaklanarak tek boyutlu olmadığını doğrulamaktadır.

Döndürülmüş faktör yüklemeleri kullanılarak her bir göstergenin en güçlü olarak hangi faktöre yüklendiği referans alınarak yapılan değerlendirme sonucunda çalışma hakkı alt alanı ile ilgili göstergeler (işgücüne katılım, yarı zamanlı çalışma, istihdam oranı, işsizlik oranı, genç işsizlik oranı, ne eğitimde ne istihdam yer alanların oranı, ücretli çalışma, ücretsiz çalışma vb.) çoğunlukla Faktör 1 ve Faktör 2 altında kümelenmiştir, bu da istihdamın tek boyutlu olmadığını ve çalışma hakkı ve iyi ve yeterli yaşam hakkı altında yer alan istihdam göstergelerinin erişim ve katılım alt boyutlarını destekler niteliktedir. Başka bir ifadeyle endekste istihdamın tek bir boyut olarak ele alınmayıp; iş erişimi/katılımı ile iş kalitesi/güvenliği arasında bir dengeyi temsil eden yapısı endeksin cinsiyet eşitliğini açıklama özelliğini güçlendirmiştir. Faktör 2'de kümelenen istihdam oranı, genç işsizlik ve işsizlik oranları ve internet kullanımı CEİD endekste eğitim hakkı altında yer alan ortalama okul yılı ve lise mezuniyet oranı ile aynı doğrultuda yer almaktadır. Faktör 2 iyi ve yeterli yaşam hakkı ve eğitim hakkı göstergelerinden oluşmaktadır. Bu alan yaşam kalitesini yansıtan ayrı bir alan olarak istatistiksel olarak güçlü bir tutarlılığa sahip değildir çalışma hakkı ve eğitim hakkı ile örtüşmektedir. Sağlık hakkı ile ilgili göstergeler (doğuşta yaşam beklentisi, algılan kişisel sağlık durumu, ergen

doğurganlık hızı, aile planlamasını ihtiyacını modern yöntemlerle karşılayan evli veya birlikte olan üreme çağındaki kadınların oranı) Faktör 3 altında güçlü bir şekilde kümelenecek kendi başına alt bir alan olarak ortaya çıkmaktadır. Eğitim hakkı ile ilgili göstergelerden bazıları (PISA matematik, PISA fen ve PISA okuma skoru) ilk analizde olduğu gibi Faktör 4’de ayrı bağımsız bir eksen olarak belirlemektedir ve yüksek iç tutarlılık ile bu alanın istatistiksel olarak doğrulanmaktadır. Parlamentoda, yerel yönetimlerde, yöneticiler ve yönetim kurulları arasında cinsiyet dağılımını ölçen göstergeleri tutarlı bir Faktör 1 oluşturarak siyasi güçlenmenin ayrı bir boyut olduğunu göstermekte ve CEİD endekste bunları karar alma mekanizmalarına katılım alt alanı olarak hesaplamanın istatistiksel olarak da anlamlı olduğunu belirtmektedir. Özetle temel bileşenler analizi sonuçlarına göre eğitim hakkı, sağlık hakkı, karar alma mekanizmalarına katılım güçlü bir şekilde doğrulanmış alt hak alanları iken çalışma hakkı ve iyi ve yeterli yaşam hakkı iç içe geçmektedir. Genel olarak analiz sonuçları CEİD endeks toplumsal cinsiyet eşitliğinin çok boyutlu yapısını doğrulamaktadır.